

Konjunkturläget

Mars 2004

Utgiven av
Konjunkturinstitutet
Stockholm 2004

Konjunkturinstitutet (KI) gör analyser och prognoser över den svenska och internationella ekonomin samt bedriver forskning i anslutning till detta. Konjunkturinstitutet är en statlig myndighet under Finansdepartementet och finansieras till största delen med statsanslag. I likhet med andra myndigheter har Konjunkturinstitutet en självständig ställning och svarar själv för de bedömningar som redovisas.

Konjunkturläget innehåller analyser och prognoser över svensk och internationell ekonomi. Rapporten publiceras fyra gånger per år, i mars, juni, augusti och december. *The Swedish Economy* är motsvarande rapport på engelska. *Analysunderlag* publiceras i anslutning till Konjunkturläget (endast på KI:s hemsida i juni) och består av ett omfattande sifferunderlag i tabellform.

Rapporten *Lönebildningen – Samhällsekonomiska förutsättningar i Sverige* ger analyser av de samhällsekonomiska förutsättningarna för svensk lönebildning. Rapporten är årlig och betecknas *Wage Formation – Economic Conditions in Sweden* på engelska.

I serien *Specialstudier* publiceras rapporter som härrör från utredningar eller andra externa uppdrag. Forskningsresultat publiceras i serien *Working Paper*. Av dessa publiceras vissa i internationella vetenskapliga tidskrifter och utges då på nytt under beteckningen *Reprints*. Rapporter i dessa tre serier kan beställas utan kostnad. Flertalet publikationer kan också laddas ner direkt från Konjunkturinstitutets hemsida, www.konj.se.

Konjunkturinstitutet
Kungsgatan 12–14
Box 3116
SE-103 62 Stockholm
Telefon: 08-453 59 00, Telefax: 08-453 59 80
E-post: ki@konj.se, Hemsida: www.konj.se

ISSN 0023-3463
ISBN 91-89226-48-8

Förord

I Konjunkturläget mars 2004 presenteras en prognos för den ekonomiska utvecklingen 2004–2005 i Sverige och i omvärlden. I ett särskilt avsnitt utvärderas Konjunkturinstitutets prognoser för 2003. Dessutom jämförs den nya prognosen med den bedömning som presenterades i december 2003.

Arbetet med Konjunkturläget har letts av prognoschef Hans Lindberg. Beräkningarna avslutades den 19 mars 2004.

Ingemar Hansson
Generaldirektör

Sammanfattning

Den globala konjunkturuppgången fortsätter ledd av USA och Asien, medan tillväxten i euroområdet släpar efter. Den främsta drivkraften bakom uppgången i omvärlden är den starkt expansiva ekonomiska politiken och en vändning i investeringskonjunkturer. I USA ökade investeringarna starkt redan förra året, medan investeringarna i euroområdet växer allt snabbare under innevarande år.

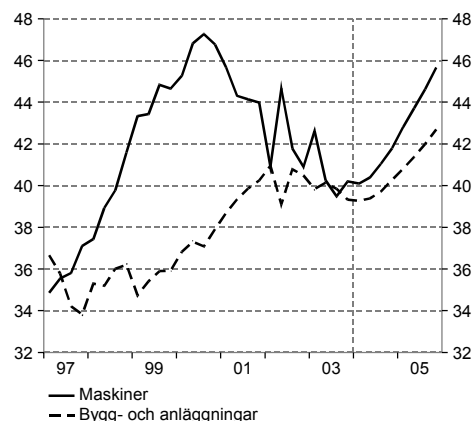
Den starka ökningen av den globala tillväxten under det andra halvåret 2003 var till viss del en rekyl efter bl.a. Irakkriget och sars epidemin. Tillväxten ökar nu långsammare och för att understödja uppgången kommer den ekonomiska politiken att vara fortsatt expansiv. I USA höjs styrräntan tidigast till hösten och i euroområdet är en höjning aktuell först i början av nästa år. Sammantaget ökar den globala BNP-tillväxten från 3,4 procent i fjol till 4,3 procent i år och 4,1 procent 2005. Detta kan jämföras med en genomsnittlig tillväxt på ca 3,5 procent per år 1985–2002. Den förhållandevis långsamma återhämtningen tillsammans med en stark produktivitet utveckling, i bl.a. USA, medför att inflationen blir fortsatt dämpad.

Den svenska BNP-tillväxten var förhållandevis hög sista kvartalet i fjol till följd av en kraftig och till stora delar oönskad lageruppgång. Exporten, investeringarna och konsumtionen utvecklades däremot svagt. Men den internationella konjunkturer och exportordergången är på väg uppåt och exporten börjar nu åter öka mer påtagligt. Efterhand växer hushållens konsumtionsutgifter något snabbare till följd av låga räntor och den uppgång som skett i aktie- och fastighetspriserna. Stigande kapacitetsutnyttjande, förbättrad lönsamhet och fortsatt låga räntor stimulerar investeringarna. Maskininvesteringarna vänder uppåt redan i år medan bygginvesteringarna tar fart först under 2005 (se diagram 1).

BNP-tillväxten faller tillbaka något första kvartalet i år, till följd av att den oönskade lageruppgången mot slutet av fjolåret korrigeras, men den ökar därefter successivt (se diagram 2). Sammantaget väntas tillväxten uppgå till 2,5 procent i år och 2,6 procent 2005. I år är det fyra arbetsdagar fler än i fjol, vilket höjer tillväxten med 0,6 procentenheter 2004. Den kalenderkorrigerade tillväxten ökar därmed bara från 1,7 procent 2003 till 1,9 procent i år. Precis som i omvärlden blir konjunkturuppgången alltså långsam.

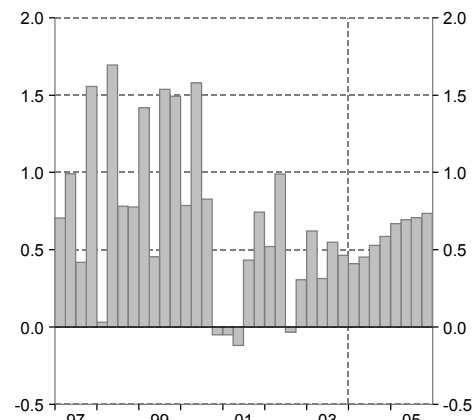
Produktiviteten fortsätter att öka påtagligt snabbt. Fjärde kvartalet i fjol var produktiviteten i näringslivet 3,7 procent högre än ett år tidigare (se diagram 3). Till viss del beror den snabba produktivitetstillväxten på konjunkturer. Men en högre trendmässig ökningstakt, t.ex. som en följd av ökad IKT-användning, ligger också bakom utvecklingen. I år och nästa år ökar produktiviteten i näringslivet med 3,1 respektive 2,7 procent (kalenderkorrigerat). Den trendmässiga produktivitetstillväxten beräknas de kommande åren vara 2,6 procent, vilket är 0,2 procentenheter

Diagram 1 Investeringar
Miljarder kronor, fasta priser, säsongrensade kvartalsvärden

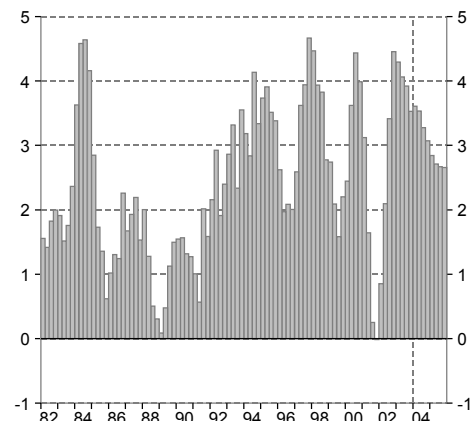
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 2 BNP
Årlig procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 3 Arbetsproduktivitet i näringslivet
Årlig procentuell förändring, 4 kvartals glidande medelvärde

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

högre än i Konjunkturinstitutets tidigare bedömningar. Produktiviteten höjer den potentiella BNP-tillväxten till 2,4 procent per år 2004–2005 och gör att resursutnyttjandet bottnar först senare i år.

Tabell 1 Valda indikatorer

Årlig procentuell förändring respektive procent

	2001	2002	2003	2004	2005
BNP till marknadspris	0,9	2,1	1,6	2,5	2,6
Kalenderkorrigerad BNP	1,0	2,1	1,7	1,9	2,6
Bytesbalans ¹	4,4	5,1	5,5	6,0	5,9
Sysselsättningsgrad ²	78,2	78,1	77,6	76,8	76,6
Offentligt finansiellt sparande ¹	2,9	-0,3	0,5	0,2	0,5
Öppen arbetslöshet ³	4,0	4,0	4,9	5,6	5,3
Timlön ⁴	4,3	4,1	3,4	3,2	3,1
Arbetskostnader i näringslivet (NR) ⁴	6,0	4,2	2,8	3,6	3,2
Produktivitet i näringslivet ⁴	0,0	4,4	3,5	3,1	2,7
KPI, dec-dec	2,9	2,3	1,4	0,4	2,1
UND1X utan energi, dec-dec	3,5	2,0	1,2	1,0	1,9
Reporänta ⁵	3,75	3,75	2,75	1,75	2,75
Tioårig statsobligationsränta ⁵	5,2	4,9	4,9	4,8	5,2
TCW-index ⁵	138,6	131,0	124,4	125,7	123,7

¹ I procent av BNP.

² Reguljär sysselsättning i procent av befolkningen, 20–64 år.

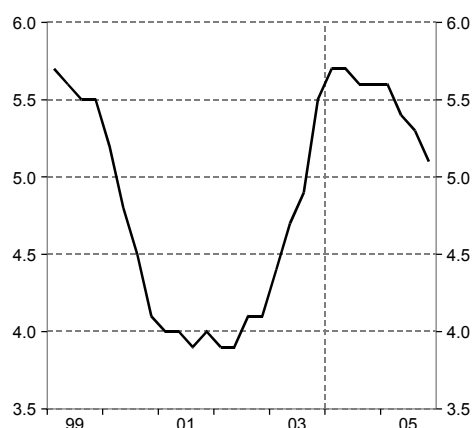
³ I procent av arbetskraften.

⁴ Korrigerad för olika antal arbetsdagar mellan åren.

⁵ Vid årets slut.

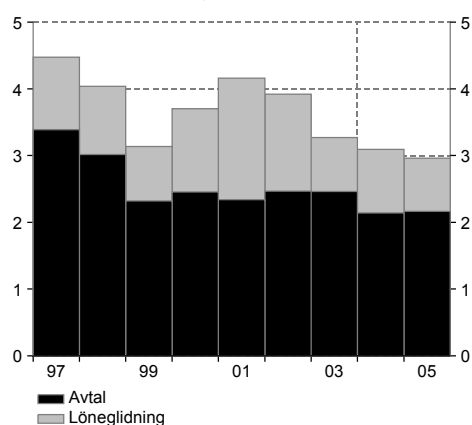
Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen, Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 4 Öppen arbetslöshet
Procent av arbetskraften

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 5 Timlön i näringslivet
Procentuell förändring

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

En effekt av den högre produktivitetstillväxten är att det dröjer innan efterfrågan blir så stark att sysselsättningen ökar igen.

Först i början på 2005 vänder sysselsättningen uppåt. Den öppna arbetslösheten ökar i år till 5,6 procent och minskar endast till 5,1 procent i slutet av 2005 (se diagram 4).

I år sluts nya löneavtal på större delen av arbetsmarknaden. Förhandlingarna förs mot bakgrund av ett försämrat arbetsmarknadsläge och svaga inflationsutsikter. Med hänsyn till de avtal som har slutits hittills inom industrin och handeln bedöms den avtalsenliga löneökningstakten i näringslivet växla ned med ungefär 0,3 procentenheter jämfört med föregående treårsavtal. Detta skulle ge avtalsenliga löneökningar i näringslivet på 2,1 procent per år för avtalsperioden, vilket också prognostiserades i Konjunkturinstitutets senaste lönebildningsrapport. Det fortsatt svaga arbetsmarknadsläget och den låga inflationen innebär att även löneglidningen blir dämpad. Timlöneökningarna i näringslivet fortsätter därför att sjunka och uppgår till ca 3 procent per år 2004–2005 (se diagram 5).

Penningpolitiken var för stram i fjol. Tillväxten är låg och arbetslösheten har ökat snabbt. Den underliggande inflationen har fortsatt att falla och underskrider Riksbankens mål med bred

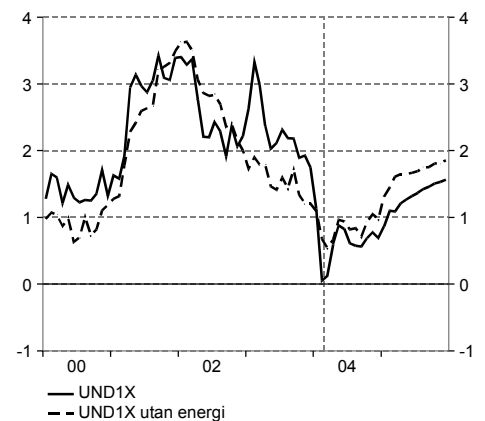
marginal. Den fortsatt starka produktivetsökningen och den svaga utvecklingen på arbetsmarknaden innebär att inflationstrycket förblir dämpat. Med en reporänta på dagens 2,50 procent kommer UND1X-inflationen, såväl med som utan energipriser, att underskrida inflationsmålet med marginal 2004–2005. Konjunkturinstitutet bedömer därför att reporäntan är för hög och bör sänkas med 0,75 procentenheter till 1,75 procent under våren. Först i början av 2005 när konjunkturåterhämtningen kommit en bit på väg är det lämpligt att höja reporäntan så att den når 2,75 procent i slutet av året. Om penningpolitiken utformas på detta sätt kommer inflationen att närma sig målet efterhand (se diagram 6).

Det offentliga finansiella sparandet blir endast 0,2 procent av BNP i år och 0,5 procent nästa år. Justerat för konjunkturreffekter beräknas det offentliga finansiella sparandet vid beslutade regler uppgå till 1,8 procent 2005 (se diagram 7). Detta indikerar att de offentliga finanserna trots det låga faktiska sparandet ligger ganska nära riksdagens mål om två procents överskott i genomsnitt över en konjunkturcykel. Men utrymmet för ofinansierade skattesänkningar eller utgiftshöjningar i förhållande till två-procentsmålet är obefintligt.

Det svaga offentliga sparandet hänger delvis samman med att utgifterna för ohälsa är fortsatt höga. Visserligen minskar antalet sjukskrivna men samtidigt ökar antalet personer med aktivitets- och sjukersättning, vilket gör att kostnaderna hålls uppe. Statens utgiftstak överskrids med 8 miljarder kronor i år och med 2 miljarder kronor nästa år om inga ytterligare åtgärder vidtas för att begränsa utgifterna.

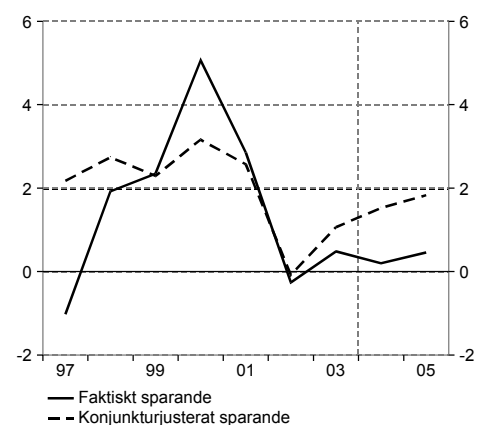
Med hänsyn till tvåprocentmålet för de offentliga finanserna vore det olämpligt att försöka driva på konjunkturuppgången genom en expansiv finanspolitik. Lågkonjunkturen är heller inte speciellt djup och ansvaret för stabiliseringspolitiken ligger i första hand på Riksbanken. I nuläget finns inget motsatsförhållande mellan inflationsmålet och strävanden att hålla tillbaka arbetslösheten. En sänkt reporänta kommer att stimulera efterfrågan så att även utvecklingen på arbetsmarknaden vänder uppåt.

Diagram 6 Konsumentpriser
Årlig procentuell förändring, månadsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 7 Offentligt finansiellt sparande
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Innehåll

Konjunkturprognos	11
Internationell ekonomi.....	13
Finansiell ekonomi.....	29
BNP och efterfrågan i Sverige	35
Hushållens konsumtion.....	39
Offentlig konsumtion	41
Fasta bruttoinvesteringar.....	42
Lagerinvesteringar	45
Export	46
Import	48
Bytesbalans	49
Produktion och arbetsmarknad	51
Produktion, produktivitet och arbetade timmar.....	51
Efterfrågan på arbetskraft.....	59
Arbetskraftsutbud och arbetslöshet	61
Resursutnyttjande	65
Löner, vinster och priser.....	69
Löner och arbetskostnader	69
Lönsamhet i näringslivet	74
Inflation	75
Offentliga finanser.....	81
Finanspolitikens mål och inriktning	82
Offentliga sektorns inkomster och utgifter.....	88
Sparande i delsektorer.....	91
Prognosjämförelse.....	95
Prognoser för 2003	97
Prognoser för 2004 och 2005.....	100

Fakta- och fördjupningsrutor

Ekonomiska effekter av EU:s östutvidgning	24
Kalendereffekter 2004	37
Högre trendmässig produktivitetstillväxt.....	54
Friåret	63
Inflation och BNP vid oförändrad reporänta	79
Så påverkas hushållens inkomst vid sjukskrivning.....	86

Konjunkturprognos

2004–2005

Internationell ekonomi

Återhämtningen fortsätter

Den globala konjunkturåterhämtningen fortsätter ledd av USA och Asien. I USA växte BNP mycket snabbt under det andra halvåret i fjol (se diagram 8) och produktivitetstillväxten har varit stark. I Kina förstärktes tillväxten till över 9 procent förra året. Efter ett drygt decennium av stagnation har även den japanska ekonomin börjat återhämta sig. Exporten är fortsatt stark, men även hushållens konsumtion och de fasta investeringarna har tagit fart. Utvecklingen i euroområdet släpar dock fortfarande efter. Även om den inhemska efterfrågan stärktes i slutet av förra året är tillväxten fortfarande relativt låg (se diagram 8).

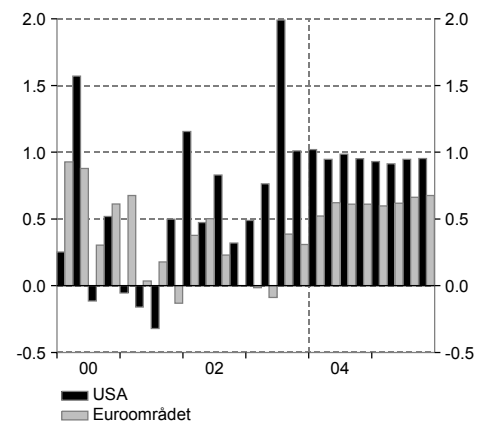
Dollarns försvagning bidrar till att de internationella sparandeobalanserna motverkas. Den tidigare hårt pressade amerikanska exportindustrin gynnas och korrigeringen av det amerikanska bytesbalansunderskottet underlättas. Kärninflationen i USA har sjunkit till ca 1 procent och de inflationistiska effekterna av den svagare dollarn är därför välkomna. Det låga pristrycket innebär att den amerikanska centralbanken (Fed) kan fortsätta att bedriva en mycket expansiv penningpolitik. I de länder vars valutor har stärkts ges samtidigt utrymme för penningpolitiken att vara mer expansiv än annars, vilket på flera håll ger en välbehövlig stimulans åt den inhemska efterfrågan.

Världens börser har fortsatt att stiga något. Samtidigt har räntorna på statspapper sjunkit ytterligare och riskpremierna på företagsupplåning är historiskt låga. Utvecklingen på de finansiella marknaderna innebär att företagens finansieringskostnader är nedpressade. De under 2001 och 2002 fallande investeringarna betyder dessutom att det finns ett uppdämt investeringsbehov i vissa branscher. Tillsammans med stigande efterfrågan medför detta att återhämtningen i den globala investeringskonjunkturen, vilken spred sig till euroområdet under det fjärde kvartalet, fortsätter (se diagram 9). I USA ökade investeringarna starkt redan förra året, medan investeringarna i euroområdet växer allt snabbare under innevarande år. Sammantaget är den väntade utvecklingen av de internationella investeringarna relativt lik tidigare uppgångar (se diagram 10).

Tillväxten av hushållens reala disponibla inkomster stärks globalt. Inflationen är dämpad och i exempelvis USA, Storbritannien och Japan förbättras situationen på arbetsmarknaden. Även om den mest expansiva fasen är förbi understödjer fortfarande finanspolitiken i bl.a. USA och Storbritannien efterfrågeutvecklingen. Sammantaget väntas hushållens konsumtion i bl.a. USA, Storbritannien och delar av Asien fortsätta att öka i relativt god takt.

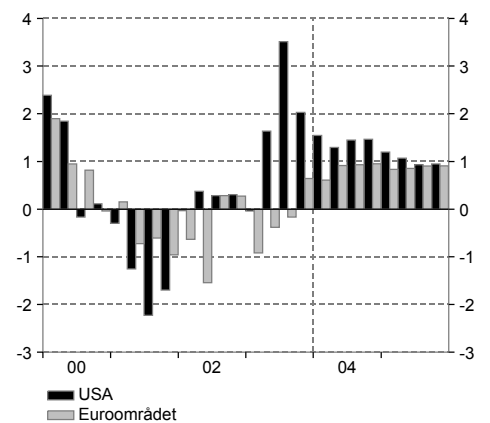
I euroområdet har hushållens inkomster fortsatt att utvecklas svagt, inte minst i Tyskland, och konsumtionen har ännu inte

Diagram 8 BNP i USA och euroområdet
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

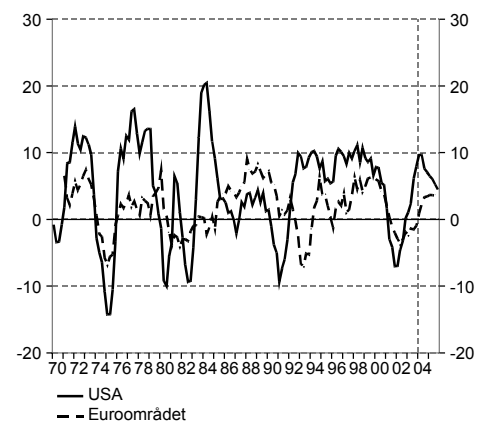
Källor: Bureau of Economic Analysis, Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 9 Fasta investeringar i USA och euroområdet
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Bureau of Economic Analysis, Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 10 Fasta investeringar i USA och euroområdet
Årlig procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

Anm. För USA avses fasta investeringar exklusive offentliga.
Källor: Bureau of Economic Analysis, ECB, Eurostat, Office of National Statistics och Konjunkturinstitutet.

tagit fart. Situationen på arbetsmarknaden tycks dock ha stabiliserats och även i euroområdet väntas stigande reala disponibla inkomster bidra till en återhämtning av hushållens konsumtion under innevarande år.

I Kina dämpas tillväxten något i år och nästa år, men väntas ändå uppgå till 7–8 procent. Risken för överhettning har medfört att kreditgivningen stramas åt, samtidigt som ökningen av de offentliga investeringarna bromsas. I många andra asiatiska länder ökar tillväxten, delvis som en följd av den internationella konjunkturförstärkningen och återhämtningen inom IKT-sektorn. I Latinamerika fortsätter den exportledda återhämtningen som väntat. Tillväxten i de 10 nya EU-länderna väntas stiga till omkring 4 procent per år 2004 och 2005.

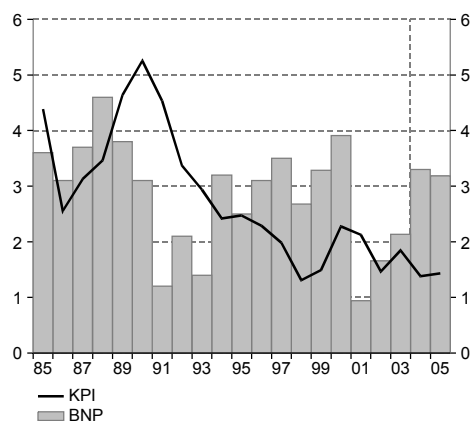
Den starka ökningen av den globala tillväxten under det andra halvåret 2003 var till viss del en rekyl efter det att en rad negativa chocker – t.ex. börsfall, Irakkriget och sars – hade dämpat den ekonomiska aktiviteten. Dessutom var finanspolitiken i USA mycket expansiv. Den internationella återhämtningen bedöms nu ha kommit in i en något lugnare fas. Den globala BNP-tillväxten ökar från 3,4 procent i fjol till 4,3 procent i år och 4,1 procent 2005. Detta kan jämföras med en genomsnittlig tillväxt på ca 3,5 procent under perioden 1985–2002. Ökningen av tillväxten jämfört med i fjol är något mera markant i OECD-området (se diagram 11).¹

Denna relativt dämpade återhämtning beror till stor del på att nedgången var förhållandevis grund. Inte minst hushållens konsumtion hölls väl uppe, vilket innebär att hushållens uppdämda efterfrågan nu är förhållandevis liten. En viktig förklaring till den måttliga konjunkturedgången är den mycket expansiva ekonomiska politiken, inte minst i USA. Stimulansen från såväl penningpolitiken som finanspolitiken minskar successivt framöver.

Den starkare internationella konjunkturen medför att tillväxten för världshandeln ökar från ca 4 procent 2003 till ca 7 procent under 2004 och 2005. Kinas import, som stod för nästan halva den globala importökningen förra året, väntas fortsätta att öka i rask takt.

Resursutnyttjandet i både USA och euroområdet är lågt i nuläget, även om det har börjat stiga något i USA. I Japan och Storbritannien är resursutnyttjandet något högre. Den förhållandevis långsamma återhämtningen innebär att resursutnyttjandet blir relativt lågt under hela prognosperioden. Tillsammans med en förhållandevis stark produktivitetsutveckling, bl.a. i USA, medför detta att inflationen förblir dämpad (se diagram 11). Det svaga inflationstrycket innebär i sin tur att flertalet centralbanker fortsätter att bedriva en expansiv penningpolitik. Den amerikanska centralbanken väntas höja sin styrränta till hösten, medan

Diagram 11 BNP och inflation i OECD
Årlig procentuell förändring

Anm. KPI-siffrorna avser OECD exkl. Australien, Island, Korea, Mexiko, Nya Zeeland, Polen, Slovakien, Tjeckien, Turkiet och Ungern. KPI för EU-länderna avser harmoniserade KPI, HIKP.
Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

¹ Siffrorna avser faktisk BNP. Den underliggande, kalenderkorrigerade tillväxten 2004 blir lägre. Storleken på kalendereffekten skiljer sig åt mellan olika länder. I genomsnitt bedöms den dock vara något mindre än i Sverige, se fördjupningsrutan "Kalendereffekter 2004".

det dröjer ytterligare drygt ett halvår innan den Europeiska centralbanken (ECB) följer efter.

Riskbilden kring huvudscenariet är relativt symmetrisk även om nedåtriskerna dominerar i Europa. Den prognostiserade återhämtningen är ganska dämpad och det finns en risk att ökningen av världshandeln och styrkan i återhämtningen underskattas. Vidare kan den expansiva ekonomiska politiken i USA tillsammans med stimulansen från den försvagade dollarn medföra en högre tillväxt i USA än väntat. Å andra sidan innebär det växande budgetunderskottet en risk att hushållen ökar sitt sparande mer än väntat. Sparandeobalanserna kan bidra till att de långa marknadsräntorna drivs upp och att den amerikanska dollarn försvagas mer än väntat, vilket skulle riskera återhämtningen i framför allt euroområdet.

Om exporten från euroområdet skulle mattas innan hushållens konsumtion kommer igång kan företagens investerings- och sysselsättningsplaner skjutas på framtiden. Detta skulle i sin tur ge ytterligare negativa återverkningar på den inhemska efterfrågan och försena återhämtningen i euroområdet.

Tabell 2 BNP och KPI i världen

Årlig procentuell förändring

	BNP				KPI			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
USA	2,2	3,1	4,5	3,8	1,6	2,3	1,6	1,7
Japan	-0,3	2,7	3,0	2,0	-0,9	-0,3	-0,2	-0,2
Euroområdet	0,9	0,4	1,9	2,5	2,3	2,1	1,7	1,6
Tyskland	0,2	-0,1	1,6	2,1	1,3	1,0	0,9	1,0
Frankrike	1,2	0,1	1,9	2,5	1,9	2,2	1,7	1,6
Storbritannien	1,7	2,3	2,9	2,8	1,3	1,4	1,5	1,6
OECD ¹	1,7	2,1	3,3	3,2	1,5	1,8	1,4	1,4
Världen	3,1	3,4	4,3	4,1				

¹ BNP-siffrorna avser samtliga OECD-länder medan KPI-siffrorna avser OECD exkl. Australien, Island, Korea, Mexiko, Nya Zeeland, Polen, Slovakien, Tjeckien, Turkiet och Ungern. KPI för EU-länderna avser harmoniserade KPI, HIKP.

Källor: IMF, Konjunkturinstitutet och OECD.

Låga lager håller oljepriset uppe

Trots att oljeproduktionen i Irak hållits på en relativ hög nivå har oljepriset förblivit högt. Kring årsskiftet uppgick oljepriset till ca 30 dollar (se diagram 12). Den främsta orsaken till det höga oljepriset var det ovanligt kalla vädret i USA som ökade förbrukningen och pressade tillbaka de kommersiella lagren i USA. Samtidigt som de kommersiella lagernivåerna fallit tillbaka har de strategiska lagren ökat i motsvarande grad sedan 2002. Efter den senaste tidens politiska oroligheter i Venezuela och terrordåden i Spanien har oljepriset stigit till över 30 dollar per fat.

Diagram 12 Oljepris
Brent USD/fat, månadsvärden

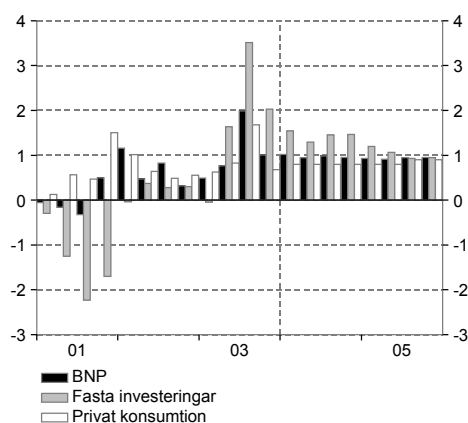
Anm. Nordsjöolja.

Källor: Ecwin, International Petroleum Exchange och Konjunkturinstitutet.

Trots det högt uppdrivna oljepriset beslutade OPEC i mitten av februari om produktionsneddragningar på 1 miljoner fat per dag från och med det andra kvartalet samt att den nuvarande produktionen över de fastställda kvoterna ska minskas med omedelbar verkan. Enligt OPEC:s bedömning uppgår organisationens överproduktion till 1,5 miljoner fat per dag. Sammantaget innebär beslutet stora produktionsminskningar, i ett läge då prisnivån redan är hög. Sedan början av december har priset på OPEC:s referenskorg för oljor överstigit 28 dollar i över 50 dagar utan att kvoterna förändrats. Enligt OPEC:s uttalade policy ska produktionskvoterna ändras om priset på referenskorgen av olja överstiger 28 dollar per fat i 20 dagar eller understiger 22 dollar per fat i 10 dagar. Organisationens senaste produktionsminskning är klart restriktiv och tolkas som att OPEC syftar till att hålla oljepriset i den övre delen av målintervallet den närmsta tiden. Dollarförsvagningen under vintern innebär dock att oljepriset, mätt i t.ex. euro, snarare har fallit.

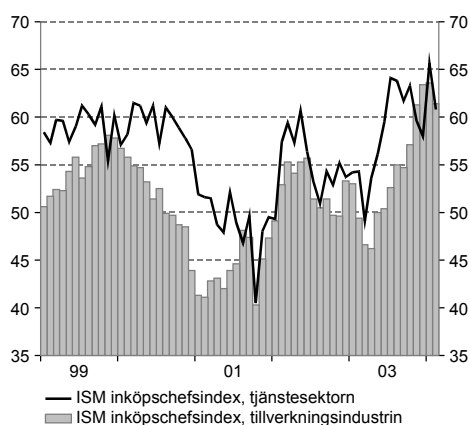
Under våren sker en säsongsmässig dämpning av efterfrågan som normalt sätter en press nedåt på priset. OPEC:s senaste produktionsneddragning innebär dock att priset på nordsjöolja (Brent) bara kommer att falla marginellt och i slutet av året uppgå till 28 dollar per fat. Nästa år ökar utbudet men efterfrågan fortsätter att öka starkt och inledningsvis är lagernivåerna ännu låga. Först i slutet av 2005 bedöms att lageruppbyggnaden mattas av och oljepriset förutses då falla till 26 dollar per fat.

Diagram 13 BNP och efterfrågan i USA
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Bureau of Economic Analysis och Konjunkturinstitutet.

Diagram 14 Inköpschefsindex för tjänstesektorn och tillverkningsindustrin, USA
Index, månadsvärden

Källa: Institute for Supply Management.

Rekordår väntas i USA

Enligt preliminär statistik växte BNP i USA med ca 1 procent under fjärde kvartalet i fjol efter en ökning med rekordstarka 2 procent kvartalet innan (se diagram 13). Exporten steg rejält och alla komponenter i den inhemska efterfrågan, även lagren, bidrog positivt. Trots den svaga utvecklingen för dollarn så ökade importen rejält, vilket medförde att nettoexporten försämrades ytterligare.

En rad indikatorer pekar på en fortsatt bred och stark tillväxt under de närmaste kvartalen. De senaste månaderna har inköpschefsindex stigit till rekordhög nivåer för både tillverkningsindustrin och tjänstesektorn (se diagram 14). Konsumenterna är dock inte lika optimistiska. Konsumentförtroendet föll tillbaka i februari, delvis på grund av oro över sysselsättningsutvecklingen. Tillväxten väntas vara fortsatt hög under de närmaste kvartalen. Detta beror främst på att retroaktiva skattesänkningar kommer att stimulera konsumtionen under våren. Även fortsatt lageruppbyggnad kommer att bidra till tillväxten. Den fortsatt expansiva finans- och penningpolitiken medför att BNP-tillväxten i år blir den högsta på tjugo år.

Den höga tillväxten under de två sista kvartalen ifjol berodde främst på finanspolitisk stimulans och de nedpressade räntorna. Hittills har återhämtningen kännetecknats av en stark produk-

tivitetsökning (se diagram 15) och därmed en på kort sikt förhållandevis svag utveckling av arbetsmarknaden (se diagram 16).

Läget på arbetsmarknaden väntas dock ljusna senare i år som en följd av den fortsatt höga tillväxten. De allt bättre utsikterna för företagen och minskade möjligheter att öka produktionen genom bättre utnyttjande av befintlig arbetskraft gör att sysselsättningen väntas stiga allt snabbare framöver. Hushållens disponibla inkomster ökar därmed förhållandevis starkt, vilket stimulerar den privata konsumtionen. Förra årets börsuppgång samt stigande småhuspriser bidrar också till att spä på hushållens konsumtion. Den privata konsumtionen väntas därför utvecklas ganska starkt samtidigt som hushållen ökar sitt sparande något.

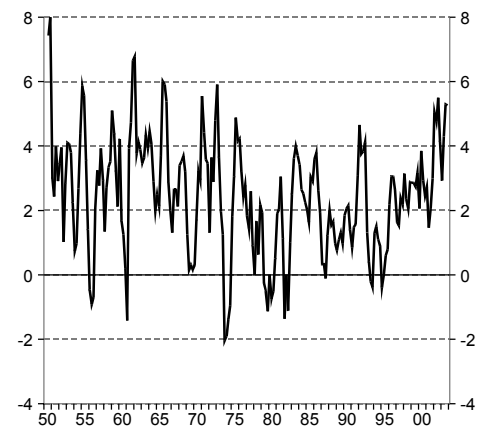
Den starka produktivitetsutvecklingen har tillsammans med kostnadsnedskärningar medfört att företagsvinsterna ökat rejält de senaste tre kvartalen (se diagram 17). På lite längre sikt är vinstutvecklingen den viktigaste drivkraften för investeringarna. Tillsammans med stigande efterfrågan, en successivt allt mindre återhållande effekt från tidigare överinvesteringar och fortsatt låga finansieringskostnader, bidrar de stigande företagsvinsterna till att företagets investeringar fortsätter att växa snabbt under prognosperioden.

Den gynnsamma produktivitetsutvecklingen och måttliga löneökningar bidrar till att det underliggande inflationstrycket är lågt. Tillsammans med det betydande produktionsgapet (se diagram 18) gör detta det möjligt för den amerikanska centralbanken att vänta med att höja den nu mycket låga styrrentan trots att ekonomin växer snabbare än den potentiella tillväxttakten. Det stigande resursutnyttjandet medför dock att Federal Reserve börjar höja räntan under hösten. I slutet av 2005, då det fortfarande finns lediga resurser i ekonomin, når styrrentan upp till 3,25 procent.

Sparandet är obalanserat i USA genom det stora budgetunderskottet och det därmed sammanhängande stora bytesbalansunderskottet. I januari reviderade "the Congressional Budget Office" (CBO) sina budgetprognoser. Enligt den reviderade prognosen kommer det redan stora federala budgetunderskottet att bli ännu större framöver och bestå under en lång tid.

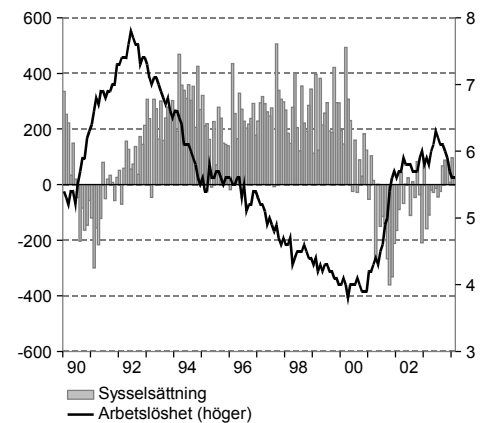
Trots att hushållens sparande ökar något framöver kommer därför underskottet i bytesbalansen och därmed behovet av stora utländska kapitalinflöden att kvarstå. Även om de senaste årens dollarförsvagning bidrar till att stimulera exporten, bedöms bytesbalansunderskottet fortsätta att öka något under de närmaste kvartalen. Först därefter medför det tidigare fallet i dollarn och en stigande omvärldsefterfrågan att bytesbalansen börjar förbättras.

Diagram 15 Arbetskraftsproduktiviteten i USA
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

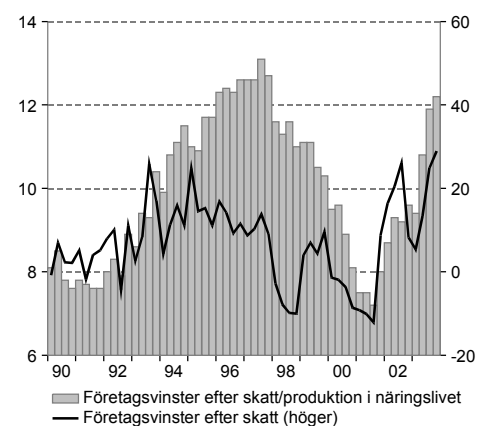
Källa: Bureau of Economic Analysis.

Diagram 16 Arbetsmarknaden i USA
Förändring i tusental respektive procent av arbetskraften, säsongrensade månadsvärden

Källor: U.S. Department of Labor och Bureau of Labor Statistics.

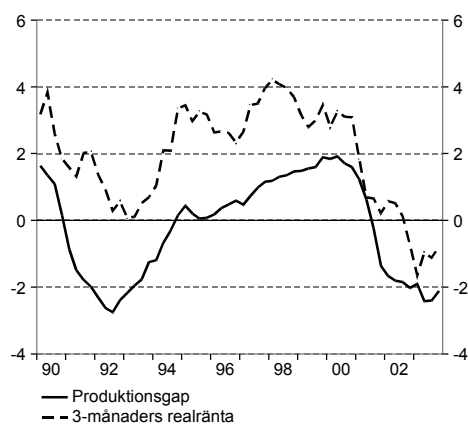
Diagram 17 Företagsvinster i USA
Procent respektive årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

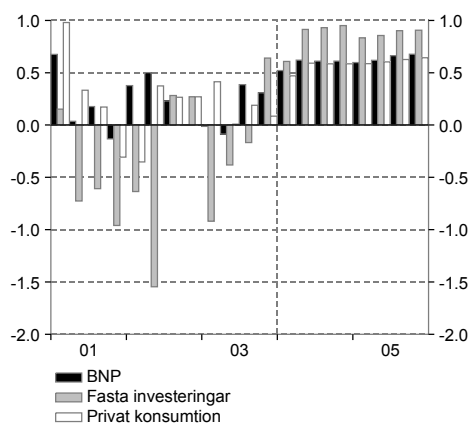
Källa: US Department of Commerce.

Diagram 18 Produktionsgap och realränta i USA

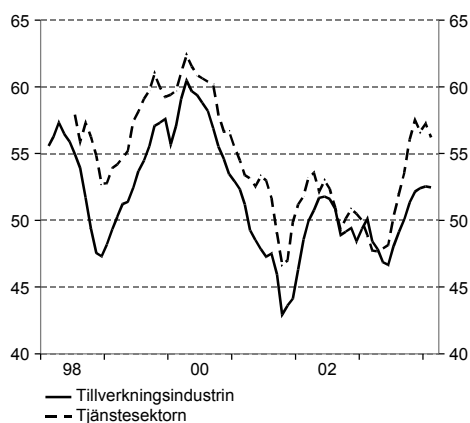
Procent av potentiell BNP respektive procent, kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 19 BNP och efterfrågan i euroområdet
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 20 Inköpschefsindex euroområdet
Index, månadsvärden

Källa: NTC Research Ltd

Tabell 3 Ekonomiska indikatorer för USA

Årlig procentuell förändring respektive procentenheter

	2001	2002	2003	2004	2005
Privat konsumtion	2,5	3,4	3,1	3,6	3,3
Offentlig konsumtion	2,8	3,6	3,7	2,3	2,6
Fasta investeringar	-2,3	-2,3	4,0	7,5	4,9
Lagerinvesteringar ¹	-0,9	0,4	0,0	0,3	0,0
Nettoexport ¹	-0,2	-0,7	-0,4	-0,1	0,1
BNP	0,5	2,2	3,1	4,5	3,8
KPI	2,8	1,6	2,3	1,6	1,7
Arbetslöshet	4,8	5,8	6,0	5,9	5,5
Styrränta ^{2,3}	1,75	1,25	1,00	1,50	3,25
Lång ränta ^{2,4}	5,0	4,0	4,3	5,0	5,7
Yen/Dollar ²	127	122	108	109	108
Dollar/Euro ²	0,89	1,02	1,22	1,24	1,25

¹ Förändringar i procent av BNP föregående år.² Vid slutet av respektive år.³ Federal Funds target rate.⁴ 10-årig statsobligationsränta.

Källor: Bureau of Economic Analysis, Konjunkturinstitutet och Riksbanken.

Euroområdet – hushållen fortsatt försiktiga

Euroområdet släpar fortfarande efter i den internationella konjunkturåterhämtningen. Enligt snabbstatistik för det fjärde kvartalet förra året föll BNP-tillväxten tillbaka något till 0,3 procent på kvartalsbasis (se diagram 19). Till skillnad från det tredje kvartalet gav nettoexporten ett stort negativt tillväxtbidrag, medan den inhemska efterfrågan stärktes. Efter att ha fallit under två och ett halvt år ökade de fasta investeringarna med drygt 0,5 procent, samtidigt som lageruppbbyggnaden var relativt stor.

De flesta företagsbarometrar, bl.a. inköpschefsindex för hela euroområdet (se diagram 20), steg under större delen av förra året. Uppgången har dock bromsats upp under de senaste månaderna. Tillsammans med bl.a. orderläget i industrin signalerar detta en fortsatt stigande aktivitet i industrin under inledningen av innevarande år, men också att tillväxtökningen håller på att bromsas upp.

Medan industrin gynnas av den stigande globala efterfrågan innebär bl.a. hushållens svaga efterfrågan att produktionsökningen i tjänstesektorn släpar efter. Detta gäller bl.a. i Tyskland där oro kring bl.a. reformprocessen tycks ha dämpat hushållens konsumtionsvilja.

Bedömningen är dock att återhämtningen i såväl Tyskland som euroområdet som helhet breddas framöver i takt med att hushållens efterfrågan ökar. Situationen på arbetsmarknaden har börjat stabiliseras och hushållens reala disponibla inkomster väntas öka mer i år och nästa år än under de närmast föregående

åren. Hushållens konsumtion stimuleras också av låga realräntor och uppgången på börsen.

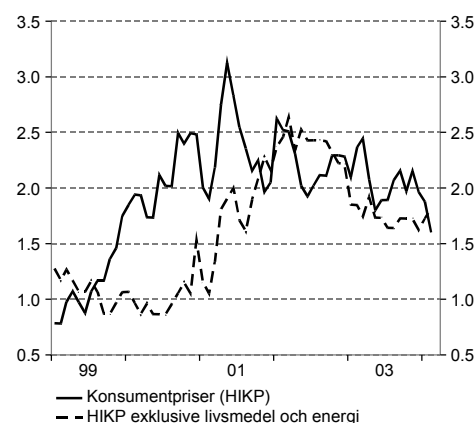
Den stigande globala efterfrågan och en gradvis förstärkning av den inhemska efterfrågan innebär att återhämtningen av investeringskonjunkturen fortsätter (se diagram 19). En fortsatt stigande produktivitetstillväxt och förhållandevis låga arbetskostnadsökningar medför stigande vinster. Dessutom innebär återhämtningen på börsen, låga räntor på företagsobligationer och låga bankräntor att företagets finansieringskostnader är låga.

Sammantaget väntas en viss ökning av BNP-tillväxten framöver och resursutnyttjandet stiger från mitten av innevarande år. Återhämtningen är dock långsam jämfört med tidigare konjunkturcykler och fullt resursutnyttjande nås inte under prognosperioden.

Inflationen i euroområdet sjönk från 1,9 procent i januari till 1,6 procent i februari (se diagram 21). Det låga resursutnyttjandet medför tillsammans med dämpade enhetsarbetskostnader att inflationen ligger kvar kring denna nivå under resten av prognosperioden. Det låga pristrycket innebär att ECB bibehåller sin styrränta på 2,00 procent fram till en första höjning i början av nästa år. I slutet av 2005 har styrräntan höjts till 3,00 procent.

Finanspolitiken för euroområdet som helhet väntas bli i stort sett neutral under innevarande och nästa år. I både Tyskland och Frankrike väntas dock en viss åtstramning. Trots dessa åtstramningar finns en betydande risk för att länderna misslyckas med sina utfästelser att senast 2005 bringa ned underskotten i de offentliga finanserna till under 3 procent av BNP. I följd hamnade underskottet i de offentliga finanserna för euroområdet som helhet strax under Stabilitets- och tillväxtpaktens tak på 3 procent. Förbättringen i år och nästa år bedöms bli måttlig.

Diagram 21 Inflation i euroområdet
Årlig procentuell förändring, månadsvärden

Källa: Eurostat.

Tabell 4 Valda indikatorer för euroområdet

Årlig procentuell förändring respektive procentenheter

	2001	2002	2003	2004	2005
Privata konsumtionsutgifter	1,7	0,1	1,0	1,5	2,4
Offentliga konsumtionsutgifter	2,5	2,9	1,9	1,6	1,4
Fasta bruttoinvesteringar	-0,3	-2,8	-1,2	2,3	3,6
Lagerinvesteringar ¹	-0,5	0,2	0,3	0,3	0,0
Nettoexport ¹	0,7	0,6	-0,6	-0,2	0,1
BNP	1,6	0,9	0,4	1,9	2,5
KPI	2,3	2,3	2,1	1,7	1,6
Arbetslöshet	8,0	8,4	8,8	8,8	8,7
Styrränta ^{2,3}	3,25	2,75	2,00	2,00	3,00
Lång ränta ^{2,4}	4,8	4,3	4,3	4,5	4,8
Dollar/Euro ²	0,89	1,02	1,22	1,24	1,25

¹ Förändringar i procent av BNP föregående år.

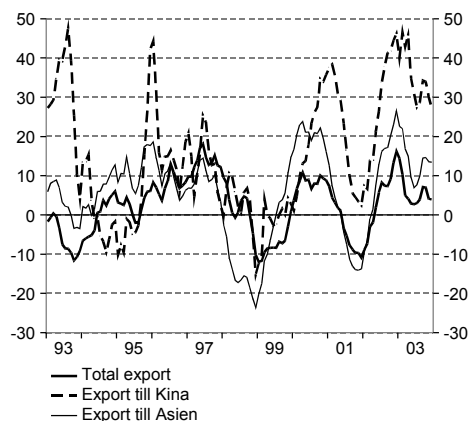
² Vid slutet av respektive år.

³ Refiränta.

⁴ 10-årig statsobligationsränta.

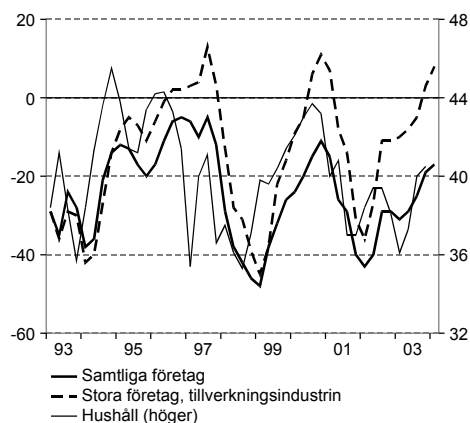
Källor: Eurostat, Konjunkturinstitutet och Riksbanken.

Diagram 22 Japans export
Årlig procentuell förändring, 3 månaders glidande
medelvärde, löpande priser i yen

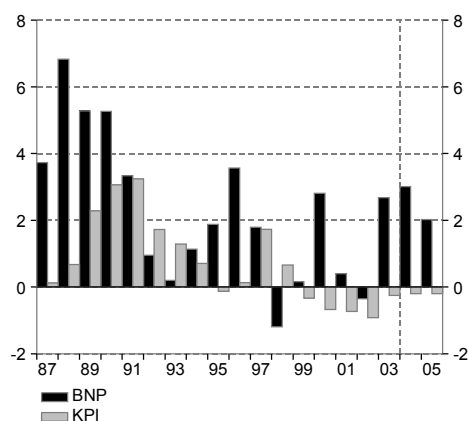
Källa: Ministry of Finance.

Diagram 23 Konfidensindikatorer i Japan
Nettotal respektive index, kvartalsvärden

Källa: Cabinet Office.

Diagram 24 BNP och KPI i Japan
Årlig procentuell förändring

Källor: Cabinet Office och Konjunkturinstitutet.

Starkare och bredare tillväxt i Japan

Den japanska ekonomin fick ett markant uppsving under sista kvartalet förra året, då BNP ökade med hela 1,6 procent. Detta är den största ökningen sedan fastighetsbubblan sprack i början av 1990-talet. Uppgången, som tidigare under året hade dominerats av exporten och maskininvesteringarna, breddades och omfattade i slutet av året även hushållens konsumtion. Exportökningen beror främst på den stigande efterfrågan i Kina, på bl.a. bilar och andra högteknologiska produkter (se diagram 22). Exportföretagens vinster och kapacitetsutnyttjande har därmed stigit, vilket bidragit till att även maskininvesteringarna följt med uppåt. Arbetsmarknaden har också stabiliserats, vilket har stimulerat konsumtionen. Förbättringen i den ekonomiska utvecklingen avspeglas i både företagens och hushållens framtidstro (se diagram 23).

Exporten fortsätter att leda återhämtningen under 2004 och 2005 som en följd av den starka konjunkturen i framför allt Asien. Företagens vinster och kapacitetsutnyttjande fortsätter därmed att stiga, främst inom exportsektorn, vilket driver på maskininvesteringarna. Den gynnsamma utvecklingen hos exportföretagen bidrar även till att sysselsättningen och därmed hushållens inkomster stiger framöver. Hushållens konsumtionsökning blir dock måttlig delvis som en följd av fortsatt svag löneutveckling inom tjänstesektorn.

Mot bakgrund av den stora offentliga skulden på ca 150 procent av BNP samt kommande utgiftsökningar för bl.a. pensioner och sjukvård, har en åtstramning av finanspolitiken inletts fr.o.m. i år. Under budgetåret 2004/2005 utvidgas t.ex. baserna för inkomst- och mervärdesskatt samtidigt som pensionsavgifterna höjs. För övrigt inriktas den ekonomiska politiken på strukturella reformer inom främst den finansiella sektorn. Bland annat fortsätter saneringen av de osäkra fordringarna hos bankerna.

BNP väntas stiga med 3 procent i år, vilket delvis beror på den starka utvecklingen under det sista kvartalet 2003. Under 2005 bedöms BNP öka med 2 procent (se diagram 24). BNP-tillväxten blir därmed högre än den potentiella, som beräknas uppgå till 1,3 procent per år. Den relativt låga potentiella tillväxten beror främst på att arbetskraftsutbudet sjunker men även på att produktiviteten inom tjänstesektorn utvecklas svagt. Resursutnyttjandet stiger därmed ganska snabbt i den japanska ekonomin. Någon åtstramning av den mycket expansiva penningpolitiken är dock inte aktuell, eftersom det nedpressade kapacitetsutnyttjandet samt import från lågprisländer i Asien bidrar till fortsatt deflation under både 2004 och 2005.

Vändning i exporten för Storbritannien

Den brittiska ekonomin växte med 2,3 procent i fjol. Efterfrågan steg på bred front. Såväl den offentliga konsumtionen och investeringarna som hushållens konsumtion växte förhållandevis snabbt. Efterfrågan stimulerades av en expansiv penning- och finanspolitik. De låga räntorna har bidragit till att huspriserna fortsatt stiga i rask takt (se diagram 25). Hushållen har utnyttjat värdestegringen genom ökad belåning för att på så vis spä på konsumtionsutrymmet. Hushållens konsumtion har även gynnats av en relativt stabil arbetsmarknad och ökade reala disponibla inkomster. Under det sista kvartalet 2003 ökade BNP-tillväxten då både exporten och maskininvesteringarna steg. Flertalet indikatorer förespeglar en fortsatt god tillväxt i den brittiska ekonomin de närmaste kvartalen.

Den internationella konjunkturförbättringen under 2004 och 2005 bedöms ge fortsatt draghjälp åt exporten. Företagens vinster och kapacitetsutnyttjade förutses därmed stiga, vilket leder till att maskininvesteringarna stärks. Den ökade aktiviteten leder till högre sysselsättning och därmed ökad konsumtion. De senaste årens expansiva finanspolitik med bl.a. ökade utgifter för infrastruktur, utbildning och hälsovård kommer att fortgå, vilket i hög grad stimulerar den inhemska efterfrågan även i år och nästa år. Sammanfattningsvis bedöms BNP stiga 2,9 procent 2004 och 2,8 procent 2005 (se diagram 26).

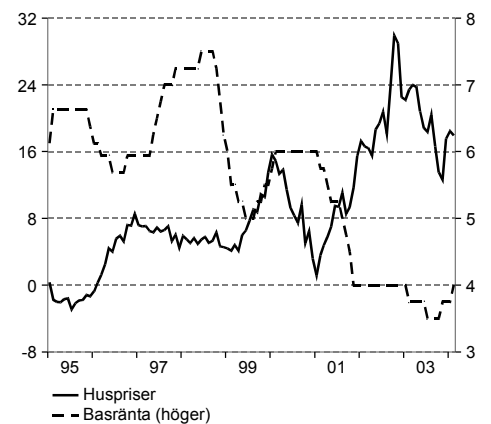
Inflationen enligt HIKP uppgick i januari 2004 till endast 1,4 procent och understeg således inflationsmålet på 2,0 procent. Som en följd av det stigande resursutnyttjandet ökar dock inflationstrycket. Bank of England väntas därför fortsätta att höja basräntan från den nuvarande nivån på 4,0 procent.

Norden

Finlands ekonomi växte med 1,9 procent förra året, framför allt beroende av en stark konsumtionsutveckling där i synnerhet kapitalvaruinköpen ökade starkt. En fortsatt hygglig ökning av de reala disponibla inkomsterna och en expansiv finanspolitik innebär att hushållens konsumtion växer snabbt även i år och nästa år. Exporten utvecklades svagt förra året som en följd av en fortsatt dämpad internationell investeringskonjunktur samt förstärkningen av euron. Den dämpade exportutvecklingen ledde till en nedgång av maskininvesteringarna, vilket bidrog till att de totala investeringarna föll både 2002 och inledningsvis 2003. Investeringarna har dock förbättrats sedan mitten av i fjol och drivs främst av ökade bostadsinvesteringar.

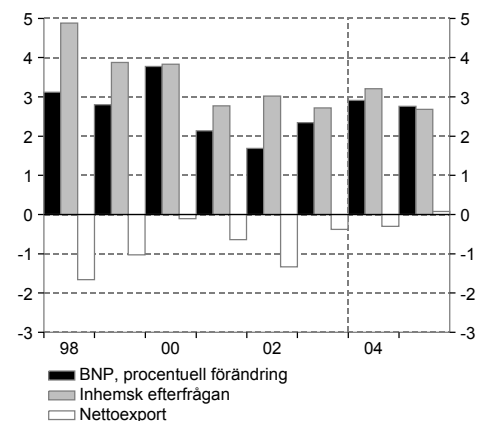
Den finska exportindustrin har trots euroförstärkningen en gynnsam konkurrenssituation och som en följd av uppsvinget i världskonjunkturen tar exporten fart under året. I takt med den förbättrade exportkonjunkturen kommer också maskininvesteringarna att successivt öka framöver. Men prisutvecklingen, fram-

Diagram 25 Huspriser och basränta i Storbritannien
Årlig procentuell förändring resp procent, månadsvärden

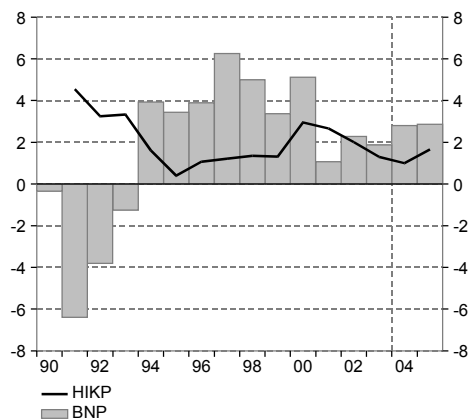
Källor: Halifax och Bank of England.

Diagram 26 BNP och efterfrågan i Storbritannien
Årlig procentuell förändring respektive procentuella bidrag till BNP

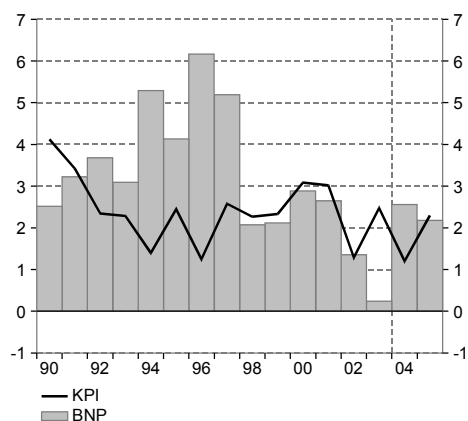
Källor: Office of National Statistics och Konjunkturinstitutet.

Diagram 27 BNP och HIKP i Finland
Årlig procentuell förändring

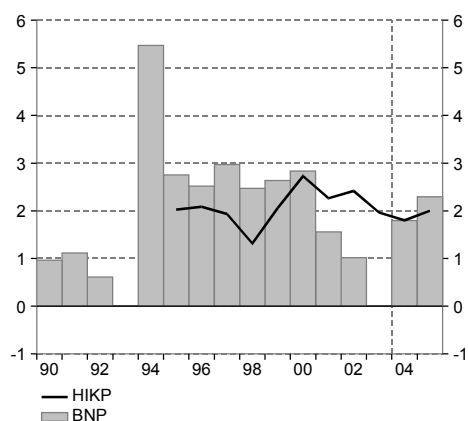
Källor: Statistikcentralen och Konjunkturinstitutet.

Diagram 28 BNP och KPI i Norge
Årlig procentuell förändring

Källor: Statistisk Sentralbyrå och Konjunkturinstitutet.

Diagram 29 BNP och HIKP i Danmark
Årlig procentuell förändring

Källor: Danmarks Statistik och Konjunkturinstitutet.

för allt för bearbetade varor, blir fortsatt dämpad varför lönsamheten inom tillverkningsindustrin hålls tillbaka. Tillsammans med ett relativt lågt kapacitetsutnyttjande innebär detta att investeringarna i tillverkningsindustrin ökar förhållandevis långsamt i år.

Den offentliga sektorns överskott minskade något i fjol. Försämringen förklaras delvis av ökade transfereringar men även av minskade intäkter, bl.a. till följd av skattesänkningar. Inkomstskatten bedöms sänkas ytterligare framöver, vilket bidrar till att finanspolitiken blir fortsatt expansiv 2004–2005.

Inflationen blir lägre i år än i fjol, främst som en följd av sänkta skatter på alkohol och tobak. Det låga resursutnyttjandet bidrar till ett lågt löneavtal i år och en dämpad löneglidning, vilket ger förutsättningar för ett svagt inflationstryck även nästa år. Nästa år faller dock effekten av skattesänkningarna ur inflationstalen, varför inflationen ökar något. BNP ökar med 2,8 procent i år och med 2,9 procent 2005 (se diagram 27).

Norges BNP-tillväxt uppgick till 0,2 procent 2003. Hushållens konsumtion steg markant medan lagren, investeringarna och nettoexporten minskade. Konsumtionsökningen beror till stor del på de fallande räntorna. Styrräntan har sänkts från 7 procent i december 2002 till 1,75 procent i mars 2004. Bakom räntesänkningarna ligger en sjunkande inflationstakt. Räntesänkningarna har bl.a. medverkat till att försvaga den norska kronan med ungefär 10 procent sedan december 2002.

Den inhemska efterfrågetillväxten bedöms bli starkare under 2004 och 2005. I kombination med att exporten börjar öka, till följd av den internationella konjunkturuppgången och den relativt svaga norska kronan, förutses BNP växa med 2,6 procent i år och med 2,2 procent 2005 (se diagram 28). I januari i år hade KPI sjunkit med 1,8 procent jämfört med samma månad 2003. Den underliggande inflationstakten var nästan noll, vilket är långt ifrån den norska centralbankens inflationsmål på 2,5 procent. Eftersom minskningen av KPI beror på tillfälliga effekter från ändrade energipriser förutses KPI komma att stiga såväl i år som nästa år. Den stigande efterfrågan ökar resursutnyttjandet, vilket tillsammans med den svaga norska kronan på sikt ökar inflationstrycket. I takt med att så sker kommer Norges centralbank åter att höja styrräntan mot mera normala nivåer.

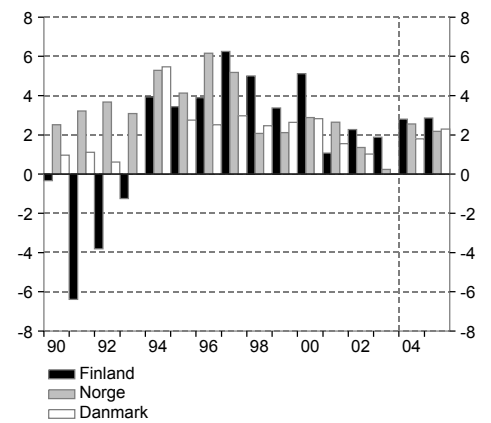
I Danmark stagnerade ekonomin 2003. Både nettoexporten och lagren sjönk, medan hushållens och den offentliga sektorns konsumtion steg. Fallande inflation och låga räntenivåer har medverkat till att stimulera hushållens konsumtion, medan stigande arbetslöshet, till omkring 6,5 procent, har haft motsatt effekt. Under det sista kvartalet växte emellertid ekonomin åter. Hushållens konsumtion steg då mest, vilket främst berodde på en rejäl ökning av bilinköpen. Även skattesänkningarna på alkohol och tobak fr.o.m. den 1 oktober ökade efterfrågan.

Under 2004 och 2005 ökar tillväxten till 1,8 procent respektive 2,3 procent. Den internationella konjunkturförstärkningen ger skjuts åt exporten. Hushållens konsumtion får draghjälp av ytter-

ligare skattesänkningar samt av de amorteringsfria lån som infördes fr.o.m. 2004. Den relativt höga arbetslösheten har bidragit till att inflationen i januari sjönk tillbaka till endast 1 procent. Det även framgent låga resursutnyttjandet bidrar till fortsatt låg inflation (se diagram 29).

I samtliga nordiska länder förstärks konjunkturen i år. I Finland och Norge växer BNP med över 2,5 procent medan konjunkturåterhämtningen är något trögare i Danmark (se diagram 30). En bakomliggande orsak till den ekonomiska återhämtningen är en expansiv ekonomisk politik. I Norge, till skillnad från Finland och Danmark, är det framförallt penningpolitiken som verkar expansivt.

Diagram 30 BNP i Norden
Årlig procentuell förändring

Källor: Nationella källor och Konjunkturinstitutet.

Ekonomiska effekter av EU:s östutvidgning

Den 1 maj i år flyttas EU:s yttre gräns 50 mil österut och befolkningen ökar med en femtedel. För de forna kommunistländerna i Central- och Östeuropa är EU-medlemskapet en milstolpe i integrationsprocessen med väst. Vad kännetecknar då de nya medlemsländernas ekonomier och vilka effekter kommer östutvidgningen att få på investeringar, handel och migration inom EU?

De nya medlemsländerna

Tabell 5 Indikatorer

	Befolkning (miljoner)	BNP miljarder euro	BNP per capita, index ¹	BNP- tillväxt 2001– 2003 ²
Cypern	0,7	11	76	2,7
Estland	1,4	7	40	5,7
Lettland	2,3	9	35	6,7
Litauen	3,5	15	39	6,6
Malta	0,4	4	69	0,4
Polen	38,6	200	41	1,9
Slovakien	5,4	25	47	4,0
Slovenien	2,0	23	69	2,6
Tjeckien	10,2	78	62	2,4
Ungern	10,2	69	53	3,4
EU-A	74,7	441	49	3,5
EU-15	381,7	9 170	100	1,2

¹ Köpkraftsjusterade siffror.

² Genomsnittlig årlig BNP-tillväxt i fasta priser, nationell valuta.

Anm. Siffrorna avser 2002 om inget annat anges.

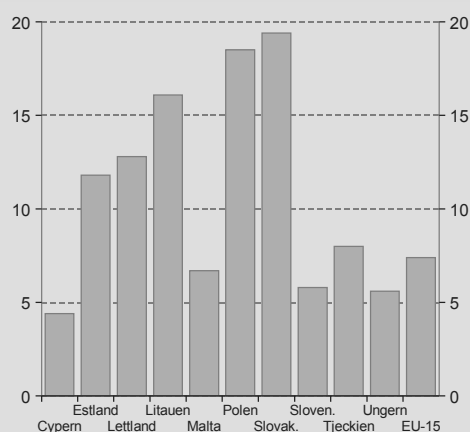
Källor: Eurostat och Europeiska Kommissionen.

Även om det är drygt tio år sedan det tidigare politiska och ekonomiska systemet i Central- och Östeuropa kollapsade, innebär fem decennier med planekonomi att de nya medlemsländerna (EU-A)² fortfarande skiljer sig avsevärt från dagens EU-länder (EU-15). Detta gäller inte minst levnadsstandarden, vilket bl.a. illustreras av att BNP per capita i köpkraftsjusterade termer är ungefär hälften så hög i EU-A som i EU-15. EU:s utvidgning innebär att befolkningen ökar med 20 procent medan den sam-

² Förutom de forna planekonomierna Estland, Lettland, Litauen, Polen, Slovakien, Slovenien, Tjeckien och Ungern blir också Cypern och Malta nya EU-medlemmar.

lade köpkraftsjusterade produktionen således endast ökar med 10 procent (se tabell 5). Produktionstillskottet beräknat med faktiska växelkurser, vilket bedöms vara ett mer relevant mått beträffande t.ex. utvidgningens handelseffekter, begränsas ytterligare till ca 5 procent.

Diagram 31 Arbetslöshet
Procent av arbetskraften

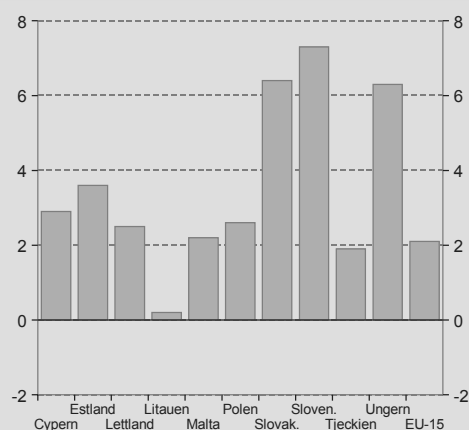

Anm. Avser 2001.

Källa: Eurostat.

Arbetslösheten är i genomsnitt ca 15 procent, dvs. nästan dubbelt så hög som i EU-15 (se diagram 31). Inflationen har också varit betydligt högre än i EU-15 (se diagram 32), delvis som en följd av en högre tillväxt.

Diagram 32 Inflation
Procent

Anm. Avser genomsnitt 2001-2003.

Källa: Eurostat.

Utvidgningens effekter

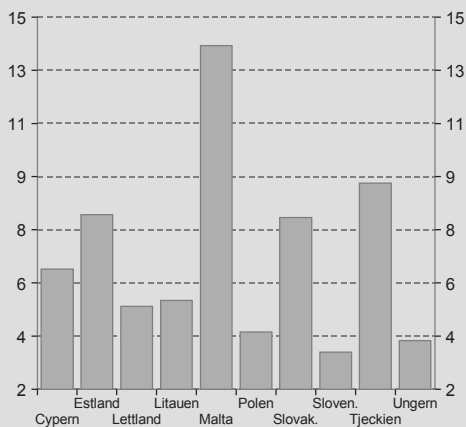
Utvidgningens effekter beror bl.a. på hur väl integrerade de nya länderna är med EU-15 redan i utgångsläget. Exempelvis har liberaliseringsprocessen beträffande handel i stort sett fullbordats, vilket

talar för förhållandevis begränsade effekter på handelsområdet. Även för privata investeringar har en betydande avreglering redan skett. Här kan dock medlemskapet innebära minskade risker och därmed ökade volymer. Beträffande regelverket för migration innebär utvidgningen en större förändring. Som redovisas nedan finns dock en rad dämpande faktorer även på detta område. Det är också viktigt att poängtera att utvidgningens ekonomiska genomslag, till följd av respektive områdes ekonomiska storlek, kommer att bli betydligt mindre i EU-15 än i EU-A. Nedan berörs enbart effekter i EU-15.

Fler faktorer än utvidgningen bakom ströda investeringsflöden

Det planekonomiska systemets kollaps i Central- och Östeuropa öppnade upp nya marknader för utländskt kapital.³ Bristen på kapital i kombination med god tillgång på billig arbetskraft innebar möjligheter till hög (men också förhållandevis osäker) avkastning på kapital. Efter en trög inledning har investeringarna från omvärlden sedan mitten av 1990-talet varit omfattande och uppgick 1998-2002 i genomsnitt till strax över 5 procent av EU-A:s BNP (se diagram 33).

Diagram 33 Direktinvesteringar i EU-A
Procent av BNP per år

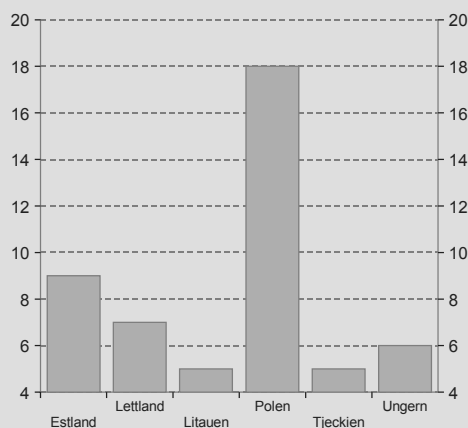

Anm. Genomsnitt för 1998-2002.
Källa: Eurostat.

De flesta kapitalregleringar mellan EU-15 och EU-A är i dag avvecklade och en stor del av de totala direktinvesteringarna i EU-A kommer från EU-15. Svenska direktinvesteringar har i stor ut-

sträckning varit riktade mot Polen, men även Estland och Lettland har varit relativt stora mottagare av svenska direktinvesteringar (se diagram 34).

Diagram 34 Svenska direktinvesteringstillgångar
Miljarder kronor

Anm. Avser 2002.
Källa: Riksbanken.

Då det kommer att dröja länge innan EU-A kommit ikapp EU-15 ekonomiskt⁴ är det troligt att nettoflödena av kapital från EU-15 till EU-A kommer att bestå under relativt lång tid. Denna process är dock i princip oberoende av huruvida mottagarlandet är medlem i EU eller inte.

Vad gäller kapitalregleringar och grundläggande bestämningsfaktorer för investeringsflöden mellan EU-15 och EU-A, som relativa faktortillgångar och infrastruktur i EU-A, väntas alltså utvidgningen inte få någon avgörande betydelse. Ett medlemskap kan dock påverka investeringsvolymen genom att göra investeringar mindre riskfyllda. Exempelvis torde ett medlemskap minska risken för en radikal ekonomisk-politisk kursändring och för en reträtt från den EU-anpassning av den institutionella strukturen som skett de senaste åren. Å andra sidan har det sedan en tid stått ganska klart att länderna förr eller senare kommer att bli EU-medlemmar, varför en stor del av dessa effekter redan har genererats. Sammantaget är bedömningen att utvidgningen får en viss positiv effekt på investeringarna från EU-15 till EU-A, men att omfattningen är svårbedömd.

Ökade möjligheter för kapital att söka sig till den högsta avkastningen genererar välfärdsvinster. Dessa välfärdsvinster fördelar sig dock ojämnt. Genom att investera i EU-A kan kapitalägare i EU-15 (samt kapitalägare utanför EU) få en högre avkastning på

³ Analysen avser s.k. direktinvesteringar och omfattar inte portföljplaceringar.

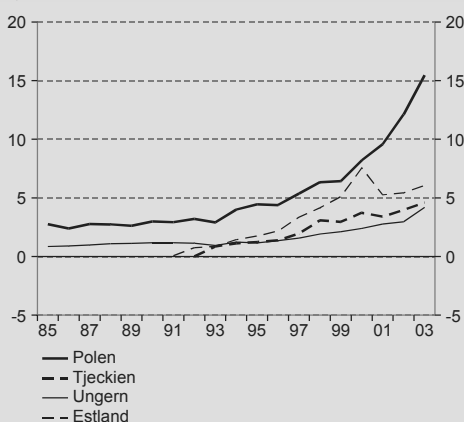
⁴ I European Economic Advisory Group's *Report on the European Economy 2004 (2004)* bedöms köpkraftsjusterad BNP per capita år 2030 fortfarande endast vara ca 70 procent av EU-15:s.

sitt kapital och är potentiella vinnare. Till de potentiella förlorarna hör arbetstagare i EU-15. Om investeringar i EU-A tränger undan investeringar i EU-15 kan detta via lägre efterfrågan dämpa sysselsättningen i EU-15. Effekten av utvidgningen torde dock vara liten och tidsmässigt begränsad under förutsättning att penningpolitiken i EU-15 anpassas på ett adekvat sätt. Under standardantaganden innebär lägre investeringar att arbetsproduktivitets- och reallöneutvecklingen dämpas. De nya medlemsländernas förhållandevis goda tillgång på lågutbildad arbetskraft medför att det framför allt är utlokalisering av arbetsintensiv produktion som kan väntas, vilket tenderar att minska den relativa lönen för lågutbildad arbetskraft i EU-15. Då exempelvis svenska företag redan i dag har tillgång till billig arbetskraft i t.ex. södra EU kan det emellertid till viss del komma att handla om en omlokalisering av produktion från dessa områden och således inte enbart från Sverige.

Handel – liberaliseringen har redan nått långt

Efter det andra världskrigets slut höll politiskt motiverade hinder tillbaka handeln mellan Väst- och Östeuropa till långt under normal nivå. Sedan kommunismens fall har handelshindren gradvis försvunnit och handeln ökat kraftigt. 2001 gick drygt 60 procent av exporten från EU-A till EU-15. Handeln mellan EU-A och Sverige har också ökat markant (se diagram 35).

Diagram 35 Svensk varuimport
Miljarder kronor, fasta priser

Källa: Statistiska centralbyrån.

Att handel via ökade möjligheter att utnyttja komparativa fördelar, produktdifferentiering och stor-driftsfördelar ger upphov till välfärdsvinster är ett

etablerat resultat inom den handelsteoretiska forskningen. Strukturomvandlingskostnader innebär dock att nettoeffekten för enskilda grupper kan vara negativ, särskilt på kort sikt. En större exportmarknad för en viss vara gynnar ägarna till de produktionsfaktorer (arbete och kapital av olika slag) som används intensivt i produktionen av varan. Det omvända gäller ägare till de faktorer som används intensivt i branscher som möter en ökad importkonkurrens. Konsumenter gynnas av lägre priser och ett större varuutbud.

Även om bilden inte är helt entydig kan de nya länderna sägas vara specialiserade på produktion och export av varor som är intensiva i användningen av lågutbildad arbetskraft (för export till norra EU-15) samt lågteknologiskt kapital (för export till södra EU-15). Exempel på varor där EU-A tycks ha komparativa fördelar gentemot EU-15 är möbler, livsmedel, textil och basmetaller.

Förutom vad gäller jordbruksprodukter och tjänster är handeln mellan EU-A och EU-15 redan i dag avreglerad. Därmed är inga större direkta effekter av utvidgningen i sig att vänta. I takt med att de nya medlemsländernas ekonomier växer kommer dock effekterna att tillta. Under denna process kommer emellertid industri- och exportstrukturen i EU-A också att förändras. Exempelvis kan den förhållandevis höga utbildningsnivån⁵, i takt med att den resulterar i allt mer kommersiellt gångbart humankapital, medföra en förskjutning mot en mer kunskapsintensiv produktion och export. Tillsammans med den tendens till faktorprisutjämning som internationell handel medför, bidrar detta till en ökad andel s.k. inombranschhandel där det är stor-driftsfördelar, ofullständig konkurrens och produktdifferentiering snarare än skillnader i faktorpriser som ger upphov till handel.

Migration – låga löner i EU-A inte tillräckligt för att framkalla en massutvandring

Den kanske mest omdiskuterade aspekten av utvidgningen är hur migrationen kommer att påverkas. Till skillnad från fallet med handel är det inte säkert att ökad migration är välfärdshöjande för både ursprungs- och mottagarlandet. Kapitalägare (och arbetstagare som är komplement till den inflyttade arbetskraften) samt konsumenter i mottagar-

⁵ "Secondary school enrollment" är marginellt lägre i EU-A än i EU-15 (IMF WEO okt 2000)

landet tjänar på inflödet av billig arbetskraft. Där-
emot pressas lönerna för inhemsk arbetskraft som
konkurrerar med den inflyttade arbetskraften. På
kort och medellång sikt kan även sysselsättningen
för sådan inhemsk arbetskraft minska.⁶

Störst effekt på löner och sysselsättning kan vän-
tas i de branscher som är relativt skyddade mot
internationell konkurrens. Som exempel kan näm-
nas byggsektorn och hushållsnära tjänster. I mer
konkurrensutsatta branscher är det troligt att löne-
pressen blir mindre.⁷

Frågan är hur stor migration som är att vänta.
Den kanske vanligaste orsaken till migration är en
önskan att förbättra den egna ekonomiska situatio-
nen. I detta sammanhang spelar förvärvsinkomsten
en huvudroll. Men även exempelvis situationen på
arbetsmarknaden har betydelse. Större skillnader i
arbetslöshet liksom större skillnader i löner leder till
högre migration.

BNP per capita i EU-A är knappt hälften så stor
som i dagens medlemsländer.⁸ Skillnaden i lönenivå
är i samma storleksordning. I Polen tjänar en an-
ställd i tillverkningsindustrin ca 10 000 kronor i
månaden i köpkraftsjusterade termer, i Ungern drygt
9 000 kronor och i Estland knappt 7 500 kronor.⁹
En svensk anställd i samma bransch tjänar ca 20 000
kronor i månaden. Dessutom är arbetslösheten
ungefär dubbelt så hög som i EU-15. Enligt dessa
två kriterier finns det således en stor migrationspo-
tential. Samtidigt finns en rad dämpande faktorer.
Ett antal studier på området kommer i genomsnitt
fram till att migrationen från EU-A till EU-15, med
antagandet om att inga övergångsregler införs,
kommer att uppgå till knappt 300 000 personer per
år under de närmaste 5–10 åren.¹⁰ Detta motsvarar
en årlig inflyttning motsvarande knappt 0,1 procent
av befolkningen i EU-15. Dessutom ska hänsyn tas

⁶ På lång sikt påverkas mottagarlandets arbetslöshetsnivå endast om den ökade immigrationen påverkar den s.k. jämviktsarbetslösheten. Det har hävdats (se t.ex. *Ett större och bättre Europa?* SOU 1997:156) att utvidgningen skulle kunna bidra till en ökad reglering på de delar av arbetsmarknaden där hotet om konkurrens från inflyttad arbetskraft är som störst samt att sökarbetslösheten skulle kunna öka. Detta skulle kunna medföra en ökad arbetslöshetsnivå även på lång sikt.

⁷ Det är rimligt att anta att en sänkning av lönerna i konkurrensutsatta branscher på sikt skulle leda till en nyetablering av företag, vilket åter skulle driva upp lönenivån.

⁸ Köpkraftsjusterad siffra.

⁹ Källa: International Labour Organisation. Om lönerna i stället beräknas med faktiska växelkurser blir nivåerna knappt hälften så höga.

¹⁰ Se *Potential Migration from Central and Eastern Europe into EU-15: An update* (2003) DIW Institute.

till att det redan i dag finns ett inflöde av arbetstaga-
re från EU-A som, även på illegal väg, erbjuder sina
tjänster till en låg kostnad.

De relativt modesta effekterna i nämnda studier
stöds av erfarenheter från tidigare utvidgningar.
Dessa visar att skillnader i inkomst och arbetsmark-
nadssituation inte genererar några större migrations-
flöden. Det finns också indikationer på att mobiliteten
i EU-A är låg. Förklaringen kan vara att kultu-
rella, institutionella och språkliga skillnader samt
geografiska avstånd spelar stor roll. Man ska dock
komma ihåg att de aktuella inkomstskillnaderna är
större än vid tidigare utvidgningar. Dessutom finns
det större skillnader beträffande socialförsäkringssy-
stemen.

Inte minst det senare har angetts som skäl till in-
förandet av övergångsregler för migrationen från
EU-A till EU-15. De flesta av dagens medlemslän-
der kommer att införa restriktioner vad gäller im-
migration från de nya medlemsländerna. Restriktio-
nerna ska avlägsnas efter maximalt sju år. Den
svenska riksdagen och regeringen har ännu inte tagit
något slutgiltigt beslut i frågan.

Det kan vara värt att poängtera att hinder mot
immigration av arbetskraft, exempelvis av den typ
som nu införs i EU-15, kan leda till att företag i
stället utlokaliserar delar av sin produktion till EU-
A.¹¹ Effekter på löner och sysselsättning i EU-15
uppkommer alltså även utan arbetskraftsinvandring.

Sammantaget är bedömningen att det inte kom-
mer att ske någon större migrationsvåg från EU-A
till EU-15 efter den 1 maj. Inte heller efter det att
övergångsreglerna fasats ut väntas någon massin-
vandring från EU-A.

Avslutande kommentar

Efter nära 50 år av kallt krig innebär den pågående
integrationsprocessen mellan EU-15 och EU-A en
normalisering. Utvidgningen påskyndar denna ut-
veckling något, men effekterna i EU-15 blir inte
speciellt stora. Under en övergångsfas kan dock
vissa grupper påverkas negativt av att den struktu-
rella anpassningen påskyndas något. Då internatio-
nell integration medför välfärdsvinster genom ökad
specialisering och ökad konkurrens torde dock ut-
vidgningen på längre sikt vara ekonomiskt fördelak-

¹¹ Produktion inom exempelvis byggsektorn och delar av
tjänstesektorn är dock svårare att utlokalisera.

ting för de allra flesta medborgare i såväl EU-15 som EU-A.

Finansiell ekonomi

Stabil börsutveckling

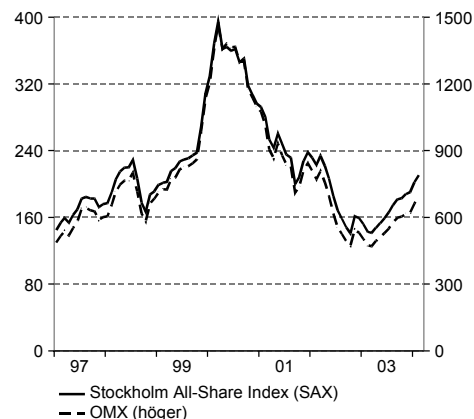
Efter att ha sjunkit i början av förra året började börserna stiga världen över i samband med att kriget i Irak bröt ut. Den osäkerhet som det annalkande kriget hade orsakat avtog snabbt när det stod klart att själva kriget skulle bli kortvarigt. Den minskade osäkerheten avspeglades i att volatiliteten på börserna föll tillbaka kraftigt under våren, vilket stimulerade aktiepriserna. Under sommaren och hösten fortsatte denna utveckling. Sammantaget steg det svenska SAX-indexet med ca 30 procent (se diagram 36) i fjol. Samtidigt steg den amerikanska Nasdaqbörsen med ca 50 procent och det bredare Standard and Poor's 500-indexet med ca 25 procent (se diagram 37). Uppgången i euroområdet blev ca 15 procent och i Japan ca 25 procent. I år har den svenska börsen fortsatt att stiga medan de amerikanska börserna i stort sett stått still.

P/E-talet, dvs. kvoten mellan aktiepriserna och företagens vinster, ligger över sitt historiska genomsnitt för såväl det svenska OMX-indexet som det amerikanska Standard and Poor's 500-indexet. Detta gäller särskilt för de amerikanska P/E-talen. Förklaringen till den höga aktievärderingen är att investerare räknar med en stark vinstutveckling framöver, delvis ledd av en snabb stigande produktivitet. Den s.k. Fed-modellen relaterar avkastningen på aktier till avkastningen på långa statsobligationer. Skillnaden mellan det inverterade P/E-talet och den reala obligationsräntan utgör ett mått på den extra avkastning som de mer riskfyllda aktieplaceringarna ger. Under 2000, när börsbubblan var som störst, var skillnaden till och med negativ för aktierna i Standard and Poor's 500-indexet (se diagram 38). Skillnaden vidgades dock under senare delen av 2002 och början av 2003. Detta berodde både på den kraftiga nedgången på börserna och på nedgången i långräntorna. Därefter har framförallt den kraftiga börsuppgången bidragit till att premien åter minskat något och i ett längre historiskt perspektiv är den fortsatt något liten. Detta kan bl.a. tolkas som att marknaden har höga förväntningar på den framtida vinstutvecklingen i företagen. I Sverige är bilden snarlik den i USA. Även för OMX-indexet indikerar Fed-modellen att den extra avkastningen på aktier är något låg i ett historiskt perspektiv. Här försvåras dock analysen av att data finns tillgängliga bara från 1996 och framåt.

Oblighationsräntorna föll tillbaka

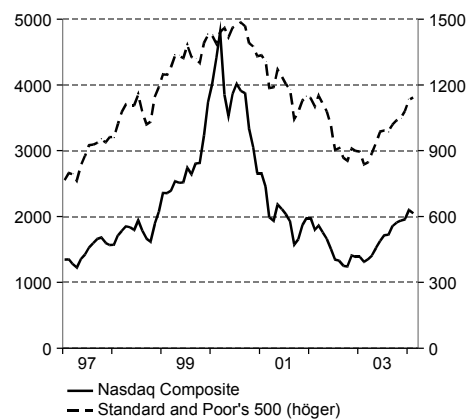
Den amerikanska tioåriga obligationsräntan har fallit den senaste tiden och noterades under inledningen av mars till ca 3,8 procent i genomsnitt. Detta är ca 0,5 procentenheter lägre än i december,

Diagram 36 Börsutvecklingen i Sverige
Index, månadsvärden

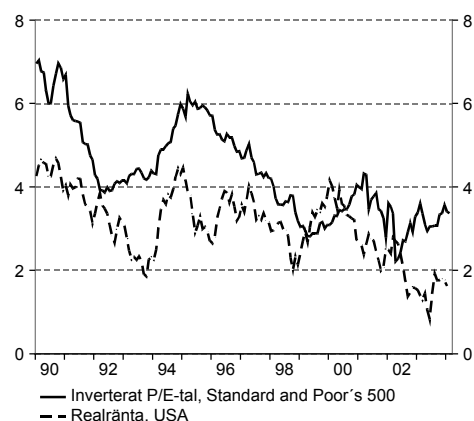
Källa: EcoWin.

Diagram 37 Börsutvecklingen i USA
Index, månadsvärden

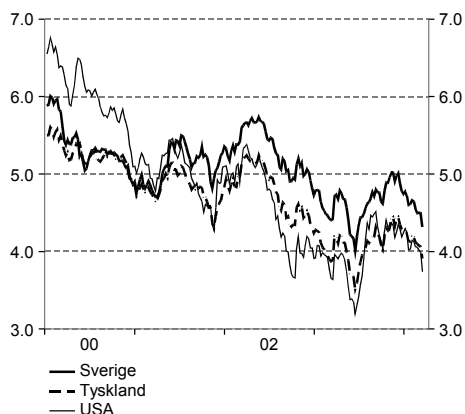
Källa: EcoWin.

Diagram 38 Fed-modellen för USA
Procentenheter, månadsvärden

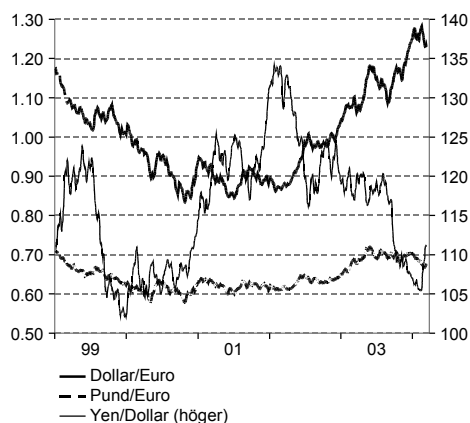
Anm. Realräntan är beräknad som skillnaden mellan den nominella tioårsräntan och förväntade inflationen enligt enkätundersökning.
Källor: Philadelphia Fed, EcoWin och Konjunkturinstitutet.

Diagram 39 Långräntor, tioåriga obligationer
Procentenheter, veckovärden

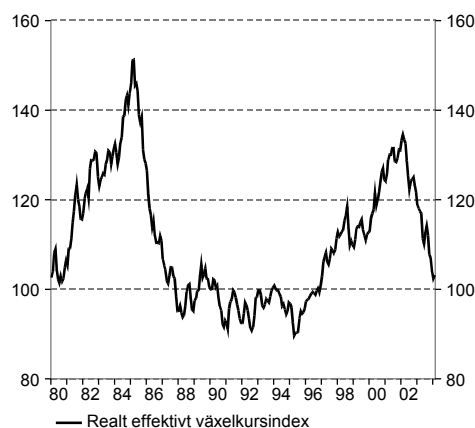
Källa: Riksbanken.

Diagram 40 Nominella växelkurser
5-dagars centrert glidande medelvärde, dagsvärden

Källor: EcoWin och Konjunkturinstitutet.

Diagram 41 Dollarns reala effektiva växelkurs
Index januari 1990=100, månadsvärden

Anm. Ett högre index motsvarar en starkare dollar.
Källa: Federal Reserve.

och i stort sett på samma nivå som för ett år sedan. Denna utveckling står i kontrast mot återhämtningen i den amerikanska ekonomin, som blev tydlig under hösten i följande, och den markanta uppgången på börserna sedan våren 2003. Dessutom borde de stora amerikanska budgetunderskotten driva upp långräntorna. Det finns dock ett antal faktorer som kan förklara varför de långa obligationsräntorna sjunkit den senaste tiden. Trots den starkare konjunkturen har återhämtningen ännu inte spritt sig till arbetsmarknaden och sysselsättningen har endast ökat marginellt. Tillsammans med en låg kärninflation och fallande inflationsförväntningar har detta förskjutit förväntningarna på när Fed kommer att börja strama åt penningpolitiken. En stor efterfrågan på amerikanska obligationer, från bl.a. asiatiska centralbanker, kan även ha bidragit till att pressa ner obligationsräntorna. De långa obligationsräntorna i euroområdet var i februari marginellt högre än de amerikanska (se diagram 39).

Försvagningen av den amerikanska dollarn har fortsatt under årets första månader. Under februari handlades dollarn till omkring 1,27 dollar per euro, vilket innebär en försvagning med ca 17 procent jämfört med ett år tidigare (se diagram 40). Även i effektiva termer har försvagningen av dollarn varit påtaglig de senaste åren. Försvagningen har dock skett från höga nivåer och i ett lite längre perspektiv är inte värderingen särskilt låg (se diagram 41). Mot bakgrund av de stora amerikanska bytesbalansunderskotten är utvecklingen av dollarn inte förvånande.

En del av de asiatiska valutor som inte formellt är knutna till dollarn tillåts ändå inte flyta fritt. Detta medför att det främst är euron som stärks när dollarn försvagas. Den europeiska centralbanken ECB har därför visat oro för överdrivna kursrörelser, vilket även betonades efter det senaste G7-mötet i februari.

Även den japanska yenen har emellertid stärkts mot den amerikanska dollarn det senaste halvåret, trots att den japanska centralbanken intervenerar kontinuerligt för att hålla nere värdet på yenen. Yenen ligger nära den kurs på ca 110 yen per dollar som etablerades efter höstens G7-möte i Dubai (se diagram 40).

Högre styrräntor dröjer

Förväntningarna om refinansieringens framtida utveckling har successivt ändrats under de senaste månaderna. Fallande inflation och spekulationer om att ECB kommer att sänka styrräntan för att motverka eurons förstärkning har medfört att tidpunkten för den förväntade åtstramningen av penningpolitiken har skjutits framåt i tiden (se diagram 42). Konjunkturåterhämtningen är långsam och produktionsgapet förblir negativt under hela prognosperioden. Eurons förstärkning medför att inflationen i importpriserna blir låg, vilket håller tillbaka HIKP-inflationen under 2004. Inflationstrycket förblir lågt även under 2005. ECB bedöms vänta med att höja styrräntan till i början av nästa år för

att sedan gradvis höja den till 3,00 procent i slutet av 2005 (se diagram 43).

Även synen på den amerikanska styrräntan har förändrats de senaste månaderna. Fed har betonat att den svaga utvecklingen på arbetsmarknaden medför att styrräntan kan hållas låg ytterligare en tid framöver. Den goda tillväxten har inte ännu givit upphov till ett högre inflationstryck och den amerikanska kärninflationen om ca 1 procent är låg i ett historiskt perspektiv. Det successivt stigande resursutnyttjandet och en förbättring av arbetsmarknaden medför att Fed börjar höja styrräntan under hösten 2004. Resursutnyttjandet förblir dock måttligt och produktionsgapet bedöms vara negativt under hela prognosperioden. Detta medför att styrräntan inte höjs till mer än 3,25 procent i slutet av 2005 (se diagram 43).

Osäkerheten kring utvecklingen av USA:s offentliga finanser och de stora bytesbalansunderskotten gör dollarns framtida utveckling osäker. Dessa två faktorer kan bidra till en fortsatt försvagning av dollarn. USA:s höga tillväxttakt relativt omvärlden och det faktum att USA bedöms ligga tidigt i räntehöjningscykeln talar däremot för en starkare dollar. Sammantaget görs bedömningen att dollarns värde inte kommer att ändras nämnvärt under prognosperioden.

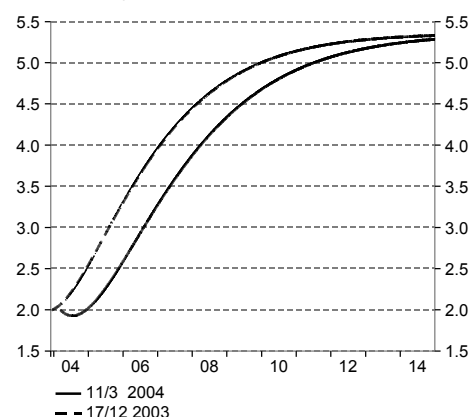
Reporäntan kan sänkas till 1,75 procent

De svenska räntorna har följt med de internationella i nedgången de senaste månaderna. Räntemarginalen mellan den tioåriga obligationsräntan och dess tyska motsvarighet steg under hösten efter folkomröstningen om euron varefter den fallit tillbaka markant. Minskningen hänger samman med att marknadsaktörerna i slutskedet av 2003 började förvänta sig en sänkning av reporäntan samt att de förväntar sig en ännu lägre reporänta efter den senaste räntesänkningen i februari (se diagram 44).

Inflationsförväntningarna hos hushållen har fallit de senaste månaderna enligt undersökningen Hushållens inköpsplaner (HIP). I Prosperas senaste undersökning från mars redovisas fallande inflationsförväntningar jämfört med föregående undersökning. De implicita inflationsförväntningarna, uppmätta som skillnaden mellan långa nominella obligationsräntor och realobligationsräntor, har också fallit den senaste tiden och är nu på betydligt lägre nivåer än Riksbankens inflationsmål (se diagram 45). Förra årets höga inflation, som delvis berodde på höga energipriser, drev inte upp de långsiktiga inflationsförväntningarna och de är nu väl i linje med Riksbankens inflationsmål, enligt Prosperas senaste undersökning.

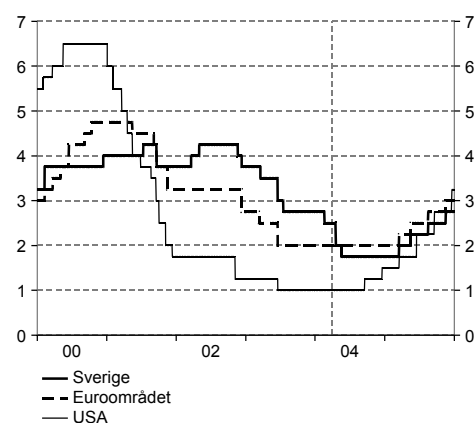
Marknadsaktörernas syn på den framtida reporäntan har förändrats den senaste tiden. Efter Riksbankens senaste sänkning av reporäntan i februari har marknadsaktörerna fortsatt att förvänta sig en lägre framtida styrränta enligt beräkningar utifrån

Diagram 42 Förväntad refiränta i Euroområdet enligt avkastningskurvan
Procent, dagsvärden

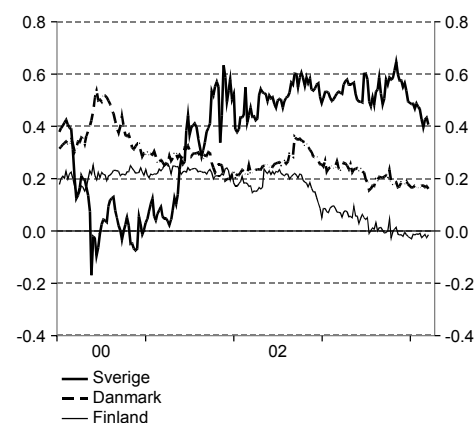
Källor: Reuter och Konjunkturinstitutet.

Diagram 43 Styrräntor
Procent, dagsvärden

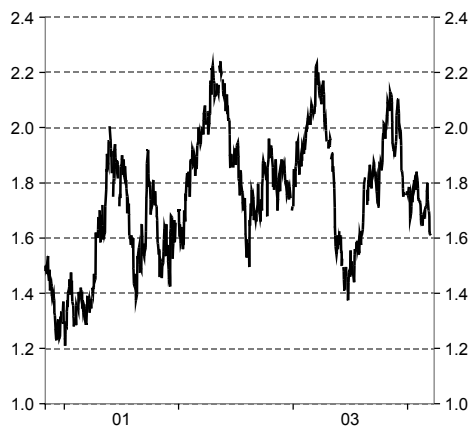
Källor: EcoWin och Konjunkturinstitutet.

Diagram 44 Räntemarginaler mot Tyskland, tioåriga obligationer
Procentenheter, veckovärden

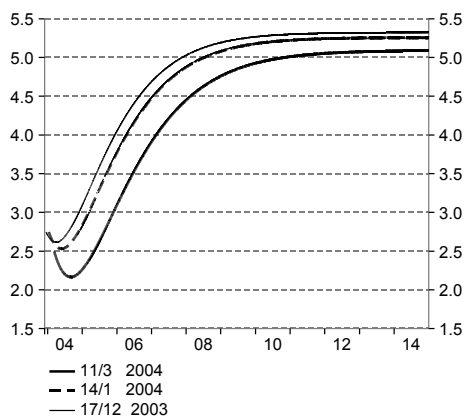
Källa: Riksbanken.

Diagram 45 Break-even inflation i Sverige
Procent, dagsvärden

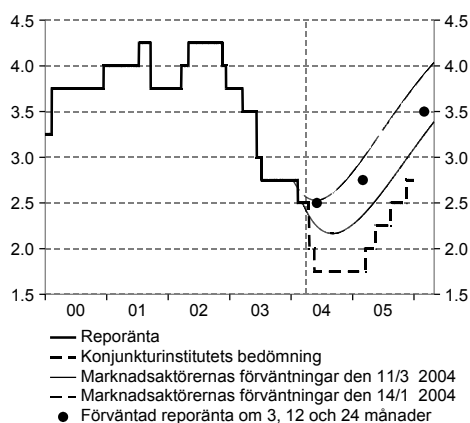
Anm. Skillnaden mellan en nominell obligationsränta och en realobligationsränta med liknande löptid.
Källor: EcoWin och Konjunkturinstitutet.

Diagram 46 Förväntad reporänta i Sverige
enligt avkastningskurvan
Procent, dagsvärden

Källor: Reuter och Konjunkturinstitutet.

Diagram 47 Reporäntan i Sverige
Procent, dagsvärden

Anm. Förväntningar enligt avkastningskurvan och Prosperas mätning den 3/3 2004.
Källor: Riksbanken, Prospera och Konjunkturinstitutet.

avkastningskurvan (se diagram 46). Denna bild överensstämmer även med prissättningen på terminsmarknaden.

Penningpolitiken har varit för stram. Tillväxten är låg och arbetslösheten har ökat snabbt. Den underliggande inflationen har fortsatt att falla och underskrider Riksbankens mål med marginal. Den starka produktivtetsökningen och den svaga utvecklingen på arbetsmarknaden innebär att inflationstrycket blir fortsatt svagt. Med en reporänta på dagens 2,50 procent kommer UND1X-inflationen, såväl med som utan energipriser, att understiga inflationsmålet under 2004–2005 med bred marginal, se fördjupningsrutan ”Inflation och BNP vid oförändrad reporänta”. Konjunkturinstitutet bedömer därför att reporäntan är för hög och bör sänkas med 0,75 procentenheter till 1,75 procent nu under våren. Först i början av 2005 när konjunkturåterhämtningen kommit en bit på väg är det lämpligt att börja höja reporäntan igen för att gradvis nå 2,75 procent i slutet av året (se diagram 47).

Den samlade bedömningen är alltså att Sverige kan ha en lägre styrränta än euroområdet under prognosperioden (se diagram 43). Delvis hänger detta samman med en snabbare produktivitetstillväxt i Sverige de allra närmaste åren.

Den pågående avtalsrörelsen utgör dock en risk i bedömningen av en lämplig reporänta. Om löneökningarna blir högre än prognosen blir utrymmet för reporäntesänkningar mer begränsat. De avtal som slutits hittills ligger dock i linje med Konjunkturinstitutets tidigare och nuvarande bedömning.

De långa svenska obligationsräntorna bedöms stiga måttligt under prognosperioden. Detta beror på den långsamma konjunkturuppgången och den måttliga höjningen av reporäntan fram till slutet av 2005, som bidrar till att de långsiktiga inflationsförväntningarna fortsätter att vara i nivå med inflationsmålet.

Tiden talar för en starkare krona

Förstärkningen av kronan under hösten efter folkomröstningen om euron har vänt under de senaste månaderna (se diagram 49). Den senaste tidens svagare krona sammanfaller med förväntningar om lägre reporänta. Möjligen kan även faktorer som exempelvis PPM:s investeringar utomlands samt en ökad valutaexponering i AP-fonderna bidra till att förklara kronförsvagningen. En euro kostade drygt 9,20 kronor i genomsnitt under inledningen av mars och kronan noterades då till ca 127 mänt som TCW-index (se diagram 48 och 49). Försvagningen i TCW-termen sedan december 2003, då kronan noterades till sin starkaste kurs sedan sommaren 2000, är dock ganska liten.

Vissa för växelkursen centrala bestämningsfaktorer talar för att kronan kommer att stärkas framöver. Exempelvis kommer utlandsskulden att minska till följd av fortsatt stora överskott i bytesbalansen. Lägre utlandsskuld bidrar till lägre räntebetal-

ningar till utlandet, vilket tenderar att förstärka valutan. De allra närmaste åren bedöms de svenska exportpriserna utvecklas något starkare än importpriserna, vilket även det talar för en starkare krona. Dessa förändringar är dock relativt små, vilket medför att kronan inte bedöms stärkas särskilt mycket från nuvarande nivå. En dollar bedöms kosta 7,20 kronor i slutet av 2005. Kronan bedöms appreciera till 9,00 kronor per euro i slutet av 2005 och TCW-index är då knappt 124.

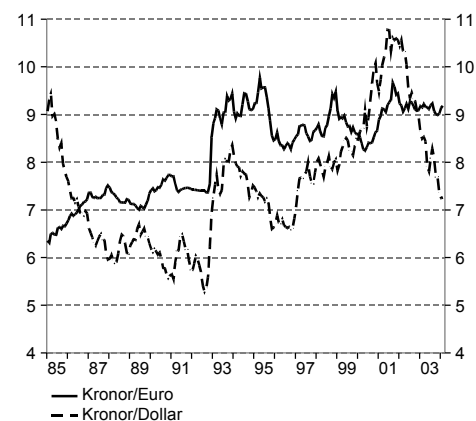
Tabell 6 Räntor och valutakurser vid slutet av respektive år

	2001	2002	2003	2004	2005
Styrräntor					
Riksbankens reporänta	3,75	3,75	2,75	1,75	2,75
ECB:s refinansränta	3,25	2,75	2,00	2,00	3,00
Federal funds target rate	1,75	1,25	1,00	1,50	3,25
Långa räntor¹					
Sverige	5,2	4,9	4,9	4,8	5,2
Euroområdet	4,8	4,3	4,3	4,5	4,8
USA	5,0	4,0	4,3	5,0	5,7
Valutakurser					
Kronor/Dollar	10,56	8,95	7,36	7,35	7,20
Kronor/Euro	9,44	9,09	9,02	9,13	9,00
Dollar/Euro	0,89	1,02	1,22	1,24	1,25
TCW-index	138,6	131,0	124,4	125,7	123,7

¹ 10-årig statsobligationsränta.

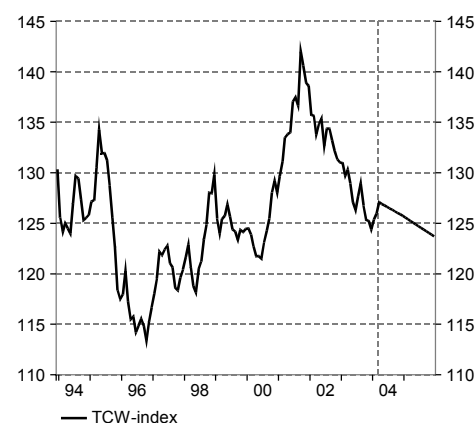
Källor: Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 48 Nominella växelkurser
Månadsvärden

Anm. Euro motsvarar ecu t.o.m. 1998.
Källa: Riksbanken.

Diagram 49 Nominell växelkurs
Index: 1992-11-18=100, månadsvärden

Anm. Ett högre index motsvarar en svagare krona.
Källa: Riksbanken.

BNP och efterfrågan i Sverige

BNP-tillväxten var förhållandevis hög sista kvartalet i fjol (se diagram 50), som en följd av en kraftig och till stora delar oönskad lageruppbyggnad. Exporten, investeringarna och konsumtionen utvecklades däremot svagt (se diagram 51).

Exportorderingen är på väg uppåt och första kvartalet i år börjar exporten öka snabbare. Särskilt kraftigt ökar exporten av teleprodukter och därtill knutna tekniska konsulttjänster. Efter en tillfällig tillväxtsvacka under sista kvartalet i fjol ökar också hushållens konsumtionsutgifter något snabbare efter hand till följd av låga räntor och den uppgång som skett i aktie- och fastighetspriserna. Stigande kapacitetsutnyttjande, förbättrad lönsamhet och fortsatt låga räntor stimulerar näringslivets investeringar i år. BNP-tillväxten blir dock svagare under inledningen av året när företagen drar ner lagerinvesteringarna efter den oönskade lageruppbyggnaden i slutet av fjolåret.

Sammantaget väntas BNP-tillväxten stiga från 1,6 procent i fjol till 2,5 procent i år (se diagram 52). Uppgången beror dock till stor del på att 2004 har ovanligt många arbetsdagar, se fördjupningsrutan ”Kalendereffekter 2004”. Den kalenderkorrigerade tillväxten, som bättre avspeglar konjunkturutvecklingen, ökar bara från 1,7 procent i fjol till 1,9 procent i år och understiger därmed den potentiella tillväxten även i år. Konjunkturen förbättras alltså endast långsamt under 2004.

Tabell 7 Försörjningsbalans

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2002	2002	2003	2004	2005
BNP	2 347	2,1	1,6	2,5	2,6
Hushållens konsumtionsutgifter	1 144	1,4	2,0	2,6	3,0
Offentliga konsumtionsutgifter	659	3,2	0,7	1,0	0,4
Fasta bruttoinvesteringar	391	-3,0	-2,0	1,4	6,4
Lagerinvesteringar ¹	2	-0,2	0,2	-0,1	0,0
Export av varor och tjänster	1 032	1,2	5,9	6,7	6,1
Import av varor och tjänster	880	-1,9	5,4	5,9	7,3
Total inhemsk efterfrågan	2 196	0,9	1,1	1,8	2,8
Nettoexport ¹	152	1,3	0,5	0,8	0,0
Bytesbalans ²	119	5,1	5,5	6,0	5,9
BNP, kalenderkorrigerad		2,1	1,7	1,9	2,6

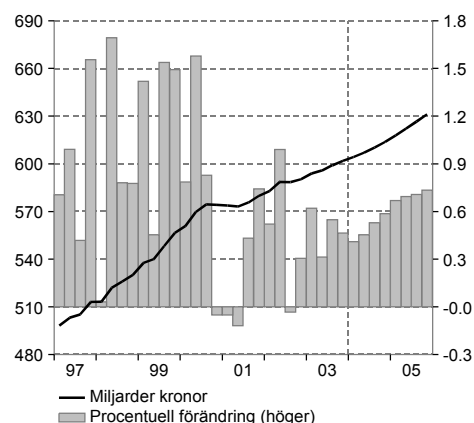
¹ Förändring i procent av BNP föregående år.

² I procent av BNP, löpande priser.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

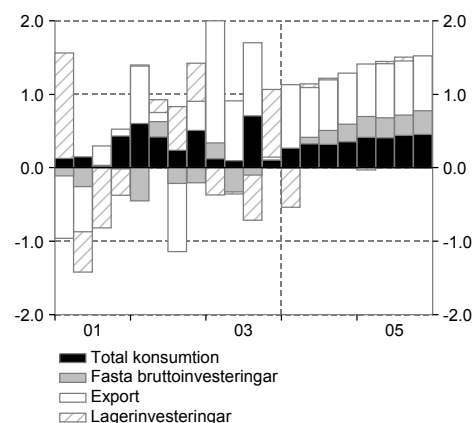
Nästa år växer hushållens konsumtion något snabbare när osäkerheten om det framtida arbetsmarknadsläget minskar. Efter en successivt stigande investeringstillväxt under 2004 ökar investeringarna kraftigt 2005. Förutom fortsatt stigande investeringar i näringslivet ökar även den offentliga sektorns investeringar till följd av stora infrastruktursatsningar. Den snabbare ökningen av konsumtionen och investeringarna bidrar till att importen acce-

Diagram 50 BNP till marknadspris
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

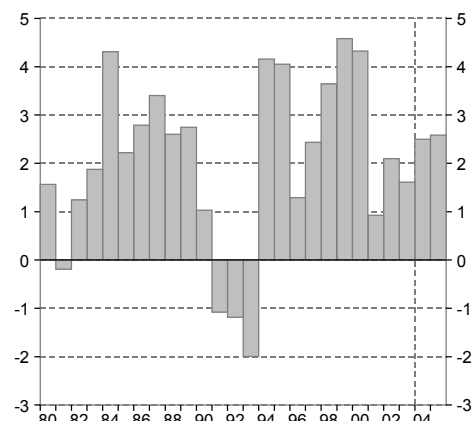
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 51 Bidrag till efterfrågetillväxten
Förändring i procent av BNP föregående kvartal, säsongrensade kvartalsvärden

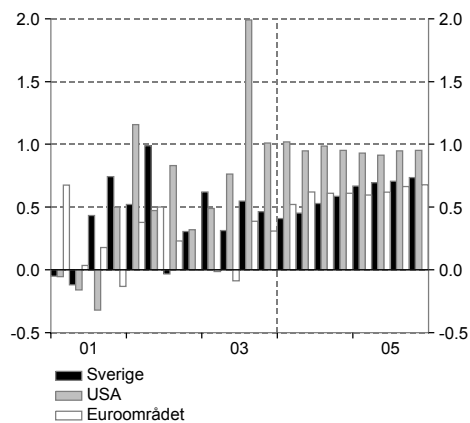
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 52 BNP till marknadspris
Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 53 BNP till marknadspris
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån, Bureau of Economic Analysis, Eurostat och Konjunkturinstitutet.

lererar. Tillsammans med en något svagare exporttillväxt innebär det att nettobidraget från utrikeshandeln till efterfrågetillväxten minskar och blir nära noll. Sammantaget stiger BNP-tillväxten till 2,6 procent.

I USA tog tillväxten fart redan under 2003 när maskininvesteringarna vände uppåt (se diagram 53). I Sverige och euroområdet har konjunkturuppgången ännu inte resulterat i någon tydlig vändning uppåt för investeringarna och därmed inte heller någon stark BNP-tillväxt. Relativt euroområdet var tillväxtsvackan under 2001–2003 grundare i Sverige, men nu är utvecklingen snarlik med en successivt förbättrad investeringskonjunktur och högre BNP-tillväxt.

Överskottet i bytesbalansen ökade i fjol till motsvarande 5,5 procent av BNP. Det var främst stigande överskott i utrikeshandeln med tjänster samt lägre räntebetalningar på utlandsskulden som bidrog till ökningen. I år förstärks bytesbalansen ytterligare något när nettoexporten ökar.

Kalendereffekter 2004

Kalenderkorrigering används vanligen för att jämföra produktions-, omsättnings- och sysselsättningsutveckling (arbetade timmar) mellan kvartal eller månader. Normalt spelar kalendern ingen större roll för bedömning av helårsutvecklingen eftersom antalet arbetsdagar är relativt stabilt mellan åren, men innevarande år är speciellt i detta avseende. Jämfört med 2003 är det 4 arbetsdagar mer i år eftersom 2004 är ett skottår, första maj infaller på en lördag och två av julens helgdagar infaller under veckosluttet.

Skottdagen förlänger året med 0,27 procent (1/365), vilket allt annat lika torde öka den ekonomiska aktiviteten lika mycket. Sammanlagt har innevarande år 1,6 procent (4/249) fler vardagar än 2003. I näringslivet beräknas denna potentiella extra arbetstid öka antalet arbetade timmar med 0,9 procent och förädlingsvärdet med 0,5 procent. De fler arbetsdagarna resulterar således endast i drygt hälften så många fler arbetade timmar, beroende på ökat uttag av semester och annan ledighet. I många branscher förekommer dessutom kontinuerlig drift, vilket innebär att det bara är skottdagen som kan ge ökad arbetstid. Effekterna är beräknade med hjälp av regressionsanalys av faktiska nationalräkenskaper 1993–2003. Kalendereffekten på BNP-tillväxten beräknas bli 0,6 procentenheter vilket är ca 0,3 procentenheter mer än enligt Konjunkturinstitutets tidigare beräkningar. Revideringen beror främst på att SCB nu använder en ny metod för att beräkna förädlingsvärde i offentliga myndigheter i de preliminära nationalräkenskaperna.¹² Näringslivets förädlingsvärde och BNP i löpande pris påverkas inte av denna metodförändring.

Kalendereffekterna 2004 har endast marginell effekt på den underliggande ekonomiska utvecklingen,

men de är betydelsefulla vid prognoser och för tolkning av den ekonomiska statistiken. BNP beräknas således öka med 2,5 procent i år, vilket normalt skulle leda till ett ökat resursutnyttjande och minskad arbetslöshet. Den kalenderkorrigerade BNP-tillväxten begränsas emellertid till 1,9 procent, vilket innebär något minskat resursutnyttjande och ökad arbetslöshet.

På motsvarande sätt kommer timlön och arbetskostnader enligt nationalräkenskaperna att öka förhållandevis lite 2004 eftersom de allra flesta löntagare har månadslön, vilken inte påverkas av kalendern, samtidigt som de arbetar fler timmar i år. Det större antalet arbetsdagar reducerar således lönen per arbetad timme. Produktivitetstillväxten blir något lägre eftersom en del av förädlingsvärdet enligt nationalräkenskaperna inte påverkas direkt av fler arbetade timmar. Omsättningen och därmed förädlingsvärdet i handeln ökar exempelvis inte fullt ut, bl.a. beroende på att hushållens inkomster inte påverkas nämnvärt. Intäkter från merchanding och licenser, vilka ingår i förädlingsvärdet, påverkas inte heller av kortsiktiga variationer i antal arbetade timmar. Den lägre produktivitetstillväxten kompenseras dock mer än väl av den lägre ökningen av arbetskostnaderna, dvs. arbetskostnaden per producerad enhet utvecklas svagare.

Den lägre kostnadsökningen kan i någon mån leda till lägre prisökningar 2004–2005. Kalendereffekterna 2004 är dock tillfälliga och balanserar i princip kalendereffekter i motsatt riktning under tidigare år. Många prissättare baserar antagligen sin prissättning på kostnadsutvecklingen i ett något längre perspektiv. Det finns inte heller någon empiriskt verifierbar kalendereffekt på prisutvecklingen i nationalräkenskaperna. Effekten på näringslivets priser och konsumentprisinflationen bedöms därför vara försumbar. Den svagare kostnadsutvecklingen leder i stället huvudsakligen till något högre vinster 2004.

Den implicita prisutvecklingen för förädlingsvärdet i offentliga myndigheter dämpas däremot kraftigt så som produktionen mäts i nationalräkenskaperna. Förädlingsvärdet i löpande pris påverkas endast marginellt av kalendern eftersom de flesta anställda har månadslön, men förädlingsvärdet i fast pris ökar eftersom det följer utvecklingen för faktiska antal arbetade timmar (se fotnot 12). Den sammanlagda kalendereffekten på prisutvecklingen för

¹² Förädlingsvärde i offentliga myndigheter mäts i nationalräkenskaperna från kostnadssidan, dvs. huvudsakligen av summan av arbetskraftskostnader och kapitalförslitning. Kapitalförslitningen påverkas inte av kalendern och arbetskraftskostnaderna i löpande pris påverkas endast marginellt eftersom de flesta anställda har månadslön. I de preliminära nationalräkenskaperna har SCB tidigare beräknat volymutvecklingen för arbetskraftskostnaderna med hjälp av utvecklingen för *kalenderkorrigerade* antal arbetade timmar. I de slutliga nationalräkenskaperna används en noggrannare metod, men som bygger på *faktiskt* antal arbetade timmar. Från och med 2004 kommer SCB att använda den faktiska utvecklingen för arbetade timmar även i de preliminära nationalräkenskaperna.

produktionen i hela ekonomin, dvs. BNP-deflatorn, beräknas bli $-0,3$ procentenheter.

BNP-tillväxten i löpande pris beräknas därmed bli ca $0,3$ procentenheter högre på grund av kalendern, vilket ökar skatteinkomsterna något. Störst kalendereffekt beräknas dock uppstå på lågt beskattad användning som export och investeringar. Hushållskonsumtionen påverkas i mindre grad, vilket bidrar till en förhållandevis liten ökning av skatteinkomsterna. Företagens driftöverskott påverkas förhållandevis mycket, men återverkningarna på bolags- och utdelningsskatter bedöms vara liten 2004. Samtidigt ökar också utgifterna för exempelvis arbetslöshetsunderstöd, läkemedel och andra driftskostnader i den offentliga verksamheten till följd av det något längre året. Nettoeffekten för de offentliga finanserna blir därmed liten.

Tabell 8 Kalendereffekter 2004

Procentuell förändring och procentenheter, fasta priser

	Faktisk	Kalender- korrigerad	Kalender- bidrag
Hushållens konsumtion	2,6	2,4	0,2
Offentlig konsumtion	1,0	0,2	0,8
Fasta bruttoinvesteringar	1,4	0,6	0,8
Export av varor och tjänster	6,7	5,7	1,0
Import av varor och tjänster	6,0	5,1	0,9
Nettoexport ¹	0,8	0,7	0,1
BNP	2,5	1,9	0,6
Näringslivet			
Förädlingsvärde	2,7	2,2	0,5
Arbetade timmar	0,0	-0,9	0,9
Arbetskostnad per timme enl. NR ²	2,7	3,6	-0,9
Enhetsarbetskostnad (ULC) ²	0,0	0,5	-0,5
Prisutveckling (deflator)	1,0	1,0	0,0
Offentliga myndigheter			
Förädlingsvärde	1,2	0,2	1,0
Arbetade timmar	1,0	-0,1	1,1
Hela ekonomin			
Arbetade timmar	0,3	-0,6	0,9
BNP i löpande pris	3,5	3,2	0,3
Prisutveckling (BNP- deflator)	1,0	1,3	-0,3

¹ Förändring i procent av BNP föregående år.

² Löpande priser.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Hushållens konsumtion

Hushållens inkomster börjar öka igen

Hushållens reala disponibla inkomster stagnerade i fjol (se diagram 54). Bakom stagnationen låg den svaga arbetsmarknaden med växande arbetslöshet och minskat antal arbetade timmar samt höjda kommunala skatter med i genomsnitt 65 öre. Under 2004–2005 bedöms de reala inkomsterna öka snabbare, bl.a. till följd av en nedväxling av inflationen.

I år har kommunalskatterna höjts med i genomsnitt 34 öre, vilket motsvarar ca 4,4 miljarder kronor. Samtidigt bedöms antalet sysselsatta kvarstå på ungefär samma nivå som under årets inledning. Den reala lönesumman före skatt bidrar därmed med måttliga 1,5 procentenheter till ökningen av den reala disponibla inkomsten. Motsvarande bidrag från de offentliga transfereringarna är 1,0 procentenheter, vilket är relativt mycket. En förklaring är att ersättningarna till arbetslösa ökar med 4,2 miljarder kronor. En annan förklaring är att ålderspensionerna räknas upp med 1,8 procent i år medan priserna ökar betydligt mindre vilket leder till att transfereringarna ökar förhållandevis mycket realt.

Under 2005 ökar sysselsättningen något och arbetslösheten sjunker. Den reala lönesumman bidrar då med 2,0 procentenheter till ökningen av den reala disponibla inkomsten. Ersättningarna till arbetslösa minskar med 1,6 miljarder kronor jämfört med året före. Ålderspensionerna räknas upp med endast 0,5 procent nästa år, vilket medför att transfereringarna ökar betydligt mindre än i år. Ingen ökning av kommunalskatterna väntas 2005.

Sammantaget väntas de reala inkomsterna öka med 1,8 procent i år och med 1,6 procent nästa år.

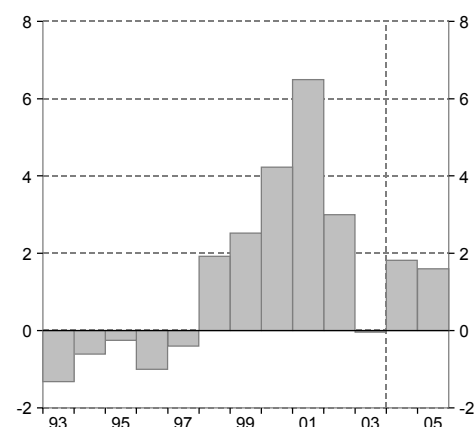
Tabell 9 Hushållens inkomster

Miljarder kronor, löpande priser respektive bidrag till disponibel-inkomstens tillväxt, fasta priser, procentenheter

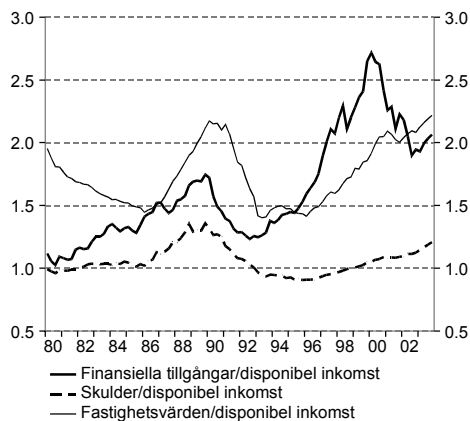
	2002	2002	2003	2004	2005
Disponibel inkomst	1 209	3,0	0,0	1,8	1,6
Bidrag från:					
Lönesumma	990	1,1	0,0	1,5	2,0
Timlön		2,1	0,9	2,0	1,7
Arbetade timmar		-1,0	-0,9	-0,5	0,3
Övriga faktorinkomster	218	-0,6	0,1	0,2	0,6
Transfereringar från offentlig sektor	428	0,8	1,9	1,0	0,2
Överföringar från privat sektor	54	-0,5	-0,1	0,0	0,0
Skatter och avgifter	481	2,2	-1,9	-0,8	-1,2

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

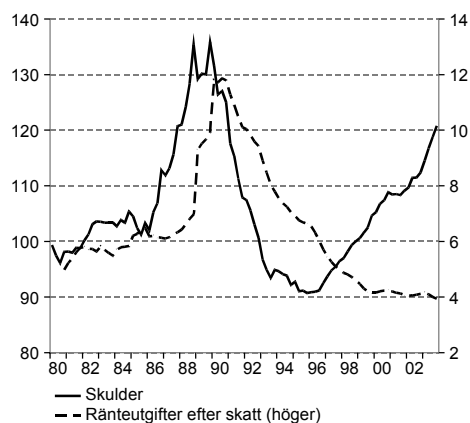
Diagram 54 Hushållens disponibla inkomster
Årlig procentuell förändring, fasta priser

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 55 Hushållens förmögenhetskvot
Kvot, kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 56 Hushållens skulder och ränteutgifter
Procent av disponibel inkomst, kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 57 Hushållens förtroendeindikator
(CCI)
Nettotal, månadsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Låga räntor bäddar för konsumtionsuppgång

Den expansiva penningpolitiken och de dämpade inflationsförväntningarna innebär låga räntor. De låga räntorna gör att det är billigt att låna och mindre attraktivt att spara, vilket stimulerar konsumtionen. Dessutom får konsumtionen en extra skjuts av att de låga räntorna understödjer tillgångspriserna. Effekten har varit märkbar på främst fastighetsmarknaden som under hela lågkonjunkturen kännetecknas av ökande priser och hög omsättning. Det stora fallet på börsen från 2000 till våren 2003 reducerade hushållens förmögenhet. Sedan dess har börskurserna stigit och tillsammans med stigande fastighetspriser har hushållens förmögenhetsställning förbättrats (se diagram 55).

Hushållens totala skulder har de senaste åren ökat med ca 9 procent per år och motsvarar nu ca 120 procent av hushållens disponibla inkomst, vilket är förhållandevis högt (se diagram 56). Hushållens ränteutgifter efter skatt uppgår emellertid endast till 4,0 procent av den disponibla inkomsten, vilket är lågt. Om skulderna skulle öka med 9 procent både i år och nästa år, ökar ränteutgifterna efter skatt till 4,2 procent av den disponibla inkomsten, förutsatt de prognoser för räntor och inkomster som Konjunkturinstitutet gör i nuläget. Det krävs 2,5 procentenheter högre korta och långa räntor än i prognosen, för att ränteutgifterna ska komma upp i 6,5 procent av inkomsterna 2005. Den andelen motsvarar ungefär situationen 1985–1987, dvs. före det att lånen ökade på ett ohållbart sätt i samband med fastighetsbubblan i slutet av 1980-talet. I nuläget utgör den totala skuldstocken bara 54 procent av marknadsvärdet på hushållens fastighetsinnehav, vilket är lågt i ett historiskt perspektiv. Den snabba ökningen av hushållens skulder är troligen till stor del förknippad med att fastighetsköpen har finansierats med nya och större lån, snarare än att fastighetsägare har ökat lånen för att finansiera annan konsumtion. Slutsatsen är att hushållens skuldsättning än så länge inte ger fog för oro, varken för att belåningsgraden blivit för hög eller för hushållens förmåga att hantera sina ränteutgifter.

Konsumtionen tar fart efter sommaren

Trots oförändrade reala inkomster ökade hushållens konsumtionsutgifter med 2,0 procent i fjol. Under det sista kvartalet i fjol dämpades hushållens förväntningar påtagligt (se diagram 57) och konsumtionstillväxten mattades efter ett starkt tredje kvartal (se diagram 58). I år har hushållen blivit mer optimistiska men i mars föll förväntningarna tillbaka något och även andra indikatorer visar att konsumtionsökningen fortfarande är måttlig. Omsättningen i detaljhandeln var oförändrad i januari jämfört med december. Antalet nybilsregistreringar föll rejält i januari, men ökade något i februari (se diagram 59). Konsumtionen bedöms därmed öka förhållandevis långsamt även i början av 2004. Men

under andra halvåret och under hela 2005 bedöms låga räntor, starkare förmögenhetsställning och mer optimistiska förväntningar leda till en bredare konsumtionsuppgång. Tillväxten beräknas bli ca 0,7 procent per kvartal, vilket är förhållandevis normalt i en konjunkturuppgång. Förutsättningen för att konsumtionen ska komma igång är dock att Riksbanken sänker reporäntan med ytterligare 0,75 procentenheter i vår.

Det låga ränteläget stimulerar främst konsumtionen av kapitalvaror men även resandet väntas öka. Hushållens turistutgifter mätt i fasta priser har fallit kraftigt sedan 2000, men de började öka markant under andra halvåret 2003. Detta kan förklaras av stabilare världspolitiskt läge, kronans förstärkning och av att det nu finns ett uppdämt behov av utlandsresor. I år och nästa år bedöms dessa utgifter öka med 10,0 respektive 6,2 procent. Trots denna förhållandevis starka uppgång kommer turistutgifternas andel av den totala konsumtionen att vara betydligt lägre 2005 än den var 2000. Sammantaget ökar konsumtionen med 2,6 procent i år och 3,0 procent nästa år.

Tabell 10 Hushållens konsumtionsutgifter

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2002	2002	2003	2004	2005
Konsumtionsutgifter	1 144	1,4	2,0	2,6	3,0
Därav: Sällanköpsvaror	225	5,7	4,4	5,9	6,0
Bilar	39	-1,5	5,8	1,4	5,3
Dagligvaror	183	2,0	1,7	0,7	2,0
Konsumtion i utlandet	48	-1,8	-4,0	10,0	6,2
Tjänster exkl. bostad	304	0,3	1,2	2,0	3,7
Sparkvot ¹	123	9,7	8,0	6,8	5,6
Sparkvot exkl. avtalspensioner ¹	65	5,4	3,5	2,7	1,4

¹ Sparande i miljarder kronor, löpande priser respektive sparande i procent av disponibel inkomst.

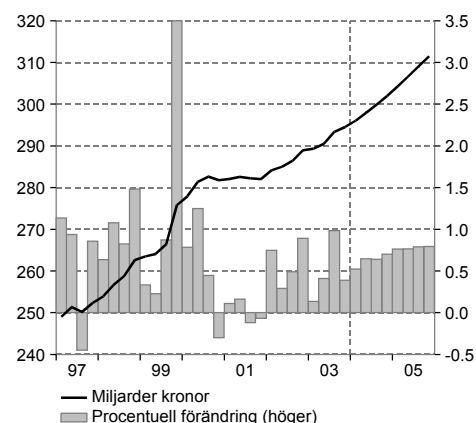
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Offentlig konsumtion

Budgetproblem bromsar konsumtionen

Den offentliga konsumtionen sjönk under sista kvartalet i fjol (se diagram 60). Det var främst sysselsättningen och köp av tjänster som utvecklades svagt, vilket tyder på att kravet om budgetbalans i kommunerna har börjat slå igenom och kan komma att dämpa konsumtionsutvecklingen framöver. Prognosen för den offentliga konsumtionsökningen 2004 har ändå reviderats upp med 0,8 procentenheter till 1,0 procent beroende på att SCB har bytt metod för beräkning av de offentliga myndigheternas produktion, se fördjupningsrutan "Kalendereffekter 2004". Under

Diagram 58 Hushållens konsumtion
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongsrensade kvartalsvärden

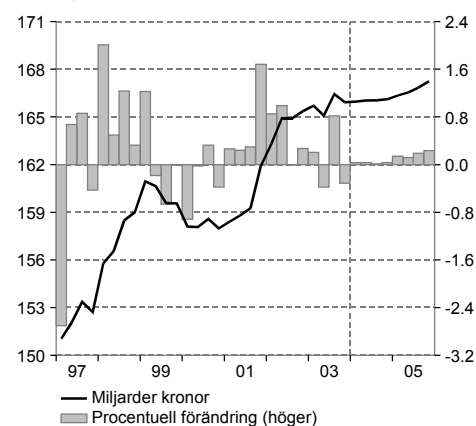
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 59 Hushållens nyregistreringar av personbilar
Tusental, säsongsrensade månadsvärden

Källa: Statistiska centralbyrån.

Diagram 60 Offentlig konsumtion
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongsrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

nästa år beräknas den offentliga konsumtionen öka med 0,4 procent (se tabell 11).

Tabell 11 Offentlig konsumtion

Miljarder kronor, löpande priser respektive årlig procentuell förändring, fasta priser

	2002	2002	2003	2004	2005
Offentliga konsumtionsutgifter	659	3,2	0,7	1,0	0,4
<i>Procent av BNP</i>		28,1	28,3	28,2	28,0
Statlig konsumtion	187	4,1	0,8	1,0	0,1
<i>Procent av BNP</i>		8,0	8,0	8,0	7,9
Kommunal konsumtion	471	2,8	0,6	1,0	0,6
<i>Procent av BNP</i>		20,1	20,3	20,2	20,1

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

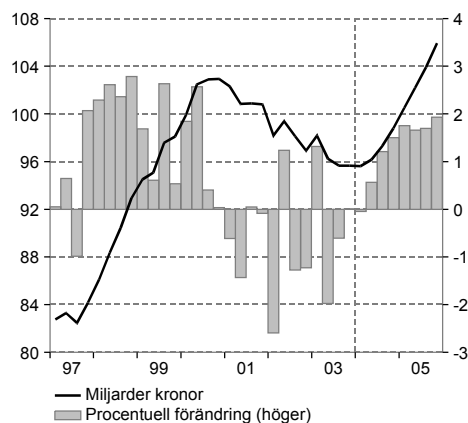
Den *statliga* konsumtionen fortsätter i år att öka i måttlig takt. Nyanställningarna inom försäkringskassor, högskolor och rättsväsende väntas minska i år, och personalökningen upphör mot slutet av året. Kostnaderna för tandvårdsreformen väntas dock fortsätta att öka, även om tillväxten avtar något mot slutet av året. Sammantaget väntas den kalenderkorrigerade statliga konsumtionen öka med 0,5 procent i år medan den faktiska växer med 1,0 procent.

Under nästa år väntas underhåll och reparationer av vägar bidra något till konsumtionstillväxten. Det balanseras dock av nerdragningar inom försvaret och den statliga konsumtionen blir i stort sett oförändrad 2005.

De försämrade *kommunala* finanserna har tvingat fram besparingsåtgärder i kommunerna. Som en följd av dessa åtgärder har antalet sysselsatta i kommunerna nu börjat minska och minskningen fortsätter under resten av året. Även köp av tjänster, t.ex. inhyrning av sjuksköterskor och läkare, minskar nu relativt kraftigt. Sammantaget väntas den kalenderkorrigerade kommunala konsumtionen bli oförändrad i år medan den faktiska konsumtionen växer med 1,0 procent.

I december 2003 nåddes en uppgörelse mellan regeringen och de två samarbetspartierna som ger kommunerna 4 miljarder kronor 2005. Trots detta tillskott blir kommunernas inkomstökning måttlig till följd av att skatteinkomsterna utvecklas svagt (se även avsnittet offentliga finanser). Den kommunala konsumtionen beräknas därmed öka med 0,6 procent 2005.

Diagram 61 Fasta bruttoinvesteringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Fasta bruttoinvesteringar

Tecken på vändning

Investeringarna sjönk ifjol för tredje året i rad men fallet bromsades under året (se diagram 61). De stora kostnadsnedskärning-

arna efter den s.k. IKT-boomen ledde till att framför allt maskininvesteringarna minskade kraftigt. Däremot har bygg- och anläggningsinvesteringarna hållits uppe, delvis till följd av stigande bostadsinvesteringar (se diagram 62). Det långvariga investeringsfallet har lett till att investeringarnas andel av BNP nu är förhållandevis låg, vilket indikerar att investeringarna kommer att öka när efterfrågan tilltar (se diagram 63).

För näringslivet finns tecken på att en vändning är på gång. Investeringsplanerna är positiva och kapacitetsutnyttjandet stiger. Det låga ränteläget, förbättrad lönsamhet och den framöver allt starkare konjunkturen bidrar till att näringslivets investeringar, med maskininvesteringarna i täten, vänder upp redan första kvartalet i år. Trots den starka vändningen uppåt under året ökar de totala investeringarna med endast 1,4 procent i år (se diagram 61 och tabell 12). Nästa år, när även de offentliga myndigheternas investeringar och bygg- och anläggningsinvesteringarna ökar, tilltar investeringstillväxten till 6,4 procent.

Tabell 12 Fasta bruttoinvesteringar

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2002	2002	2003	2004	2005
Industrin	79	-7,9	-5,4	4,0	10,7
Övriga varubranscher	38	-0,2	1,3	1,3	3,8
Tjänstebanscher exkl. bostäder ¹	152	-7,7	-4,3	0,6	6,5
Bostäder	49	5,7	4,9	2,9	6,4
Summa näringsliv	321	-5,4	-1,6	1,9	6,8
Offentliga myndigheter	71	9,7	-3,5	-1,0	4,5
Summa	391	-3,0	-2,0	1,4	6,4

¹ Exkl. fartyg och flygplan.

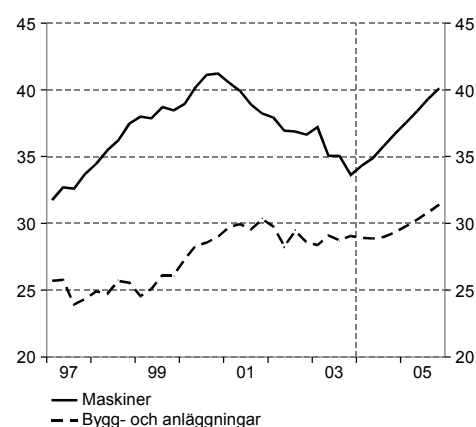
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Industriinvesteringarna vänder uppåt

I fjol minskade industrins investeringar med 5,4 procent. Investeringsvolymen var därmed tillbaka på 1995 års nivå. Nu finns tecken på att botten är nådd och att investeringarna kommer att vända upp i år. Företagens investeringsplaner för det kommande året är klart mer optimistiska än för ett år sedan och kapacitetsutnyttjandet i industrin har stigit sju kvartal i rad till en relativt hög nivå (se diagram 64).

Industrin har rationaliserat kraftigt de senaste åren och lönsamheten har förbättrats tydligt. När efterfrågan nu stiger krävs ökade investeringar för att klara produktionsökningen. Redan i år väntas maskininvesteringarna ta fart till följd av stora investeringar inom massa- och pappersindustrin. Men även de mer konjunktur känsliga maskininvesteringarna inom investeringsvaruindustrin kommer att vända uppåt. Nästa år blir investeringsuppgången mer markant då även industrins bygg- och anläggningsinvesteringar skjuter fart (se diagram 64). Sammantaget ökar

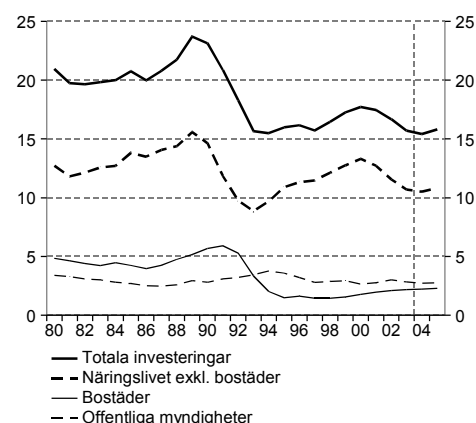
Diagram 62 Maskin- och bygginvesteringar i näringslivet
Miljarder kronor, fasta priser, säsongrensade kvartalsvärden

Anm. Maskiner exkl. fartyg och flygplan.

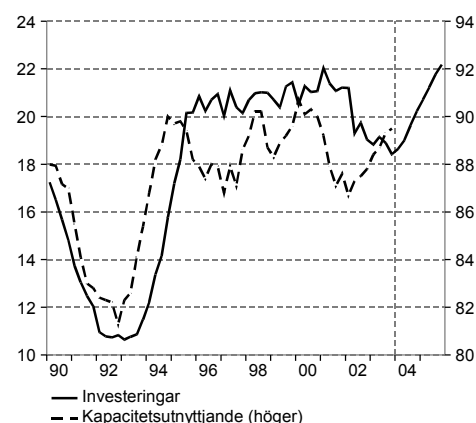
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 63 Fasta bruttoinvesteringar
Procent av BNP, löpande priser

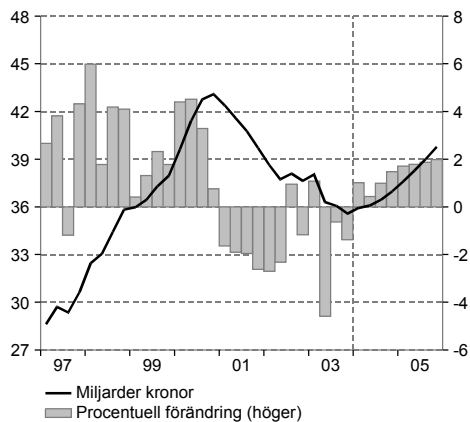
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 64 Industrins investeringar och kapacitetsutnyttjande
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

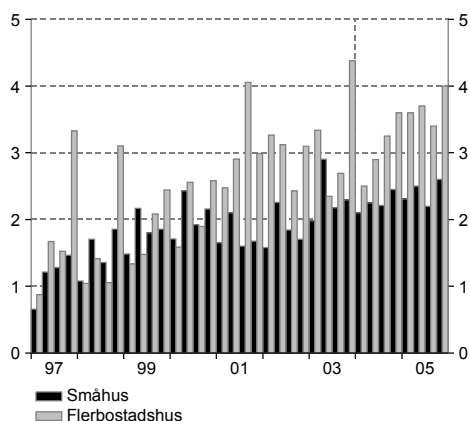
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 65 Tjänstbranschernas investeringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

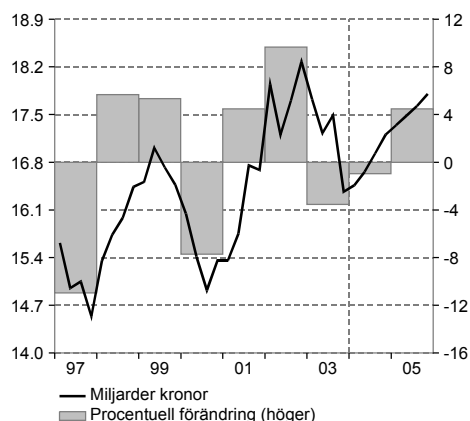
Anm. Exklusive bostäder, fartyg och flygplan.
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 66 Påbörjade lägenheter
Tusental, kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 67 Offentliga myndigheters investeringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, års respektive säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

industriinvesteringarna med 4,0 procent i år och 10,7 procent nästa år (se tabell 12)

Tjänstbranschernas investeringar bottnade i fjol

Även tjänstbranschernas investeringar fortsatte att sjunka 2003. Både maskin- och bygginvesteringarna minskade. Fallet i maskininvesteringarna dämpades av stora flyg- och fartygsinvesteringar. Tjänstesektorns anläggningsbyggande (exkl. bostäder) sjönk under fjolåret med drygt 6 procent. En ökning av de övriga investeringarna (mjukvara m.m.) med 2 procentenheter, motverkade den negativa trenden så att fallet i tjänstbranschernas investeringar (exkl. fartyg och flygplan) stannade på -4,3 procent (se tabell 12). SCB:s investeringsenkät i februari visade på något ökade investeringsplaner i år jämfört med planerna i oktober.

Trots en successiv återhämtning av maskininvesteringarna under 2004 blir investeringsnivån för helåret ungefär densamma som i fjol. Nästa år tilltar uppgången och maskininvesteringarna beräknas öka med 8,5 procent (exklusive fartyg och flygplan). Anläggningsbyggandet blir lågt ännu en tid. Utbudet av lokaler täcker för tillfället mer än väl efterfrågan, men med en stigande inhemsk efterfrågan ökar tjänsteföretagens behov av lokaler. Vändningen väntas komma mot slutet av året och 2005 ökar anläggningsinvesteringarna med 5 procent.

Sammanfattningsvis väntas tjänstbranschernas investeringar accelerera under 2004 och växa förhållandevis snabbt 2005 (se diagram 65 och tabell 12). Bakom uppgången ligger fortsatt låga räntor, ökande produktion samt stigande vinster.

Ökat bostadsbyggande framöver

Byggandet av bostäder fortsätter att öka trots farhågor om motsatsen. Under fjolåret dämpades ökningstakten något, men mot slutet av året ökade nybyggnationen starkt (se diagram 66). Sammantaget, dvs. nybyggnation och ombyggnation, ökade bostadsinvesteringarna med 4,9 procent. Den svaga konjunkturen i Storstockholm bidrar till att ökningstakten i bostadsinvesteringarna bromsas till 2,9 procent i år. Men med en återhämtning av konjunkturen och fortsatt låga räntor beräknas ökningstakten stiga till 6,4 procent 2005.

Offentliga investeringar tar fart igen

De offentliga investeringarna ökade starkt 2002, bl.a. som en följd av ökade infrastrukturinvesteringar (se diagram 67). De statliga investeringarna fortsatte att öka under första halvåret 2003 men minskade därefter till följd av de besparingsåtgärder som regeringen beslutat om tidigare under året. Även de kommun-

nala investeringarna föll kraftigt i slutet av fjolåret på grund av försämrade kommunala finanser. Sammantaget föll de offentliga investeringarna med 3,5 procent 2003, vilket var i linje med Konjunkturinstitutets decemberprognos.

Regeringen och samarbetspartierna har presenterat en långsiktig överenskommelse om infrastrukturinvesteringar. Prognosen för de statliga investeringarna har i och med denna överenskommelse reviderats upp något, även på kort sikt. De kommunala investeringarna väntas dock fortsätta att minska i år då kommunerna skjuter upp större investeringar för att minska sina kostnader (se även avsnittet om offentliga finanser). Dessa investeringar beräknas i stället komma igång under slutet av 2005 då de kommunala finanserna är något bättre. Sammantaget minskar därmed de offentliga investeringarna ytterligare något i år för att åter öka nästa år (se tabell 12).

Lagerinvesteringar

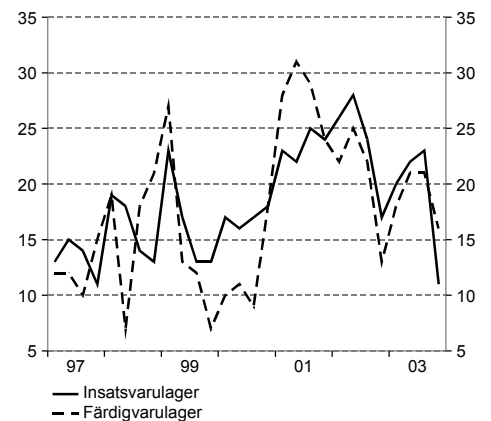
Lagren håller tillbaka efterfrågeutvecklingen

Under fjärde kvartalet i fjol minskade industrin sina lager av insatsvaror, vilket innebar att de reducerades till ungefär önskad storlek. Däremot är industrins färdigvarulager, som tvärtom ökade något samma period, fortfarande för stora (se diagram 68). Även handelns lager ökade sista kvartalet i fjol. Bilhandeln var mest missnöjd med utvecklingen men även inom sällanköpsvaruhandeln försämrades lageromdömet. Däremot utvecklades partihandelns lager i linje med branschens önskemål (se diagram 69).

Den kommande starkare efterfrågeutvecklingen underlättar för önskade neddragningar även av industrins färdigvarulager. Lagren av insatsvaror väntas dock öka något igen i samband med att produktionstakten stiger. Såväl bilhandeln som delar av sällanköpsvaruhandeln förväntas kunna avveckla delar av sina i nuläget för stora lager.

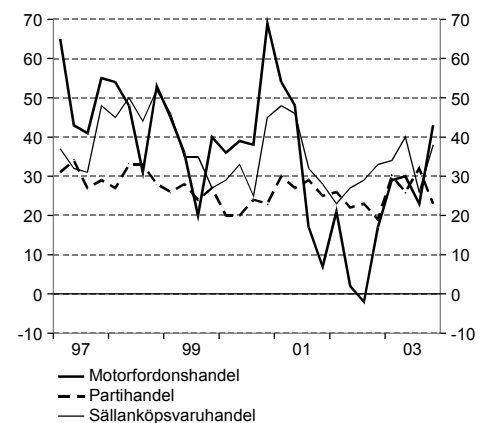
Sammantaget skulle därmed industrins och handelns lager minska något innevarande halvår för att därefter ligga kvar på en ungefär oförändrad nivå (se diagram 70). Lagerinvesteringarnas bidrag till efterfrågeutvecklingen blir därmed svagt negativt i år, motsvarande -0,1 procent av BNP, för att nästa år vara närmast neutralt.

Diagram 68 Lageromdömen i industrin
Nettotal, kvartalsvärden

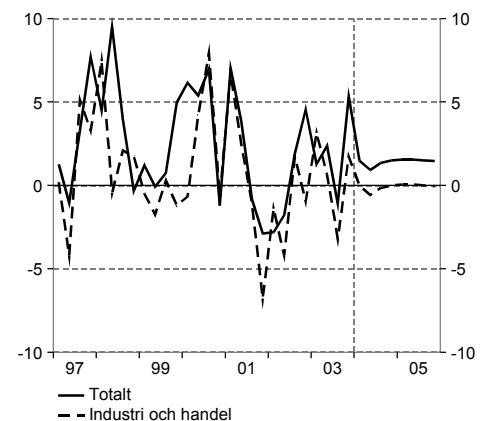
Anm. Högre netttotal innebär att fler företag är missnöjda med för stora lager.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 69 Lageromdöme i handeln
Nettotal, kvartalsvärden

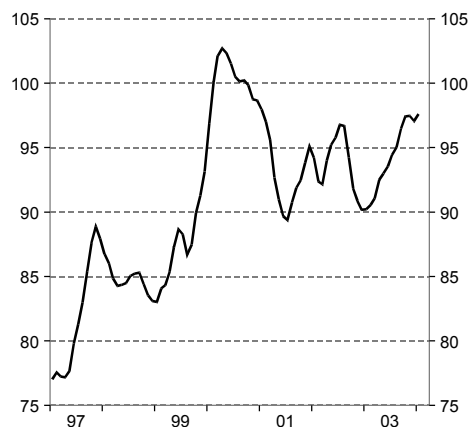
Anm. Högre netttotal innebär att fler företag är missnöjda med för stora lager.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 70 Lagerförändring
Miljarder kronor, fasta priser, säsongrensade kvartalsvärden

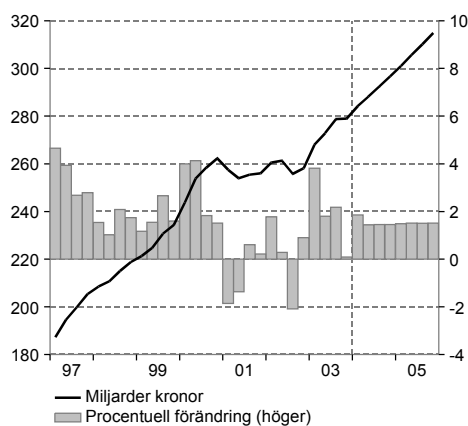
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 71 Industrins exportordergång
Index, säsongrensad, sexmånaders glidande medelvärde

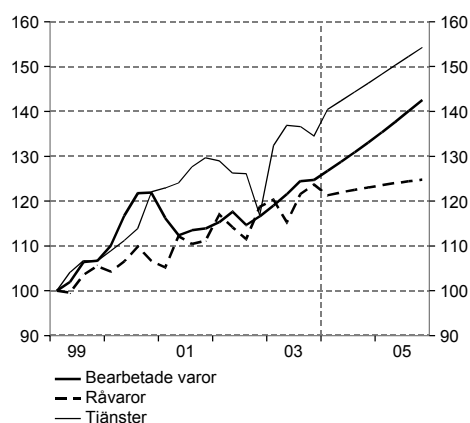
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 72 Export av varor och tjänster
Miljarder kronor, fasta priser respektive procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 73 Export av bearbetade varor, råvaror och tjänster
Index 1999 kvartal 1 = 100

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Export

Starkare exportutveckling på gång

Den internationella konjunkturåterhämtningen fortsätter. I USA ökade efterfrågan starkt redan under 2003 och även i Europa steg efterfrågan snabbare i slutet av fjolåret. I Kina fortsätter tillväxten att vara hög och den tar fart även i många andra asiatiska länder (se avsnittet om internationell ekonomi). Därmed är förutsättningarna för en starkare exportutveckling gynnsamma.

Enligt Konjunkturbarometern har exportföretagen nu också en mer optimistisk syn på framtiden och de rapporterar att efterfrågan från utlandet håller på att öka. Statistik över industrins exportordergång bekräftar denna utveckling (se diagram 71) och företagens inköpschefer uppger att aktiviteten stiger. I år beräknas exporten öka med knappt 7 procent för att nästa år utvecklas något svagare, eller med drygt 6 procent (se diagram 72 och 73).

Tabell 13 Export av varor och tjänster

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2002	2002	2003	2004	2005
Varuexport	799	2,0	5,1	6,7	6,2
Bearbetade varor	684	1,7	5,2	7,2	7,0
Råvaror	112	4,7	4,2	2,5	1,4
Tjänsteexport	233	-1,3	8,4	6,8	5,6
Summa export	1 032	1,2	5,9	6,7	6,1

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Högre och bredare marknadstillväxt för bearbetade varor

Uppsvinget i exporten av bearbetade varor i fjol berodde främst på en stark utveckling för exporten av motorfordon, läkemedel och teleprodukter. För övriga bearbetade varor var konjunkturen och därmed exportutvecklingen betydligt svagare (se diagram 74). Marknadstillväxten för bearbetade varor blir dock avsevärt högre 2004–2005 än under de senaste åren (se diagram 75). I takt med att den internationella konjunkturen förbättras, inte minst till följd av ökade investeringar, kommer efterfrågan även på övriga bearbetade varor att öka.

Telekomsektorn är på väg att återhämta sig efter branschens tidigare kollaps. Operatörerna har stärkt sin finansiella ställning och börjar i tilltagande utsträckning förbereda sina system för ökad teletrafik. Samtidigt växer även intresset för nya tekniska applikationer, vilka också kräver investeringar i nya system. Under prognosperioden bedöms därför exporten av teleprodukter komma att utvecklas starkt. Trots att dollarn försvagats väntas

exporten till USA även fortsättningsvis öka bl.a. beroende på den betydande, och till följd av rådande ägandeförhållanden, mindre växelkurskänsliga exporten av personbilar.

Dämpad ökning av råvaruexporten i år

Råvaruexporten ökade med 4,2 procent i fjol. Denna uppgång berodde främst på en kraftig ökning av petroleum- och livsmedelsexporten. Även exporten av järnmalm, papper och papp ökade medan exporten av sågade trävaror, icke-järnmetaller och pappersmassa sjönk.

Den snabbt växande kinesiska ekonomin tillsammans med ökad amerikansk efterfrågan medförde att världsmarknadsefterfrågan på metaller och malmer steg dramatiskt under sista halvåret i fjol. För svensk del innebär detta att exporten av stål fortsätter att öka samt att exporten av icke-järnmetaller vänder uppåt 2004. Svensk trävaruindustri drog markant upp sin produktion i fjol och trots en tilltagande konkurrens och pressade priser på världsmarknaden bedöms exporten av sågade trävaror öka i år. Även exporten av pappersmassa stiger då pappersproducenterna har behov av att fylla på sina lager när den internationella konjunkturen tar fart.

Sammantaget stiger råvaruexporten i år med 2,5 procent. Den lägre tillväxttakten i år beror dels på att exporten av petroleumprodukter, som sjönk sista kvartalet i fjol, antas fortsätta att sjunka något i början av 2004, dels på att exporten av järnmalm av kapacitetsskäl inte kan öka lika mycket i år som under 2003.

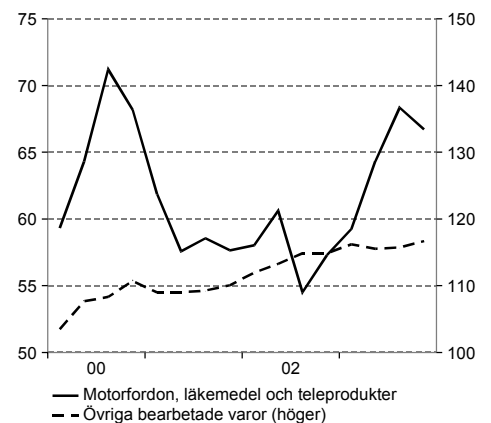
Nästa år dämpas tillväxten i råvaruexporten ytterligare när de sämre internationella förutsättningarna för sågverksindustrin medför en långsammare utveckling för exporten av trävaror än i år. De senaste årens avtagande tillväxttakt för livsmedelsexporten bedöms dessutom fortsätta 2005.

Tjänsteexporten ökar

Tjänsteexporten ökade starkt i fjol efter nedgången året innan. Framför allt ökade exporten av företagstjänster, men även exporten av frakt- och transporttjänster utvecklades starkt. Däremot fortsatte nedgången för det utländska resandet i Sverige, vilket sänkte exporten av resevaluta.

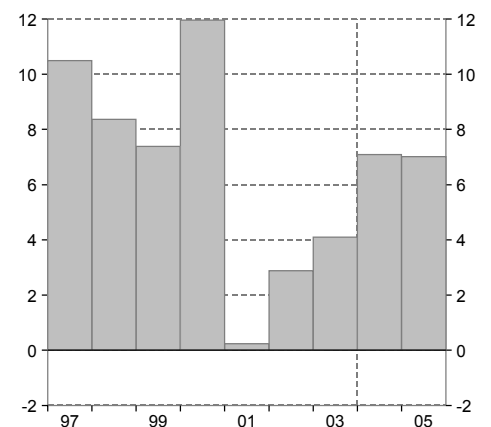
Efterfrågan på företagstjänster bedöms bli stark 2004–2005. Inte minst är det exporten av tjänster som hänger samman med investeringar inom telekomsektorn som tar fart. Den fortsatta konjunkturförbättringen innebär också att efterfrågan på sjöfraktstjänster stiger. Den stärkta kronan väntas dock leda till en ytterligare minskning av det utländska resandet i Sverige i år, innan det åter vänder upp 2005.

Diagram 74 Export av bearbetade varor
Miljarder kronor, fasta priser, säsongrensade kvartalsvärden

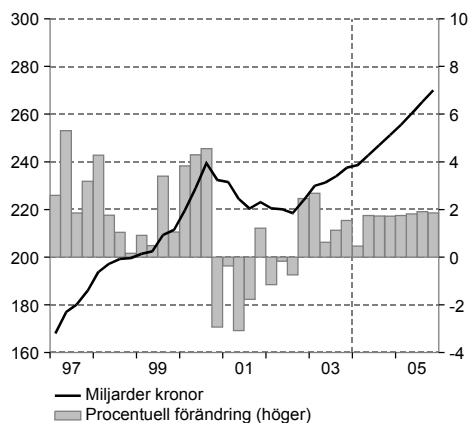
Källa: Statistiska centralbyrån.

Diagram 75 Världsmarknadstillväxt för bearbetade varor
Årlig procentuell förändring

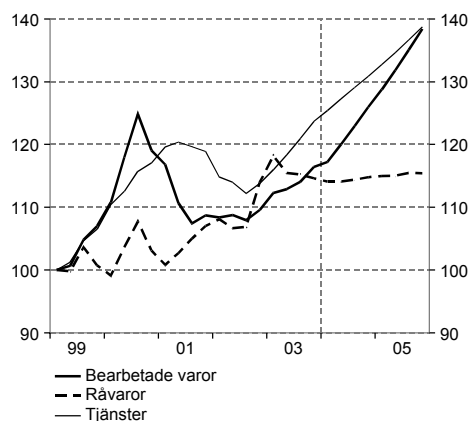
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 76 Import av varor och tjänster
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent,
säsongsrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 77 Import av bearbetade varor, råvaror och tjänster
Index 1999 kvartal 1 = 100

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 78 Import av varor
Miljarder kronor, fasta priser, säsongsrensade månadsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Import

Konjunkturuppgången ökar importen

Importen tog fart i fjol och ökade med 5,4 procent. Importen av bearbetade varor, råvaror och tjänster växte i ungefär samma takt. Under 2004 och 2005 väntas importen av bearbetade varor samt tjänster fortsätta att öka snabbt i takt med att konjunkturen förbättras medan råvaruimporten i stort sett ligger stilla (se diagram 76 och 77).

Starkt ökad import av bearbetade varor

Mot slutet av fjolåret ökade importen av bearbetade varor kraftigt. Ökningen var särskilt stor för teleprodukter till följd av stigande konsumtion och en stigande efterfrågan på insatsvaror i telekomsektorn där produktionen vände uppåt. Preliminära månadsuppgifter från SCB:s statistisk över utrikeshandeln pekar på att importen nu är på väg att falla tillbaka som en rekyl på den starka avslutningen 2003 (se diagram 78). Även om det första kvartalet 2004 blir svagt är en fortsatt importuppgång under den resterande delen av 2004 samt 2005 att vänta, framför allt av insatsvaror till exportindustrin.

Tabell 14 Import av varor och tjänster

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2002	2002	2003	2004	2005
Varuimport	645	-0,7	5,5	5,3	7,8
Bearbetade varor	504	-2,1	4,7	7,8	9,8
Råvaror	146	5,0	6,0	-0,5	0,9
Tjänsteimport	235	-5,0	5,1	7,7	5,9
Summa import	880	-1,9	5,4	5,9	7,3

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Råvaruimporten stagnerar

Efter en större ökning av råvaruimporten i fjol, främst petroleumprodukter och råolja, minskar råvaruimporten något 2004. Fjolårets lageruppbyggnad av petroleumprodukter och råolja har reducerat behovet att importera dessa produkter i år. Importen av livsmedel och färsk fisk fortsätter emellertid att stiga. Under 2005 ökar råvaruimporten något till följd av att livsmedelsimporten stiger ytterligare samt av att importen av petroleumprodukter ökar på nytt.

Ökad import av utländska tjänster

I fjol vände tjänsteimporten åter uppåt. Importen av frakttjänster ökade mest, men även importen av övriga företagstjänster ökade starkt. Däremot var utlandsturismen lägre än 2002 trots vändningen uppåt under andra halvåret.

I år och nästa år fortsätter tjänsteimporten att öka. Efterfrågan på såväl frakttjänster som övriga tjänster fortsätter att stiga när konjunkturen stärks. Hushållens stigande förtroende för den ekonomiska utvecklingen och förstärkningen av kronan bidrar till att även utlandsturismen tar fart.

Bytesbalans

Sparande företag ger råstark bytesbalans

Bytesbalansen förstärktes ytterligare i fjol till 5,5 procent av BNP och överskottet är nu historiskt sett mycket högt (se diagram 79). Bytesbalansen är summan av hushållens, företagens och den offentliga sektorns finansiella sparande¹³. En viktig orsak till förstärkningen av bytesbalansen sedan början av 1990-talet är förbättringen av det offentliga finansiella sparandet. Jämfört med 1980-talet har även hushållens finansiella sparande ökat (se diagram 80). Detta förklaras både av att andelen medelålders i befolkningen, vilka vanligen har ett högt sparande inför pensioneringen, har ökat under den senaste tioårsperioden och att hushållen i ökad omfattning sparar till den egna pensionen (se diagram 81). Andelen 50–64-åringar stiger ytterligare något de närmaste åren, vilket bidrar till att det demografiskt betingade hushållssparandet ligger kvar på en hög nivå. De senaste åren har det dock varit företagens finansiella sparande som har ökat mest då lönsamheten stigit och investeringarna fallit. Uppgången i företagens finansiella sparande förväntas dock avta när investeringar och aktieutdelningar stiger.

Det höga svenska sparandet har resulterat i stora överskott i handelsbalansen (se tabell 15). Förstärkningen av bytesbalansen i fjol berodde dock främst på en förbättrad tjänstebalans och på att den tidigare negativa kapitalavkastningsposten har blivit positiv, vilket främst förklaras av minskade räntekostnader för utlandsskulden och ökad avkastning på direktinvesteringar.¹⁴ De stora och långvariga överskotten i bytesbalansen har inneburit att den tidigare stora negativa nettoställningen mot utlandet eliminerats om direktinvesteringarna marknadsvärderas (se diagram 82). Bytesbalansen förstärks ytterligare i år genom förbätt-

¹³ Så när som på en vanligen liten post för kapitaltransferringar.

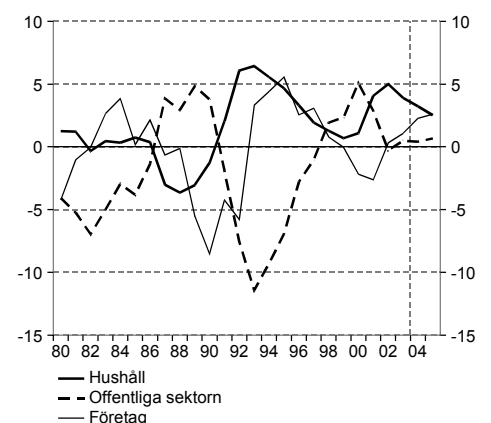
¹⁴ Det senaste året har osäkerheten om bytesbalansens storlek ökat på grund av nya metoder för insamling av data för bl.a. tjänstebalansen. I Riksbankens senaste publicering är bytesbalansen 2003 närmare 7 procent av BNP.

Diagram 79 Bytesbalans
Procent av BNP, löpande pris

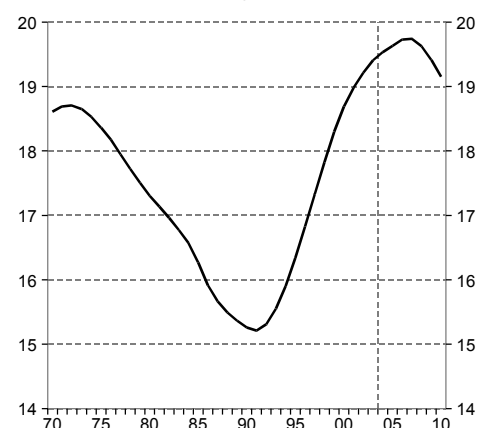
Källor: Riksbanken 1950–92, Statistiska centralbyrån 1993–2003 och Konjunkturinstitutet.

Diagram 80 Finansiellt sparande
Procent av BNP, löpande pris

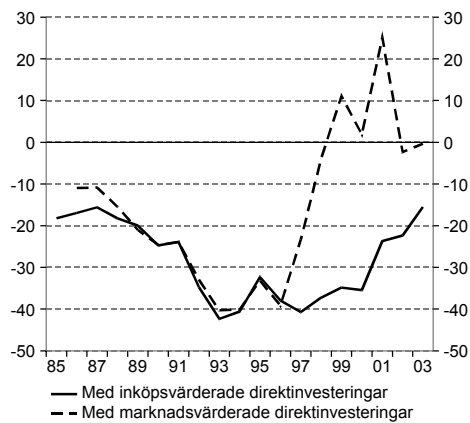
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 81 Andelen 50–64 år i befolkningen
Procent av totalbefolkningen

Källa: Statistiska centralbyrån.

Diagram 82 Nettoställning mot utlandet
Procent av BNP, löpande pris

Källa: Riksbanken.

rad handelsbalans. När investeringarna ökar snabbare 2005 bromsas dock uppgången i bytesbalansen av en stigande import.

Tabell 15 Bytesbalans

Miljarder kronor, löpande pris

	2002	2003	2004	2005
Handelsbalans	154	154	178	183
Tjänstebalans	-2	7	2	1
Löner, netto	-2	-2	-2	-2
Kapitalavkastning, netto	-7	2	1	4
Transfereringar m.m., netto	-23	-28	-30	-34
Bytesbalans	119	134	151	155
Bytesbalans ¹	5,1	5,5	6,0	5,9

¹ I procent av BNP.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Produktion och arbetsmarknad

Den svenska konjunkturen bottenar i år och förbättras långsamt nästa år. Efterfrågan på arbetskraft utvecklas relativt svagt, framför allt 2004, vilket beror på en relativt låg produktionstillväxt i kombination med stark produktivitetstillväxt. Medelarbetstiden bedöms dessutom öka till följd av sjunkande sjukfrånvaro och att antalet arbetsdagar är ovanligt högt på grund av skottår och helgdagarnas placering (se fördjupningsrutan ”Kalendereffekter 2004”). Sysselsättningen fortsätter därmed att falla i år och vänder endast svagt uppåt 2005. Den reguljära sysselsättningsgraden för personer i åldern 20–64 år sjunker till 76,6 procent 2005.

Den öppna arbetslösheten ökar i år till 5,6 procent av arbetskraften och minskar endast svagt 2005.

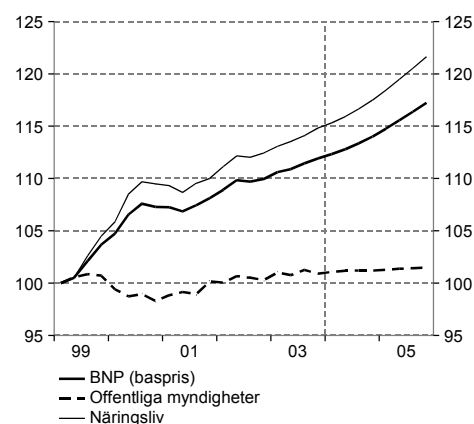
Resursutnyttjandet förblir lågt under hela prognosperioden. Produktionsgapet är negativt och beräknas motvara ca 1 procentenhet av BNP 2005.

Produktion, produktivitet och arbetade timmar

Produktionstillväxten förstärks efterhand

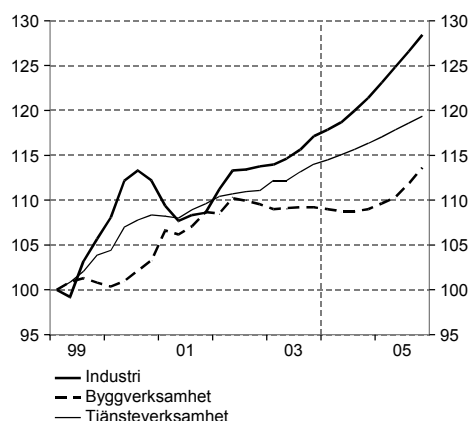
Produktionstillväxten dämpades påtagligt 2001, efter en stark expansion under större delen av 1990-talet. Därefter har återhämtningen gått trögt (se diagram 83). Investeringarna har fallit tre år i rad, och exporten utvecklades svagt 2001–2002. I fjol ökade visserligen exporten och hushållens konsumtionsutgifter påtagligt, men även importen ökade snabbt. Produktionsökningen begränsades därmed till 1,6 procent 2003 (se tabell 16). Näringslivets produktion ökade ungefär lika mycket, medan de offentliga myndigheternas produktionsökning stannade vid 0,6 procent.

Diagram 83 Produktion
Index 1999 kvartal 1=100, fasta priser, säsongrensade kvartalsvärden

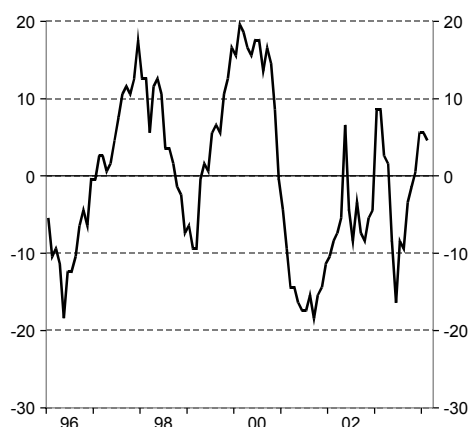
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 84 Produktion i näringslivet
Index 1999 kvartal 1=100, fasta priser, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 85 Konfidensindikator för industrin
Nettotal, säsongrensade månadsvärden

Anm. Orderstocksomdöme minus omdöme om färdigvarulager plus förväntad produktion. Medelvärde 1980–2003 = 0.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 86 Konfidensindikator för byggverksamhet
Nettotal, säsongrensade månadsvärden

Anm. Orderstocksomdöme + förväntad förändring antal sysselsatta. Medelvärde 1996–2003 = 0.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 16 Produktion

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2002	2002	2003	2004	2005
Varubranscher	617	3,1	1,1	3,3	4,3
Varav: Industri	429	4,1	1,9	4,4	5,3
Byggsamhet	93	2,3	-0,6	0,4	2,4
Tjänstebanscher	1 016	1,9	1,8	2,6	2,5
Varav: Handel	223	3,5	3,3	4,6	3,7
Företagstjänster	209	1,3	2,8	3,6	4,0
Summa näringsliv¹	1 585	2,3	1,6	2,7	3,2
Offentliga myndigheter	438	1,1	0,6	1,2	0,2
Total produktion (baspris) ²	2 053	2,0	1,4	2,3	2,5
Produktskatter/subventioner	294	2,6	3,1	3,8	2,8
BNP (marknadspris)²	2 347	2,1	1,6	2,5	2,6

¹ Ej branschfördelad förbrukning av finansiella tjänster har subtraherats.

² Inklusiv produktion i hushållens ideella organisationer.

Anm. Med produktion avses här förädlingsvärdet.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Industriproduktionen ökade med 1,9 procent 2003. Produktionstillväxten förstärktes successivt under året (se diagram 84) och fjärde kvartalet skedde en betydande lageruppbyggnad. Det senare bedöms innebära att industriproduktionen ökar något långsammare i början av 2004. Men enligt konjunkturbarometern ökade ordergången starkt mot slutet av 2003 och i början av 2004, vilket efterhand drar upp produktionen under 2004 (se diagram 85). Byggsamheten utvecklades svagt i fjol och bedöms inte vända upp förrän i början av 2005 (se diagram 86).

Även inom tjänstesektorn var bilden splittrad 2003. Med undantag för ett svagt andra kvartal har varuhandeln utvecklats tämligen gynnsamt samtidigt som produktionstillväxten för producenter av företagstjänster, t.ex. datakonsulter och uppdragsverksamhet, blev starkare. Inom dessa tjänstebanscher är man också optimistiska om den närmaste framtiden. Däremot blev utvecklingen svag för producenter av hushållstjänster, transporter och kommunikation. Förväntningarna är också lågt ställda inom dessa branscher. Även företag som levererar varor och tjänster till byggsektorn, t.ex. partihandeln med byggmaterial och arkitekter, är mindre optimistiska om den närmaste framtiden.

Under 2004 och 2005 väntas en starkare produktionsökning. Efterfrågan från utlandet ökar, vilket gynnar hela näringslivet, men i synnerhet industrin, företagstjänsterna och partihandeln. Hushållens konsumtionsutgifter ökar förhållandevis snabbt och investeringarna bedöms vända upp mer kraftfullt 2005. Produktionen i näringslivet tar därför fart och beräknas öka med 2,7 respektive 3,2 procent 2004 och 2005. Den offentliga produktionen ökar långsammare. BNP bedöms öka med 2,5 respektive 2,6 procent. Det större antalet arbetsdagar i år jämfört med i fjol bidrar till näringslivets tillväxt 2004 med ca 0,5 procentenheter (se fördjupningsrutan "Kalendereffekter 2004").

I fjol var tillväxten svag både i industrin och i tjänstebanscher. Under prognosåren 2004 och 2005 ökar produktionen

snabbast i industrin, vilket medför ett allt större bidrag till BNP-tillväxten (se diagram 87).

Stark produktivetsökning trots svag konjunktur

Produktiviteten i näringslivet fortsatte att öka starkt i fjol trots en svag produktionsstillväxt (se tabell 17 och diagram 88). För att minska kostnaderna och förbättra lönsamheten har företagen rationaliserat verksamheten och reducerat sin personal.

Tabell 17 Produktivitet

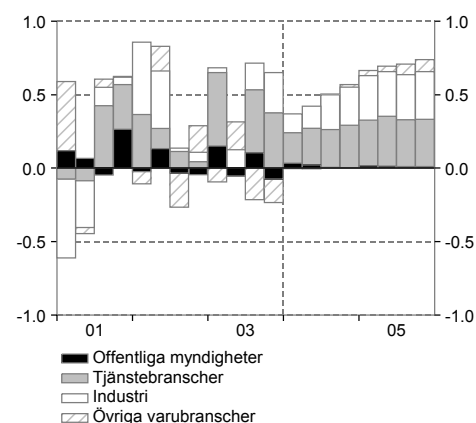
Årlig procentuell förändring, fasta priser

	2001	2002	2003	2004	2005
Varubranscher	-1,4	6,4	4,2	4,7	3,8
Varav: Industri	-3,0	8,9	5,8	6,2	4,7
Byggverksamhet	-0,3	1,8	-0,5	-0,4	1,8
Tjänstebanscher	0,8	3,3	3,1	1,8	1,9
Varav: Handel	2,1	6,5	2,4	3,1	2,9
Företagstjänster	-1,2	2,9	6,8	3,6	3,5
Näringsliv	0,1	4,5	3,7	2,7	2,7
Offentliga myndigheter	0,6	0,3	0,6	0,1	0,2
Totalt	0,2	3,3	2,8	2,0	2,2

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

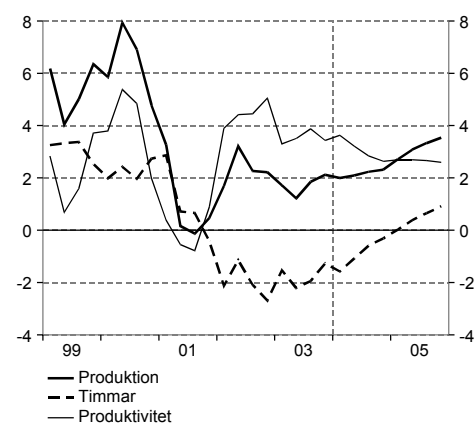
Produktiviteten har ökat mest i industrin, där lönsamheten tidigare försämrats kraftigt. Men också för exempelvis producenter av företagstjänster har produktiviteten stigit påtagligt. Produktivitetstillväxten i tjänstebanscher var hög både 2002 och 2003. Det kan inte uteslutas att de höga IKT-investeringarna från mitten av 1990-talet nu börjar ge resultat. Detta skulle kunna bidra till att produktivitetstillväxten förblir hög ännu en tid. Produktivitetstillväxten förutses ändå bli något lägre i såväl tjänstebanscher som hela näringslivet 2004 och 2005 än under de föregående två åren, trots en starkare produktionsökning. Orsaken är att tidigare undersysselsatt personal i stor utsträckning redan har tagits i anspråk. Dessutom är antalet arbetsdagar fler 2004, vilket bedöms öka antalet arbetade timmar mer än produktionen. I industrin fortsätter dock produktivitetstillväxten att vara hög, i synnerhet i år då rationaliseringarna i teleproduktindustrin fortfarande är betydande (se fördjupningsrutan "Högre trendmässig produktivitetstillväxt").

Diagram 87 Bidrag till BNP-tillväxten
Procentenheter, säsongrensade kvartalsvärden

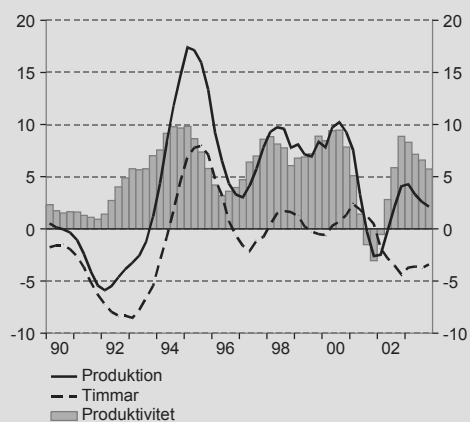
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 88 Produktion och arbetade timmar i näringslivet
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsdata

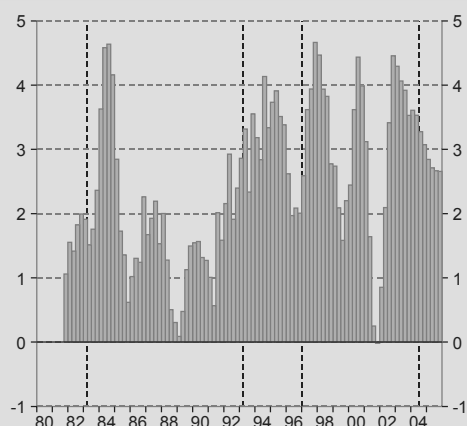
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 89 Produktion och arbetade timmar i industrin
Årlig procentuell förändring, 4 kvartals glidande medelvärde

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

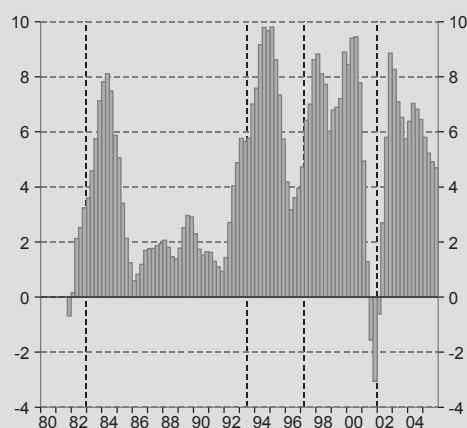
Diagram 90 Produktivitet i näringslivet
Årlig procentuell förändring, 4 kvartals glidande medelvärde

Anm. De streckade linjerna markerar konjunkturbottnar.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 91 Produktivitet i industrin
Årlig procentuell förändring, 4 kvartals glidande medelvärde

Anm. De streckade linjerna markerar konjunkturbottnar.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Högre trendmässig produktivitetstillväxt

Produktiviteten fortsätter att öka påtagligt snabbt. Fjärde kvartalet i fjol var produktiviteten i näringslivet 3,7 procent högre än ett år tidigare. Till viss del beror den snabba produktivitetstillväxten på konjunkturen. Men en högre trendmässig ökningstakt, t.ex. som en följd av ökad IKT-användning, kan också ligga bakom utvecklingen.

Är den höga produktivitetstillväxten enbart cyklisk?

Produktiviteten påverkas starkt av konjunkturläget. Framförallt inom industrin samvarierar produktivitetstillväxten mycket tydligt med konjunkturen. När efterfrågan viker i en konjunktur-nedgång faller vanligtvis produktionstillväxten snabbare än antalet arbetade timmar så att produktivitetstillväxten mattas av. På motsvarande sätt ökar produktivitetstillväxten snabbare tidigt i en uppgångsfas (se diagram 89). I diagram 90 till 92 har bottnar för de fyra senaste konjunkturcyklerna markerats.¹⁵ Produktivitetstillväxten i näringslivet är i nuvarande konjunkturläge hög i förhållande till tidigare konjunkturcykler (se diagram 90). Möjligen kan detta förklaras med att industrins konjunkturbotten i nuvarande konjunkturcykel inträffade tidigare än i övriga näringslivet (se diagram 91). Det skulle kunna tyda på att den höga produktivitetstillväxten i näringslivet beror på att både konjunkturen och produktivitetstillväxten inom industrin vände uppåt redan 2002. Detta är dock bara en pusselbit bland flera. Tjänstebansernas produktivitetstillväxt samvarierar inte lika tydligt med konjunkturen men har varit påtagligt hög de senaste två åren, även med hänsyn tagen till konjunkturläget (se diagram 92). Produktiviteten har på senare tid utvecklats starkt framförallt inom företags- och hushållstjänster.¹⁶

Med ekonometriska metoder kan man dela upp produktivitetstillväxten i en komponent som förklaras av konjunkturcy-

¹⁵ Konjunkturbotten har bestämts genom att beräkna en trend för produktionen i respektive bransch med ett Hodrick-Prescott-filter. Konjunkturbotten har valts där skillnaden mellan trendmässig och faktisk produktion är som störst.

¹⁶ Företagstjänstebanschen omfattar exempelvis uthyrningsfirmor, IT-konsulter, arkitekter och forskningsföretag. Hushållstjänster är exempelvis utbildning, (privat) hälso- och sjukvård samt kultur och rekreation.

keln, en trendkomponent och en oförklarad komponent, som i genomsnitt för perioden är noll.¹⁷

Tabell 18 Produktivitet

Procentuell förändring, kalenderkorrigerade data

	2000	2001	2002	2003
Näringslivet	4,0	0,0	4,4	3,5
trend	2,9	2,9	2,9	2,9
cyklisk effekt	0,2	-2,6	1,1	0,3
oförklarad	0,9	-0,3	0,4	0,3
Varav:				
Industrin	7,8	-3,1	8,9	5,7
trend	5,7	5,5	5,4	5,4
cyklisk effekt	0,8	-5,9	3,2	0,0
oförklarad	1,3	-2,6	0,3	0,3
Tjänstbranscher ¹	2,8	1,2	4,4	3,7
trend	2,5	2,6	2,7	2,7
cyklisk effekt	1,1	0,2	1,6	0,5
oförklarad	-0,9	-1,6	0,1	0,5

¹Exkl. finans- och fastighetsverksamhet

Anm. Den skattade trenden ligger betydligt högre än Konjunkturinstitutets bedömning av den strukturella produktivitetsutvecklingen.

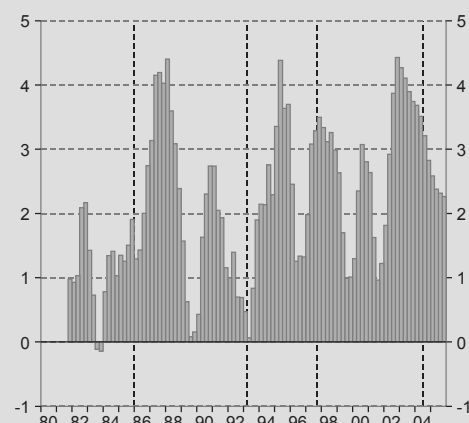
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

I tabell 18 redovisas denna uppdelning för näringslivet, industrin och tjänstbranscherna (exkl. finans- och fastighetsverksamhet). Som framgår fanns i fjol ett positivt cykliskt inslag i produktivitetstillväxten, framförallt i tjänstbranscherna. Eftersom konjunkturuppgången har nått längre i industrin (enligt den ekonometriskt skattade modellen) är det cykliska bidraget till produktivitetstillväxten i industrin betydligt lägre (se diagram 93). Trots att den cykliska komponenten är positiv och den skattade trendmässiga tillväxten är förhållandevis hög (se diagram 94) är den oförklarade delen också positiv de senaste två åren. Det betyder att även justerat för normal cyklisk variation är den faktiska produktivitetstillväxten de senaste åren överraskande hög. Detta resultat ligger väl i linje med resultaten i ett antal studier av den amerikanska utvecklingen under senare år.¹⁸ Spegelbilden av den höga produktivitetstillväxten är den oväntat kraftiga försvagningen på arbetsmarknaden.

¹⁷ Metoden är snarlik den som används för amerikanska data i Gordon, Robert J. "Exploding Productivity Growth: Context, Causes, and Implications", *Brookings Papers on Economic Activity*, nummer 2, 2003. Trendkomponenterna för produktion och arbetade timmar har beräknats med ett Hodrick-Prescott-filter med utjämningsparameter 6400. Den cykliska produktiviteten beräknas genom en regressionsmodell där cyklisk efterfråga på arbetade timmar förklaras av samtida och tidigare cyklisk produktion samt tidigare cykliska arbetade timmar. Detta ger en modell för hur efterfrågan på arbetade timmar samvarierar med konjunkturen. Den cykliska produktiviteten beräknas sedan genom att subtrahera denna skattning av cyklisk variation i arbetade timmar från den cykliska förändringen av produktionen.

¹⁸ Se exempelvis Gordon, Robert J. "Five Puzzles in the Behavior of Productivity, Investment, and Innovation", manuskript från 10 september 2003, <http://faculty-web.at.nwu.edu/economics/gordon/researchhome.html>.

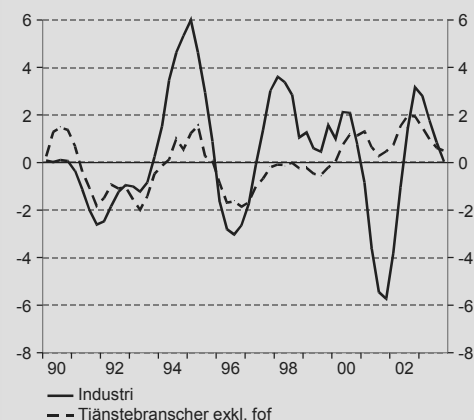
Diagram 92 Produktivitet i tjänstesektorn
Årlig procentuell förändring, 4 kvartals glidande medelvärde

Anm. De streckade linjerna markerar konjunkturbottnar.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

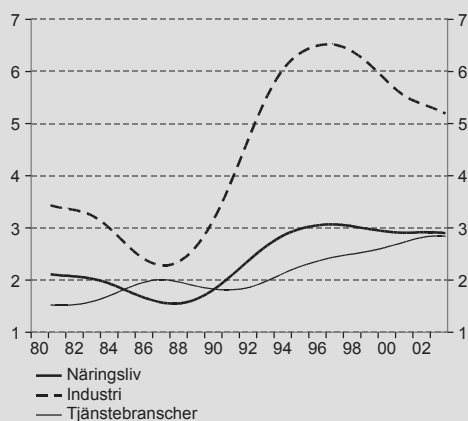
Diagram 93 Cykliskt bidrag till produktiviteten
Årlig procentuell förändring, 4 kvartals glidande medelvärde

Anm. Fof = finans- och fastighetsverksamhet.

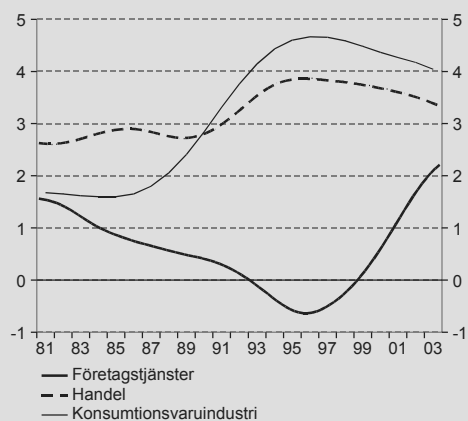
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 94 Trender i produktiviteten
Årlig procentuell förändring

Anm. Exkl. finans- och fastighetsverksamhet.
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 95 Trender i produktiviteten
Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Högre trend för produktivitetstillväxten

Näringslivets produktivitet har sedan mitten av 1990-talet påverkats starkt av utvecklingen inom teleproduktindustrin, som gett stora positiva bidrag till produktivitetstillväxten. Detta påverkar trendskattningarna för industrin och hela näringslivet.¹⁹ Men även för näringslivets övriga branscher är trendtillväxten i produktiviteten högre än under 1980-talet (se diagram 94 och 95)²⁰. Detta är särskilt tydligt för konsumtionsvaruindustrin, företags- och hushållstjänster samt till viss del handeln.

Den högre trendmässiga produktivitetstillväxten inom dessa branscher bedöms till stor del kunna bestå de närmaste åren. Det finns flera olika förklaringar till den högre trendmässiga produktivitetstillväxten samt skäl för att den till stor del ska bestå under prognosperioden. En är ökad internationell och inhemsk konkurrens. Exempelvis har handeln med livsmedel mellan länder ökat markant de senaste åren. Successiva effekter från ökad IKT-användning utanför teleproduktindustrin kan enligt flera studier²¹ vara en orsak till ökad produktivitetstillväxt i tjänstsektorerna. Ett exempel är införandet av datoriserade kassaapparater i handeln.

En annan förklaring av mer bokföringsteknisk natur är att SCB i nationalräkenskaperna det senaste året har börjat införa direkta mått på prisutvecklingen i flera tjänstsektorer, s.k. tjänsteprisindex, istället för de tidigare använda löneindexen. Detta kommer att successivt bidra, och har delvis redan bidragit, till en något högre uppmätt produktivitetstillväxt i tjänstsektorerna.²² Denna förklaring till högre uppmätt produktivitetstillväxt ger dock inte utrymme för högre nominella timlöneökningar eftersom det nominella förädlingsvärdet inte påverkas, d.v.s. prisökningstakten blir lägre i motsvarande grad.

För teleproduktindustrin bedöms den trendmässiga produktivitetstillväxten framöver dock vara lägre än under 1990-talet.

¹⁹ Produktivitetstillväxten i hela industrin var 6,3 procent i genomsnitt 1994–2003. Motsvarande värde för industrin exklusive teleprodukter är 4,2 procent. Beräkningen av förädlingsvärdet i fast pris och därmed även produktiviteten är dock särskilt osäker i branscher med snabb teknologisk utveckling. I Edquist, Harald, ”The Swedish ICT Miracle – Myth or Reality”, SSE/EFI Working Paper No. 556, februari 2004, presenteras kalkyler som indikerar att produktivitetstillväxten i den svenska teleproduktindustrin har överskattats kraftigt under andra halvan av 1990-talet.

²⁰ Ökad trendmässig arbetsproduktivitet kan något förenklat sägas bero dels på att kapitalintensiteten ökar, d.v.s. mer kapital per arbetad timme, dels på ökad totalfaktorproduktivitet, d.v.s. effektivare kapital och/eller arbetskraft. Den trendmässiga uppgången i arbetsproduktiviteten sedan 1980-talet bedöms i första hand vara effekt en av det senare.

²¹ Se t.ex. Lind, David ”Tillväxtens drivkrafter”, *Ekonomisk Debatt*, 2002, årgång 30 nummer 7, som analyserat IKT-användningens effekter på näringslivets produktivitetstillväxt och kommit fram till att dessa ökade mot slutet av 1990-talet. Liknande resultat har presenterats av OECD i rapporten ”ICT and Economic Growth”, 2003.

²² Den högre produktivitetstillväxten för t.ex. företagstjänster kan delvis bero på införandet av tjänsteprisindex för datakonsulter under 2003. De närmaste åren väntas tjänsteprisindex införas även för bl.a. arkitekter, juridiska och ekonomiska konsulter samt byggkonsulter.

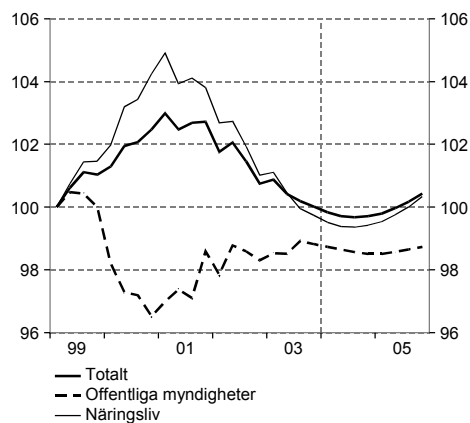
Men det är ändå rimligt att anta en betydligt starkare trendmässig produktivitetsökning för teleproduktindustrin än för övrig industri, åtminstone de kommande åren.

Konjunkturrell anpassning mot trend

Under prognosperioden kommer produktivitetstillväxten att präglas dels av den konjunkturrella anpassningen mot trendtillväxt och dels av utvecklingen för teleproduktindustrin. Skattningarna ovan tyder på att produktivitetsökningen, framför allt i tjänstebranscherna, kommer att avta mot trend av konjunkturrella skäl. Återhämtningen för teleproduktindustrin har dock kommit något senare än för övriga industrin och produktivitetstillväxten bedöms bli hög i denna bransch de kommande åren. Detta betyder att produktivitetstillväxten totalt blir högre än den trendmässiga även i år och nästa år. Därtill pekar trendskattningsarna på att den strukturella produktiviteten kommer att utvecklas starkare de kommande åren än enligt tidigare bedömningar.

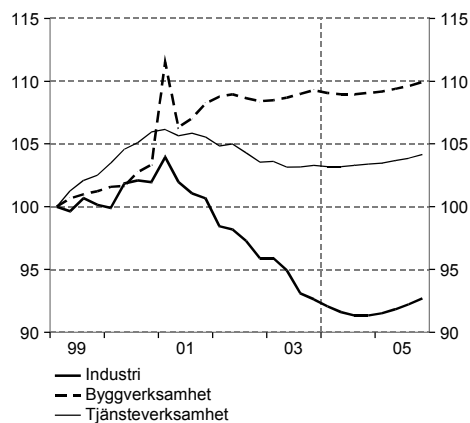
En effekt av den högre produktivitetstillväxten är att det dröjer innan den stigande efterfrågetillväxten leder till stigande sysselsättning. Först i början på 2005 vänder sysselsättningen uppåt. I år och nästa år väntas produktiviteten i näringslivet öka med 3,1 respektive 2,7 procent (kalenderkorrigerat). Den strukturella produktivitetstillväxten bedöms de kommande åren vara 2,6 procent, vilket är 0,2 procentenheter högre än i Konjunkturinstitutets tidigare bedömningar.

Diagram 96 Antal arbetade timmar
Index 1999 kvartal 1=100, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 97 Antal arbetade timmar i näringslivet
Index 1999 kvartal 1=100, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Arbetade timmar utvecklas svagt

Totala antalet arbetade timmar minskade med drygt 1 procent både 2002 och 2003. Nedgången var större i näringslivet, medan antalet arbetade timmarna ökade hos de offentliga myndigheterna (se tabell 19).

Tabell 19 Antal arbetade timmar

Miljoner timmar respektive årlig procentuell förändring

	2002	2002	2003	2004	2005
Varubranscher	1 937	-3,1	-3,0	-1,3	0,5
Varav: Industri	1 234	-4,5	-3,7	-1,7	0,5
Byggverksamhet	437	0,5	0,0	0,8	0,6
Tjänstebanscher	2 841	-1,3	-1,3	0,8	0,5
Varav: Handel	884	-2,8	0,9	1,5	0,8
Företagstjänster	673	-1,6	-3,8	0,0	0,5
Näringsliv	4 778	-2,0	-2,0	0,0	0,5
Offentliga myndigheter	1 933	0,9	0,0	1,0	0,0
Totalt¹	6 880	-1,2	-1,3	0,3	0,4

¹ Inklusivt arbetade timmar i hushållens ideella organisationer.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

I år beräknas antalet arbetade timmar bli oförändrat i näringslivet, medan de fortsätter att öka hos de offentliga myndigheterna. Om justering görs för det större antalet arbetsdagar i år fortsätter antalet arbetade timmar att minska i näringslivet och bli i stort sett oförändrat hos de offentliga myndigheterna (se diagram 96 och 97). Den förhållandevis låga kalenderkorrigerade tillväxten innebär således att arbetsmarknaden fortsätter att försvagas i år. Med den starkare konjunktoren nästa år ökar antalet arbetade timmar i näringslivet.

Sammantaget ökar det faktiska antalet arbetade timmar något både 2004 och 2005. Kalenderkorrigerat fortsätter dock antalet arbetade timmar att minska i år. Sett över hela tidsperioden 2002 till 2005 sker en påtaglig omfördelning av arbetsinsatsen från näringslivet till de offentliga myndigheterna, vilket bl.a. avspeglas i höjda kommunalskatter.

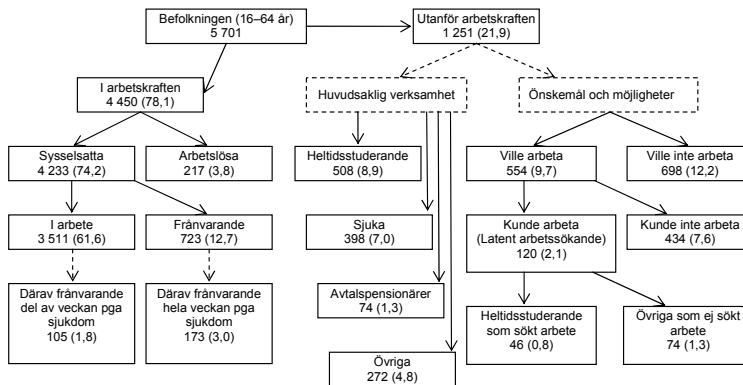
Efterfrågan på arbetskraft

Sysselsättningen föll tillbaka 2003

Sedan våren 2001 har arbetsmarknaden präglats av en svag efterfråga. Antalet personer i arbete och arbetade timmar har minskat till följd av lågkonjunkturen (se diagram 98).²³ Även antalet sysselsatta som till en början hölls uppe av en ökande frånvaro började minska under fjolåret, delvis till följd av en reducerad frånvaro (se diagram 99). I fjol var ca 11 000 färre personer sysselsatta jämfört med 2002, medan antalet personer i arbete sjönk med ca 7 000 personer. Det var främst minskningen av frånvaro på grund av exempelvis semester och helger som bidrog till dämpningen av den totala frånvaron, även om också ökningen av sjukfrånvaron avstannade mätt som årsgenomsnitt. Medelarbetsstunden fortsatte att minska i fjol, både för sysselsatta och personer i arbete. De senaste fyra åren har främst hög frånvaro, men även minskad vanligen arbetad tid²⁴ och övertid, bidragit till nedgången i medelarbetsstunden (se diagram 100). Antalet timanställda ökade under 2003 medan antalet tillsvidareanställda minskade. Detta är vanligt i en konjunktursvacka när arbetsgivarna är restriktiva vad gäller rekryteringar och färre tillfälliga anställningar övergår i tillsvidareanställningar.

Figur 1 Arbetsmarknadens sammansättning enligt AKU 2003

Tusental samt i procent av befolkningen (16–64 år) inom parentes

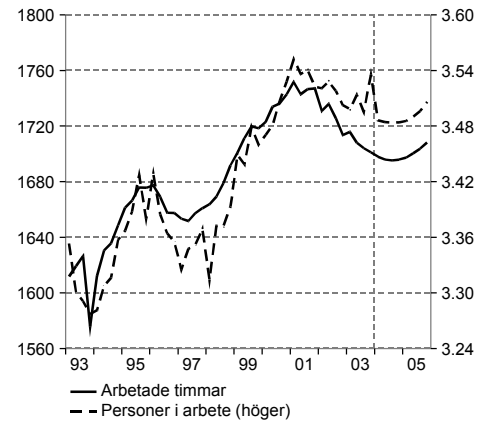

Källa: Statistiska centralbyrån.

²³ För olika identiteter på arbetsmarknaden, se figur 1.

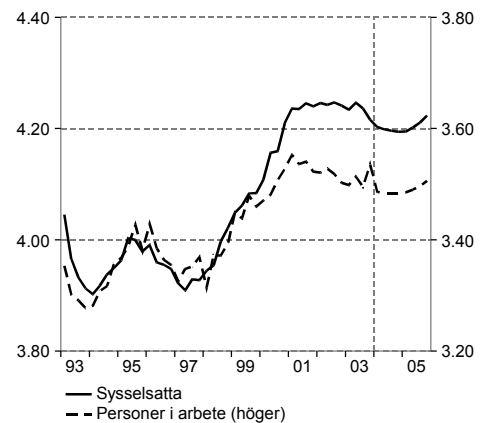
²⁴ Arbetad tid enligt överenskommelse.

Diagram 98 Arbetade timmar och personer i arbete
Miljoner, säsongrensade kvartalsvärden

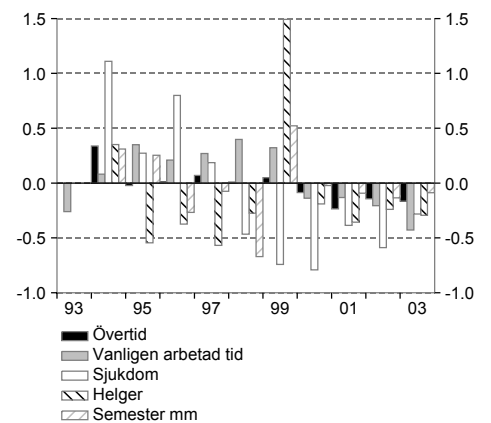
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 99 Sysselsatta och personer i arbete
Miljoner, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 100 Komponenter i medelarbetsstunden
Bidrag till medelarbetsstens förändring, procentenheter

Källa: Statistiska centralbyrån.

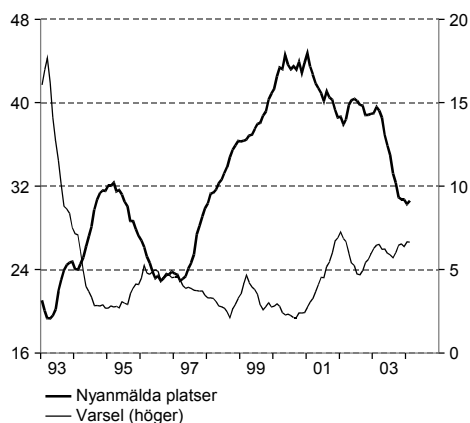
Diagram 101 Brist på arbetskraft i näringslivet
Andel företag, procent, kvartalsvärden

Anm. Sammanvägt mått baserat på branscher i Konjunkturbarometern.

Källa: Konjunkturinstitutet.

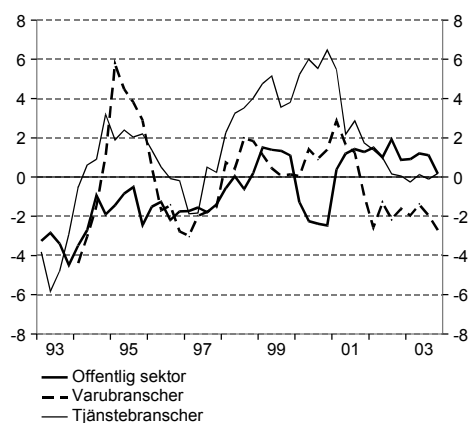
Diagram 102 Varsel och lediga platser
Tusental, månadsvärden

Anm. 6-månaders glidande medelvärde.

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

Diagram 103 Sysselsatta
Arlig procentuell förändring

Källa: Statistiska centralbyrån.

Fortsatt svag arbetsmarknad

Det syns inga tecken på någon vändning på arbetsmarknaden under de närmaste kvartalen. Även om Konjunkturbarometern visar en viss ökning i produktionsplaner är tillväxten inte tillräckligt hög för att leda till ett ökat antal anställda. Inom de flesta branscher planeras i stället fortsatta personalneddragningar. Andelen företag som redovisar brist på arbetskraft är fortsatt låg även om minskningen har avstannat (se diagram 101). Det är framför allt inom datakonsult- och uppdragsverksamhet som allt fler företag har angett ökad brist på arbetskraft den senaste tiden.

Sedan inledningen av 2001 har antalet nyanmälda lediga platser på landets arbetsförmedlingar minskat. I fjol uppgick det totala antalet till knappt 400 000, vilket är en minskning med ca 16 procent jämfört med 2002. Under inledningen av 2004 verkar nedgången dock ha planat ut (se diagram 102). Antalet lediga platser sjönk inom de flesta branscher under fjolåret, men mest inom offentlig verksamhet.

Antal varsel om uppsägning ligger fortfarande på historiskt sett höga nivåer. Under 2003 varslades sammanlagt 74 000 personer om uppsägning, vilket är den högsta noteringen på tio år. Ökningen var störst i vissa tjänstebanscher, t.ex. uppdragstjänster, finansiell verksamhet, transport och kommunikation och offentlig verksamhet. Men flest varsel lades inom tillverkningsindustrin. Ungefär 58 procent av varslan ägde rum i de tre storstadslänen. Västra Götaland drabbades hårdast, där 10,6 procent av samtliga sysselsatta varslades om uppsägning.

De senaste åren har en växande sysselsättning inom offentlig verksamhet hindrat den totala sysselsättningen från att minska (se diagram 103). Inom näringslivet är det framför allt industri-sysselsättningen som fallit men under 2003 har sysselsättningen dämpats även inom tjänstebanscher. Produktionstillväxten under 2004 förväntas inte generera någon ökad efterfrågan på vare sig arbetade timmar eller antal sysselsatta utan kommer att ske genom ökad produktivitet inom företagen (se även avsnittet "Produktion, produktivitet och arbetade timmar"). Inom kommunerna innebär den ansträngda ekonomiska situationen fortsatta personalneddragningar under 2004. Sysselsättningen inom både offentlig sektor och näringslivet bedöms fortsätta att minska fram till årsskiftet då den något starkare konjunkturen leder till en ökad sysselsättning (se tabell 20 och diagram 104).

Tabell 20 Nyckeltal för arbetsmarknaden

Tusental personer, nivå respektive årlig procentuell förändring

	2002	2002	2003	2004	2005
Total produktion (baspris) ¹	2 053	2,0	1,4	2,3	2,5
Produktivitet		3,3	2,8	2,0	2,2
Antal arbetade timmar ²	6 880	-1,2	-1,3	0,3	0,4
Personer i arbete	3 517	-0,6	-0,2	-0,7	0,3
Frånvarande	727	3,6	-0,6	-1,3	0,2
Medelarbetstid för sysselsatta		-1,3	-1,1	1,1	0,1
Sysselsatta	4 244	0,1	-0,3	-0,8	0,2
Öppen arbetslöshet ³	176	4,0	4,9	5,6	5,3
Utvidgad arbetslöshet ⁴	304	6,7	7,4	8,2	7,9
Personer i arbetsmarknads- politiska åtgärder ⁵	117	2,6	2,1	2,2	2,4
Reguljär sysselsättningsgrad ⁵		78,1	77,6	76,8	76,6

¹ Miljarder kronor. ² Miljoner timmar. ³ Nivå i procent av arbetskraften.

⁴ Öppet och latent arbetslösa, nivå i procent av utvidgad arbetskraft.

⁵ Andel sysselsatta av befolkningen i åldern 20–64 år, exklusive arbetsmarknadspolitiska sysselsättningsåtgärder.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen och Konjunkturinstitutet

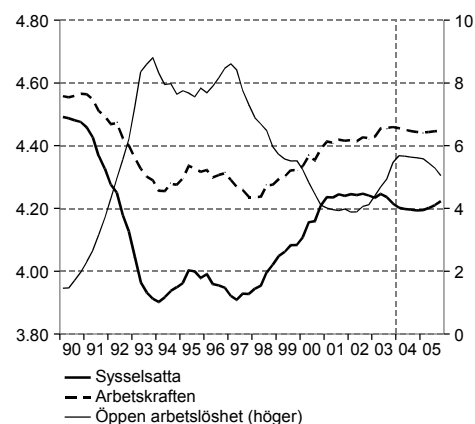
En minskande sjukfrånvaro under prognosåren innebär att antalet personer i arbete inte utvecklas lika svagt som antalet sysselsatta. Antalet arbetade timmar väntas öka med 0,3 procent 2004. Justerat för det högre antalet arbetsdagar minskar dock antalet arbetade timmar med 0,6 procent (se även fördjupningsrutan ”Kalendereffekter 2004”). Från inledningen av 2005 väntas den då snabbare tillväxten leda till en ökning i arbetade timmar (se tabell 20).

Den reguljära sysselsättningsgraden för personer i åldern 20–64 år sjunker till 76,8 procent 2004, mätt som årsgenomsnitt. Detta innebär att regeringens och riksdagens mål om en reguljär sysselsättningsgrad på 80 procent inte uppnås (se diagram 105).

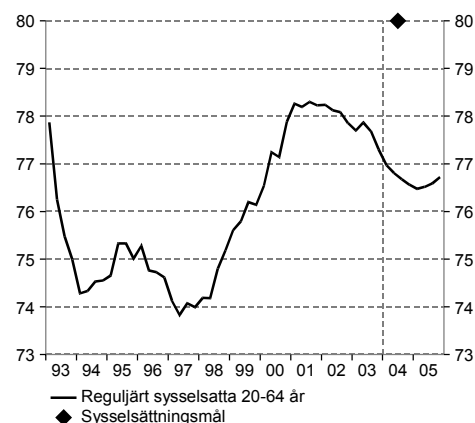
Arbetskraftsutbud och arbetslöshet

Arbetsutbudet på väg att plana ut

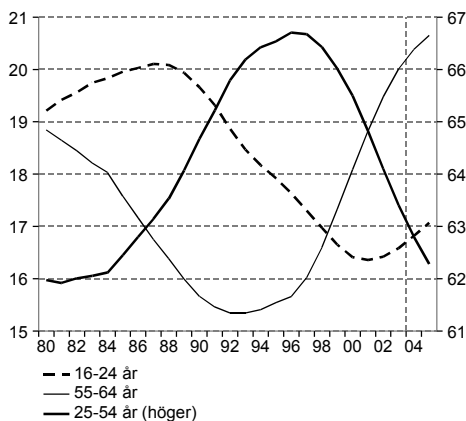
Under 2003 ökade utbudet av arbetskraft kraftigt trots en svag efterfrågan på arbetskraft. I genomsnitt befann sig 29 000 fler personer i arbetskraften jämfört med året innan, vilket motsvarar en ökning med 0,7 procent. Det är förutom befolkningstillväxten framför allt neddragningen av de arbetsmarknadspolitiska programmen som bidragit till ökningen (se tabell 21).

 Diagram 104 Sysselsatta, i arbetskraften och arbetslösa
Miljoner respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

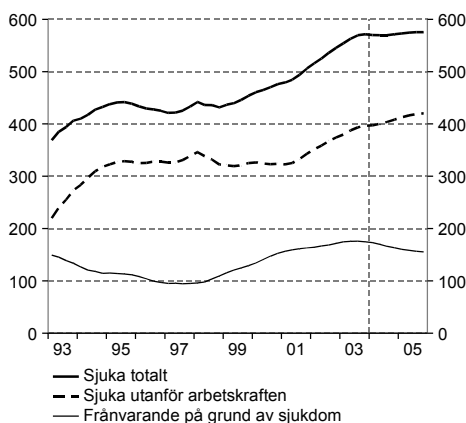
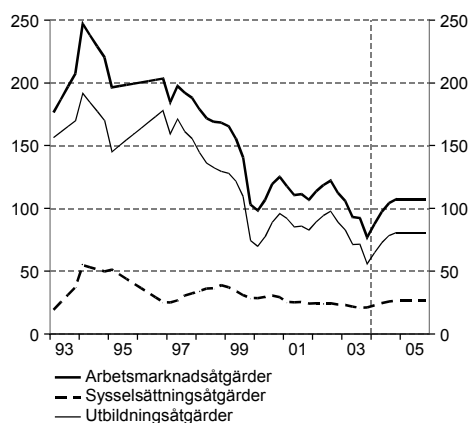
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

 Diagram 105 Reguljär sysselsättningsgrad
Procent av befolkningen i åldern 20–64 år, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 106 Befolkning i olika åldersgrupper
Procent av befolkningen, kvartalsvärden

Källa: Statistiska centralbyrån.

Diagram 107 Sjuka i och utanför arbetskraften
Tusental, säsongrensade kvartalsvärdenAnm. 3-månaders glidande medelvärde.
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.Diagram 108 Arbetsmarknadsåtgärder
Tusental, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen och Konjunkturinstitutet.

Tabell 21 Nettobidrag till arbetskraftsutbudet

Tusental personer, nivå, årlig procentuell förändring respektive bidrag i procentenheter

	2002	2002	2003	2004	2005
Arbetskraften	4 421	0,1	0,7	0,0	-0,1
Varav nettobidrag från:					
Befolkning 16–64 år	5 666	0,8	0,8	0,9	0,9
Sjuka ¹	377	-0,7	-0,5	-0,3	-0,2
Avtalspensionärer ²	80	0,2	0,1	0,0	0,0
Utbildningsåtgärder ³	93	-0,1	0,5	-0,1	-0,1
Reguljär utbildning	424	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4
Övriga ⁴	272	0,1	0,0	-0,2	-0,2

¹ I gruppen sjuka utanför arbetskraften ingår förtidspensionärer av hälsoskäl.² Ålderspension, tjänstepension och förtidspension av arbetsmarknadsskäl.³ Arbetsmarknadspolitiska åtgärder utanför arbetskraften enligt AMS.⁴ I gruppen övriga ingår bl.a. hemarbetande, lediga och personer som befinner sig utomlands.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen och Konjunkturinstitutet.

Befolkningstillväxten i arbetsför ålder (16–64 år) ger ett förhållandevis högt bidrag till ökningen av arbetskraften. Sammansättningen av befolkningen i arbetsför ålder är dock inte gynnsam för ett högt arbetskraftsutbud. Det är framför allt de åldersgrupper med ett lägre arbetskraftsdeltagande, dvs. 16–24 respektive 60–64 år, som växer kraftigt och därmed ökar sin andel av befolkningen (se diagram 106). Andelen personer i åldersgruppen 25–54 år minskar under prognosperioden.

Ökningen av antalet sjuka utanför arbetskraften, dvs. i huvudsak personer som är förtidspensionerade på grund av hälsoskäl, är det som starkast dämpat arbetskraftsutbudet de senaste åren. Antalet personer som är förtidspensionerade av andra skäl än hälsoskäl har däremot minskat. Ökningen av frånvaron från arbete på grund av sjukdom avstannade under 2003, vilket delvis är en effekt av att antalet nya heltidssjukskrivna har minskat. Samtidigt har många av de senaste årens långtidssjukskrivna lämnat arbetskraften till förtidspension, vilket innebär att den sammantagna ohälsan har fortsatt att öka (se diagram 107). Under prognosåren förväntas sjukfrånvaron minska medan sjuka utanför arbetskraften fortsätter öka, om än i något långsammare takt. Detta ger ett fortsatt negativt bidrag till utvecklingen av arbetskraftsutbudet.

Under 2003 skedde en kraftig neddragning av de arbetsmarknadspolitiska programmen. I genomsnitt deltog 92 000 personer i något arbetsmarknadspolitiskt program, vilket var ca 25 000 färre än året innan. Vid årsskiftet kom ett beslut från regeringen att tillföra AMS ytterligare 2 miljarder kronor för att åter utöka volymen under 2004. De arbetsmarknadspolitiska programmen beräknas omfatta ca 2,2 procent av arbetskraften i år och 2,4 procent nästa år (se diagram 108).

I följd minskade antalet platser inom den kommunala vuxenutbildningen. Trots det höll ett växande totalt antal studerande

tillbaka arbetsutbudet. Under prognosåren väntas antalet studerande i grundläggande utbildning öka i takt med att befolkningen i åldergruppen 16–24 år växer samtidigt som arbetskraftsdeltagandet hos studerande väntas fortsätta minska.

Övriga personer utanför arbetskraften bedöms fortsätta bli fler under 2004 och 2005 till följd av det svaga arbetsmarknads-läget, vilket också dämpar arbetsutbudet.

Sammantaget beräknas arbetsutbudet bli i stort sett oförändrat under prognosåren då den växande befolkningen i arbetsför ålder motverkas av en stigande ohälsa och ökad utbildning (se figur 2).

Friåret

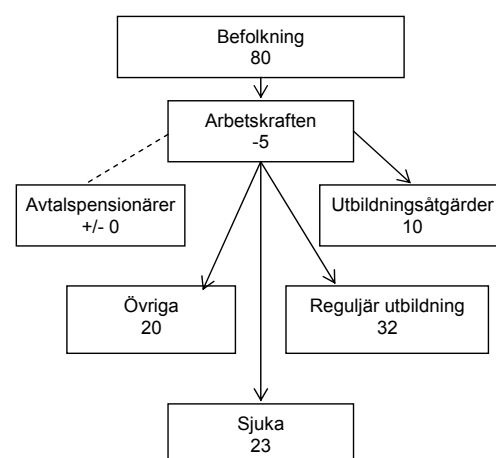
Friår infördes den 1 februari 2002 som en försöksverksamhet i tolv kommuner fram till den 31 december 2004. I budgetuppgörelsen i september 2003 kom regeringen och samarbetspartierna överens om att friåret ska genomföras i hela landet från och med den 1 januari 2005 med samma villkor och omfattning som det pågående försöket, det vill säga totalt ca 12 000 platser. Det motsvarar knappt 0,3 procent av arbetskraften. Friåret ingår i totalramen för de arbetsmarknadspolitiska programmen 2005.

Med friår avses att en arbetstagare, i överenskommelse med sin arbetsgivare, under minst tre och längst tolv månader får ledigt från sin anställning under förutsättning att en arbetslös. Vikarien ska anställas med minst samma systerställningsgrad som den friårsledige hade. Arbetstagaren ska ha varit anställd hos arbetsgivaren under de senaste två åren. Den friårsledige får aktivitetsstöd med 85 procent av det belopp som skulle ha lämnats som arbetslöshetsersättning vid arbetslöshet.

En utvärdering efter försökets första tio månader visar att kvinnor, offentliganställda och personer utan högskoleutbildning är överrepresenterade bland de friårslediga medan personer inom bristyrken sällan tycks ta friårsledigt.²⁵ Andelen kvinnor var 71 procent och deltagarna återfanns framför allt i åldrarna 35–54 år. De friårslediga har i genomsnitt varit lediga i tio månader.

Vikarierna tycks ha haft en relativt stark position på arbetsmarknaden redan innan de påbörjade vikariatet. Den genomsnittliga tiden som vikarien varit registrerad som arbetssökande vid arbetsförmedlingen, i direkt anslutning till friårsvikariatet, var mindre än hälften så lång jämfört med den genomsnittliga tiden för övriga inskrivna. Utbildningsnivån var något högre än hos de friårslediga och medel-

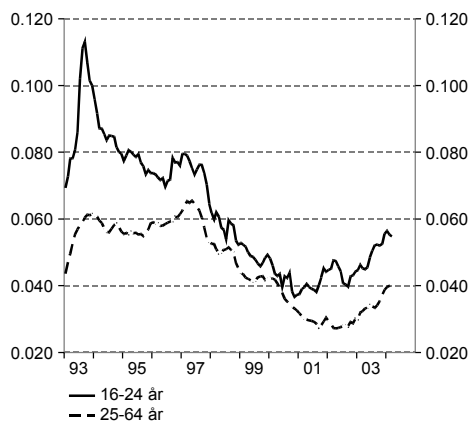
Figur 2 Nettobidrag till arbetskraftsutbudet mellan 2003 och 2005
Tusental

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

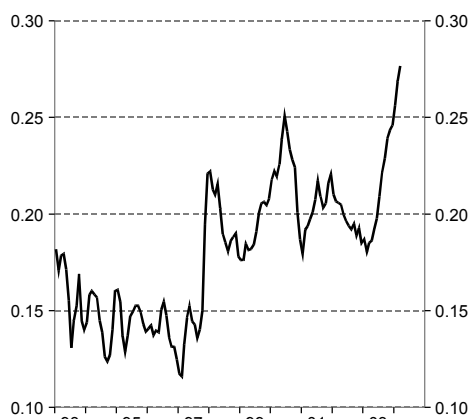
²⁵ Se IFAU:s rapport 2003:7 "Friåret ur ett arbetsmarknadsperspektiv – delrapport 1".

Diagram 109 Arbetslösa
Procent av befolkningen i respektive åldersgrupp,
säsongrensade månadsvärden

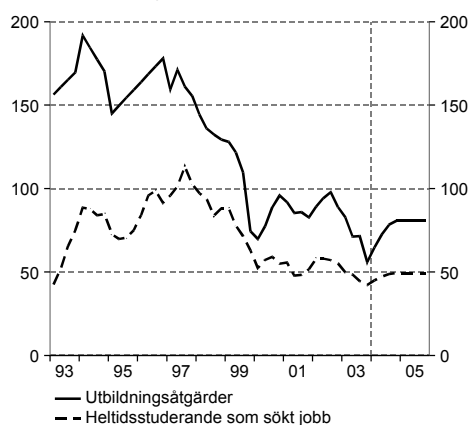
Källa: Statistiska centralbyrån.

Diagram 110 Långtidsarbetslösa
Procent av total arbetslöshet, säsongrensade må-
nadsvärden

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen och Statistiska centralbyrån.

Diagram 111 Utbildningsåtgärder och heltids-
studerande latent arbetsökande
Tusental, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

åldern var lägre. Om de inte hade påbörjat vikariatet skulle de enligt IFAU:s (Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering) uppskattning ha varit arbetslösa hälften av den genomsnittliga tiden för en friårsledighet.

De friårslediga räknas i statistiken fortfarande som sysselsatta, men frånvarande från arbetet. De bokförs dock inte som reguljärt sysselsatta eftersom friårsledigheten definieras som ett arbetsmarknadspolitiskt program. Därmed påverkas inte heller måluppfyllelsen för den reguljära sysselsättningsgraden. Med det nuvarande regelverket bedöms friåret leda till en något lägre uppmätt arbetslöshet 2005. På längre sikt riskerar friåret leda till färre arbetade timmar och därmed lägre BNP.

Fortsatt hög arbetslöshet

Efter att ha legat relativt stabilt kring 4,0 procent av arbetskraften under 2001 och första hälften av 2002 har den öppna arbetslösheten ökat och uppgick till 217 000 personer i årsgenomsnitt 2003, vilket motsvarar 4,9 procent av arbetskraften. Det är en ökning med 40 000 personer jämfört med 2002. En svag efterfrågan på arbetskraft och relativt kraftig ökning av arbetskraften under fjolåret ligger bakom den förhållandevis snabbt stigande arbetslösheten. Under inledningen av 2004 har arbetslösheten fortsatt att öka och uppgick i februari till 5,8 procent, justerad för normala säsongvariationer.

Arbetslösheten har ökat inom samtliga åldersgrupper men ungdomsarbetslösheten har ökat jämförelsevis mer än för övriga åldersgrupper (se diagram 109). Under 2003 ökade arbetslösheten enligt AMS procentuellt mest bland högskoleutbildade.

Den ökade arbetslösheten återspeglas främst i längre arbetslöshetstider. Även om nyinflödet av arbetslösa ökat har allt fler personer allt längre genomsnittliga arbetslöshetstider (se diagram 110). Snabbast ökning har skett av antal arbetslösa med arbetslöshetstider mellan 6 månader och 1 år.

De som blir arbetslösa vid en tidig ålder förlorar en viktig inskolning i arbetslivet som kan vara svår att ta igen senare. Även längre arbetslöshetstider ökar risken för att varaktigt hamna utanför arbetsmarknaden. Därmed riskerar jämviktsarbetslösheten att pressas upp. Den öppna arbetslösheten väntas ligga kvar på en hög nivå i år och sjunker långsamt tillbaka under nästa år i takt med sysselsättningsstillväxten (se diagram 104). I slutet av 2005 bedöms arbetslösheten uppgå till 5,0 procent.

I begreppet utvidgad arbetslöshet ingår förutom de öppna arbetslösa även de latent arbetsökande, dvs. personer utanför arbetskraften som vill och kan arbeta men av olika skäl inte sökt

arbete samt heltidsstuderande som sökt arbete.²⁶ I takt med neddragningen av utbildningsåtgärderna har antalet heltidsstuderande som sökt arbete minskat under 2003 (se diagram 111). I år bedöms antalet åter öka eftersom åtgärdsvolymerna tilltar. Övriga latent arbetsökande har ökat i antal till följd av det försämrade arbetsmarknadsläget. Först under 2005 väntas de åter minska i antal. Sammantaget innebär detta att de latent arbetsökande ökar 2,6 procent i år och minskar med knappt 1 procent 2005. Uttryckt i procent av den utvidgade arbetskraften blir den utvidgade arbetslösheten 8,2 procent 2004 och 7,9 procent 2005.

Resursutnyttjande

Resursutnyttjandet i ekonomin är ett mått på i vilken grad produktionsfaktorerna arbetskraft och kapital används. Resursutnyttjandet avspeglas bland annat i Konjunkturbarometerns frågor om brist på arbetskraft och hur befintlig kapacitet utnyttjas samt statistik från AMS och SCB över vakanser och arbetslösa. Liten brist på arbetskraft och svagt kapacitetsutnyttjande i företagen indikerar ett lågt resursutnyttjande. Ett lågt resursutnyttjande dämpar i sin tur inflationstrycket.

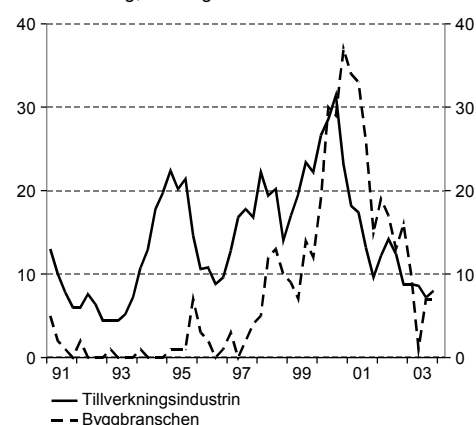
Konjunkturinstitutets samlade bedömning av resursutnyttjandet sammanfattas av det s.k. produktionsgapet. Produktionsgapet definieras som skillnaden mellan faktisk och potentiell produktion, dvs. den nivå på produktionen som är förenlig med låg och stabil inflation.

Svag efterfrågan på arbetskraft

Efterfrågan på varor och tjänster har varit låg de två senaste åren och företagen har dragit ner på personal för att minska kostnaderna. Dessa rationaliseringar har resulterat i färre arbetade timmar medan produktiviteten i näringslivet ökat med i genomsnitt 3 procent per år under 2002 och 2003. Sysselsättningen i näringslivet har minskat sedan fjärde kvartalet 2001 och bristen på arbetskraft är fortsatt låg. Enligt Konjunkturbarometern är andelen företag som uppger brist på arbetskraft nu på samma låga nivåer som i början av 1990-talet. Det gäller i de flesta branscher med undantag av datakonsultbranschen där bristen på arbetskraft stigit något (se diagram 112 och 113). Företagen uppger också att det i första hand är efterfrågan som begränsar produktionen och inte tillgången på arbetskraft eller andra produktionsfaktorer (se diagram 114).

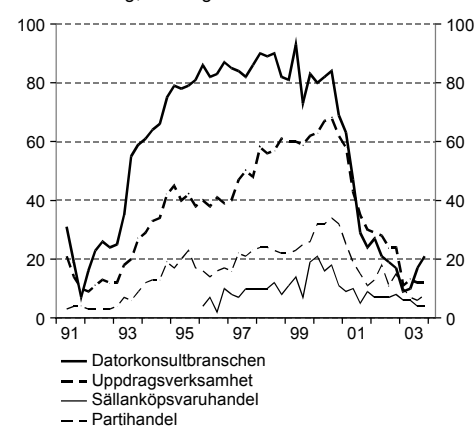
²⁶ För olika identiteter på arbetsmarknaden, se figur 1 i avsnittet "Efterfrågan på arbetskraft".

Diagram 112 Brist på arbetskraft i varubranscher
Andel företag, säsongrensade kvartalsvärden

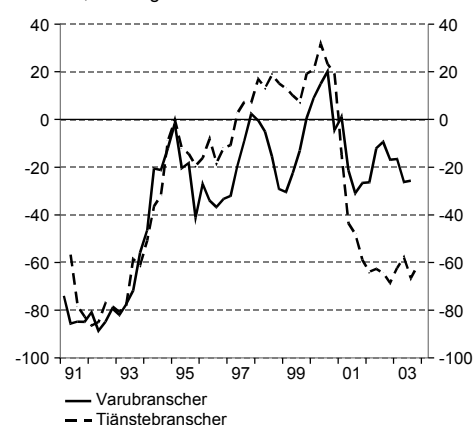
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 113 Brist på arbetskraft i tjänstebanscher
Andel företag, säsongrensade kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 114 Produktionsbegränsningar
Nettotal, säsongrensade kvartalsvärden

Anm. Nettotalen beräknas som andelen företag som uppger att brist på arbetskraft eller andra produktionsfaktorer är det största hindret för ökad produktion minus andelen företag som uppger att efterfrågan är det största hindret för ökad produktion.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Fortsatt negativt produktionsgap

Produktionsgapet har nu varit negativt sedan 2001 och bedöms förbli så även under prognosperioden beroende på den långsamma konjunkturuppgången. Den potentiella BNP-tillväxten beräknas uppgå till 2,4 procent per år 2004–2005 som en följd av en stark trendmässig produktivitetstillväxt.

Produktionsgapet kan delas upp i ett arbetsmarknadsgap och ett produktivitetsgap. Arbetsmarknadsgapet är ett mått på resursutnyttjandet på arbetsmarknaden och avspeglar skillnaden mellan antalet faktiskt och antalet potentiellt arbetade timmar, medan produktivitetsgapet mäter skillnaden mellan faktisk och potentiell arbetsproduktivitet.

Tabell 22 Potentiell sysselsättning och produktion

Nivå, 1000-tal respektive årlig procentuell förändring

	2002	2002	2003	2004	2005
Arbetskraft	4 421	0,1	0,7	0,0	-0,1
Latent arbetssökande ¹	128	0,1	-0,2	0,1	0,0
Summa utvidgad arbetskraft	4 549	0,2	0,5	0,1	-0,1
Potentiella värden					
Sysselsättning	4 256	0,4	0,4	0,1	-0,1
Medelarbetstid		-1,2	-0,8	0,1	0,2
Antal arbetade timmar ²	6 929	-0,8	-0,5	0,2	0,1
Arbetsproduktivitet		2,7	2,5	2,2	2,3
Produktion	2 360	1,8	2,0	2,4	2,4

¹ Bidrag till utvidgad arbetskraft.

² Miljoner timmar.

Anm. Beräkningarna är korrigerade för olika antal arbetsdagar mellan åren.

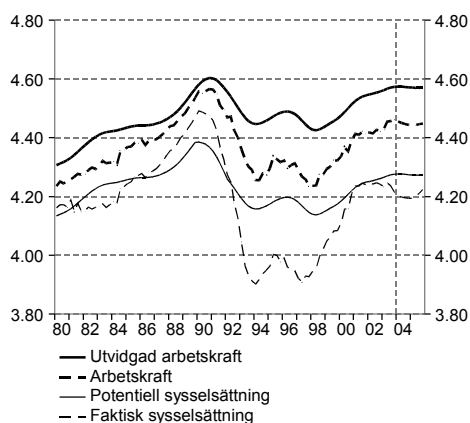
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Potentiell sysselsättning definieras som summan av arbetskraften och latent arbetslösa minus nivån på den utvidgade jämviktsarbetslöshet. ²⁷ Den utvidgade jämviktsarbetslöshet bedöms uppgå till 6,5 procent. Under 2002 och 2003 steg potentiell sysselsättning med 0,4 procent per år. Under prognosperioden är däremot den utvidgade arbetskraften och den potentiella sysselsättningen oförändrade (se diagram 115 och tabell 22).

Den utvidgade arbetslösheten uppgår för närvarande till drygt 8 procent, vilket betyder att nästan 100 000 fler personer skulle kunna sysselsättas fram till slutet av 2005 utan att situationen på arbetsmarknaden skulle bli för ansträngd. En stigande andel sjuka utanför arbetskraften fortsätter att hålla tillbaka arbetskraftsutbudet. Den ökade ohälsan beräknas därför dämpa den potentiella tillväxten med 0,1 procentenheter per år 2003–2005.

Medelarbetstiden har sjunkit kraftigt de senaste två åren, framför allt beroende på en stigande frånvaro men också på grund av den svaga konjunkturen. Medelarbetstiden fortsätter att minska något i år men vänder svagt uppåt nästa år i takt med att

Diagram 115 Arbetskraft och sysselsättning
Miljoner, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

²⁷ Se även figur 1 i avsnittet "Efterfrågan på arbetskraft".

konjunkturen förstärks och sjukfrånvaron fortsätter att minska. Sysselsättningen förbättras också och den utvidgade arbetslösheten sjunker tillbaka till 7,9 procent nästa år. Arbetsmarknadsgapet stannar därför på -1,2 procent i slutet av 2005 (se diagram 116).

Produktivitetsgapet anger skillnaden mellan faktisk och potentiell arbetsproduktivitet och är därmed ett mått på hur konjunkturen påverkar produktivetsnivån. Produktivitetstillväxten har varit förhållandevis stark 2002–2003 med ett positivt produktivitetsgap som följd. Arbetsproduktiviteten utvecklas framöver mer trendmässigt och produktivitetsgapet förblir därmed svagt positivt 2004–2005 (se diagram 116).

Tabell 23 BNP och produktionsgap

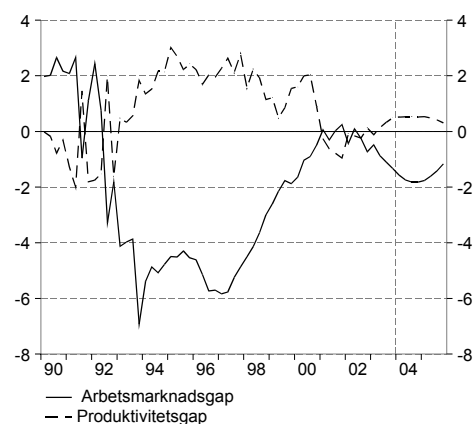
Procentuell förändring samt procent av potentiell BNP

	2002	2003	2004	2005
BNP	2,1	1,7	1,9	2,6
Arbetsmarknadsgap	-0,3	-0,9	-1,7	-1,5
Produktivitetsgap	-0,1	0,2	0,5	0,4
Produktionsgap	-0,4	-0,7	-1,2	-1,1

Anm. Beräkningarna är korrigerade för olika antal arbetsdagar mellan åren.
Källa: Konjunkturinstitutet.

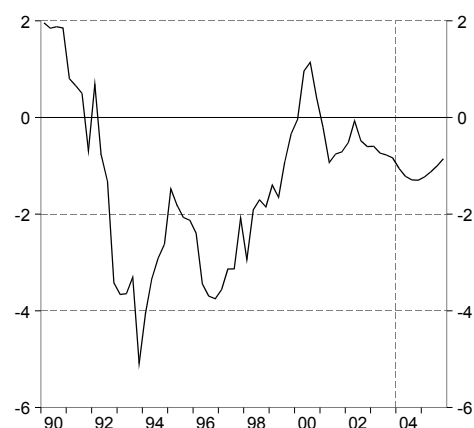
Summan av de två gapen, dvs. produktionsgapet, uppgår till -0,9 procent i slutet av prognosperioden (se diagram 117). Resursutnyttjandet är således lågt under hela prognosperioden, vilket ger en återhållande effekt på löne- och prisutvecklingen.

Diagram 116 Arbetsmarknads- och produktivitetsgap
Procent av potentiell BNP, säsongrensade kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 117 Produktionsgap
Procent av potentiell BNP, säsongrensade kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Löner, vinster och priser

I år sluts nya löneavtal på större delen av arbetsmarknaden. Förhandlingarna förs mot bakgrund av ett försämrat arbetsmarknadsläge och svaga inflationsutsikter. Industriavtalen, vilka väntas bli normerande för den övriga arbetsmarknaden, har hittills resulterat i något lägre löneökningar än vid den förra stora avtalsrörelsen 2001. Löneutvecklingen dämpas därför såväl i år som nästa år.

Låg arbetskostnadsökning och en stark produktivitetstillväxt medför att vinstandelen fortsätter att öka 2004-2005.

Inflationstakten har fallit det senaste året, delvis till följd av att tillfälligt uppressade energipriser börjat falla tillbaka. Även prisökningstakten för övriga varor och tjänster har emellertid minskat betydligt under det gångna året, till följd av en starkare krona och ett lågt resursutnyttjande. KPI-inflationen är nu negativ men även underliggande mått, som t.ex. UND1X utan energi, underskrider den nedre toleransgränsen för Riksbankens inflationsmål med bred marginal. Inflationen bedöms bli fortsatt dämpad under hela prognosperioden till följd av det svaga resursutnyttjandet och låg importerad inflation. Sammantaget väntas inflationstakten mätt med UND1X uppgå till 0,6 procent i år och 1,3 procent 2005.

Löner och arbetskostnader

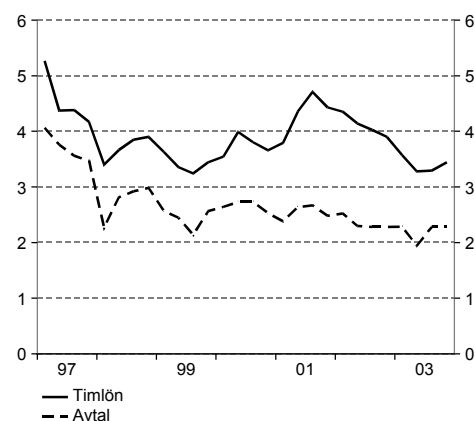
Timlöneökningarna avtog 2003

Löneökningarna dämpades i föl till följd av det svaga arbetsmarknadsläget och uppgick i genomsnitt till 3,4 procent. Detta innebär en sänkning av löneökningstakten sedan 2002 med 0,7 procentenheter. Av ökningen beräknas 2,2 procentenheter vara avtalsenliga löneökningar (se diagram 118). Eftersom många avtal numera innebär att huvuddelen av lönebildningen sker lokalt, utan centralt specificerade löneökningar, är dock den avtalsenliga löneökningen svår att tolka. Retroaktiva löneutbetalningar som ännu inte fångats i statistiken väntas i kommunerna, där förhandlingar om lokala avtal pågår. I näringslivet blev den genomsnittliga löneökningstakten 3,3 procent 2003, vilket är 0,6 procentenheter lägre än föregående år. Ökningstakten sjönk i alla branscher utom byggverksamhet.

Avtalsrörelsen 2004

Under 2004 förhandlas avtal för ca 1,7 miljoner anställda och större delen av avtalen löper ut den 31 mars. Lågkonjunkturen medför att förutsättningarna för denna avtalsrörelse är annor-

Diagram 118 Timlön i hela ekonomin
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

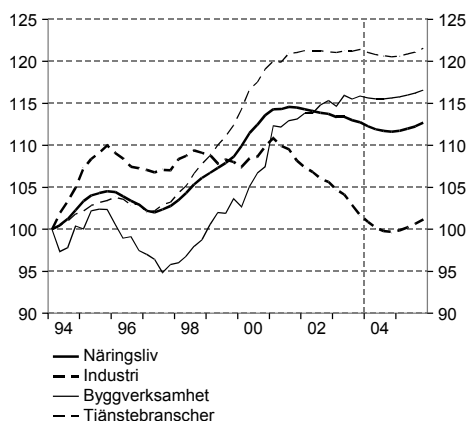
Källor: Medlingsinstitutet.

lunda än de som gällde under den senaste stora avtalsrörelsen 2001. Arbetsmarknaden är nu väsentligt svagare än den var 2001 med högre arbetslöshet, fler varsel och svagare sysselsättningsutveckling. Resursutnyttjandet är lågt och väntas bidra till att den genomsnittliga inflationen under den kommande avtalsperioden blir lägre än under den föregående.

I nuläget har treåriga avtal slutits för stora delar av industrin. Dessa avtal ger en genomsnittlig löneökningstakt om 2,3 procent per år inklusive arbetstidsförkortning. Motsvarande ökning under föregående avtalsperiod var 2,5 procent per år. Den avtalsenliga löneökningstakten i industrin växlar således ned med 0,2 procentenheter genom de nya avtalen. De lägre timlöneökningarna förklaras främst av att arbetstidsförkortningarna är mindre i de nya avtalen, medan övriga löneökningar är ungefär oförändrade. I nuvarande avtal ingår arbetstidsförkortning om totalt 0,5 procent över tre år, jämfört med tidigare 1,5 procent. I de flesta fall kommer arbetstidsförkortningarna att inträffa det sista avtalsåret, vilket gör att löneökningarna blir större mot slutet av avtalsperioden. Inom tjänstesektorn har Handels slutit avtal med Svensk Handel. Avtalet slutade på i genomsnitt 3,0 procent per år, vilket är 0,6 procentenheter lägre per år än föregående avtal.

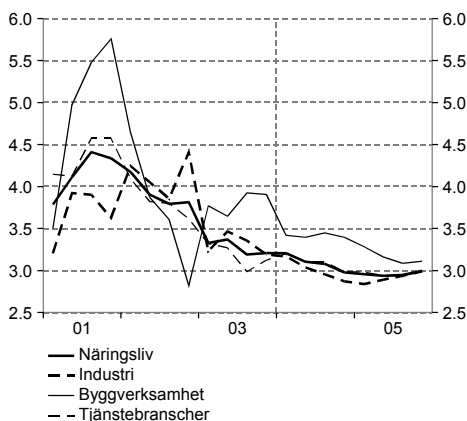
Den avtalsenliga löneökningstakten för hela näringslivet bedöms växla ned i linje med de avtal som slutits hittills, dvs. ungefär 0,3 procentenheter i genomsnitt jämfört med föregående treårsavtal. Detta skulle ge avtalsenliga löneökningar i näringslivet på i genomsnitt 2,1 procent per år för avtalsperioden, vilket också prognostiserades i Konjunkturinstitutets senaste lönebildningsrapport. Utfallet hittills är dock högre än den rekommendation som institutet gjorde om 0,7 procentenheter lägre avtal i näringslivet.²⁸

Diagram 119 Sysselsättning i näringslivet
Index 1994 kvartal 1=100

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 120 Timlön i näringslivet
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Fortsatt måttliga löneökningar

Löneökningstakten i industrin har avtagit markant sedan föregående år till följd av den svagare arbetsmarknaden (se tabell 24). Sysselsättningen har sjunkit under 2003 (se diagram 119) och förväntas avta ytterligare fram till slutet av innevarande år. Den låga efterfrågan på arbetskraft och de nyligen slutna avtalen bidrar till att löneökningarna i industrin minskar till 2,9 procent 2005.

²⁸ Se "Lönebildningen, Samhällsekonomiska förutsättningar i Sverige 2003", Konjunkturinstitutet 2003

Tabell 24 Timlön och avtal

Årlig procentuell förändring

	Timlön				Avtal		
	2002	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Industri	4,1	3,3	3,0	2,9	2,2	1,9	2,2
Byggverksamhet	3,7	3,8	3,4	3,2	2,5	2,1	2,1
Tjänstebranscher	3,8	3,2	3,1	3,0	2,6	2,1	2,1
Näringsliv	3,9	3,3	3,1	3,0	2,5	2,0	2,1
Kommuner	4,5	3,6	3,4	3,3	1,7	2,6	2,5
Stat	4,3	3,8	3,5	3,3	1,6	2,1	2,0
Totalt	4,1	3,4	3,2	3,1	2,2	2,2	2,2

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Trots en svag byggkonjunktur ökade sysselsättningen i byggbranschen under 2003, vilket troligtvis bidrog till det relativt höga löneutfallet. Efterfrågan på byggarbetskraft väntas dock vara låg framöver, vilket tillsammans med den allmänna nedväxlingen av löneökningstakten bromsar löneutvecklingen även inom byggverksamheten (se diagram 120).

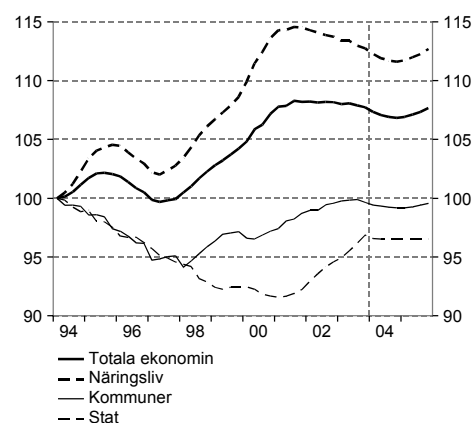
Löneutvecklingen i tjänstebranscherna har varit måttlig under 2003. Främst är det låga löneökningar för kreditinstitut och företagstjänster som har bidragit till att löneökningstakten avtagit, medan lönerna ökat något mer inom handeln och transportnäringen. I och med att det första avtalet som slutits inom handeln blivit väsentligt lägre än föregående avtal väntas löneökningstakten i tjänstebranscherna bromsa in något ytterligare under kommande år. Timlönerna bedöms öka med 3,1 procent under 2004 och 3,0 procent 2005.

Sammantaget för näringslivet ökade timlönerna i fjol med 3,3 procent, vilket är en kraftig nedväxling jämfört med 2002. Löneökningarna bromsas ytterligare under 2004 till följd av lägre avtalsenliga löneökningar och en svag efterfrågan på arbetskraft i hela näringslivet. Även om arbetsmarknaden stärks något under 2005 väntas ingen snabb återhämtning av timlöneökningarna utan de stannar på 3,0 procent.

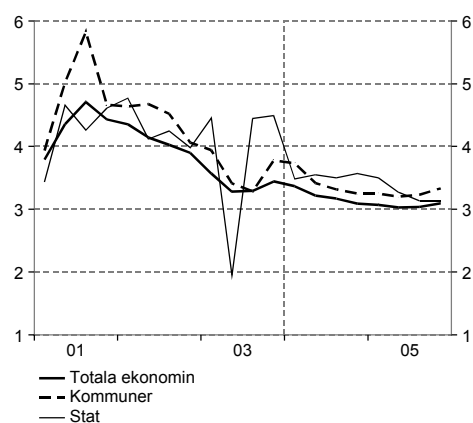
Lönerna i kommunerna ökade med 3,6 procent under 2003. Konflikten i samband med det uppsagda avtalet 2003 fick således ett förhållandevis litet genomslag och löneökningstakten sjönk jämfört med föregående år. Sysselsättningen har stigit under de senaste åren men blir ungefär oförändrad under prognosperioden (se diagram 121). Liksom i näringslivet fortsätter löneökningstakten att minska och beräknas uppgå till 3,3 procent 2005 (se diagram 122). Löneökningarna i staten blir även de något lägre de kommande åren jämfört med utfallet på 3,8 procent i fjol.

För ekonomin som helhet leder den låga efterfrågan på arbetskraft till att löneökningarna bromsas till 3,2 procent i år och 3,1 procent nästa år. De avtalsenliga löneökningarna beräknas uppgå till 2,2 procent såväl 2004 som 2005.

Konsumentreallönen, dvs. den reala timlönen efter skatt, minskade något under 2003 som en följd av höjd kommunal-skatt (se diagram 123). I år och nästa ökar konsumentreallönen

Diagram 121 Sysselsättning i näringsliv, offentlig sektor och totalt
Index 1994 kvartal 1=100, kvartalsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 122 Timlön i näringsliv, offentlig sektor och totalt
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

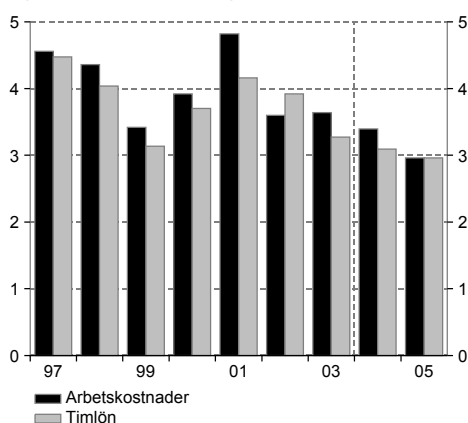
Diagram 123 Konsumentreallön
Årlig procentuell förändring

Anm. Konsumentreallön definieras som kalenderkorrigerad timlön enl. NR minus direkta skatter och allmänna egenavgifter, deflaterat med konsumtionsdeflatoren.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 124 Arbetskostnader (AKI) i näringslivet

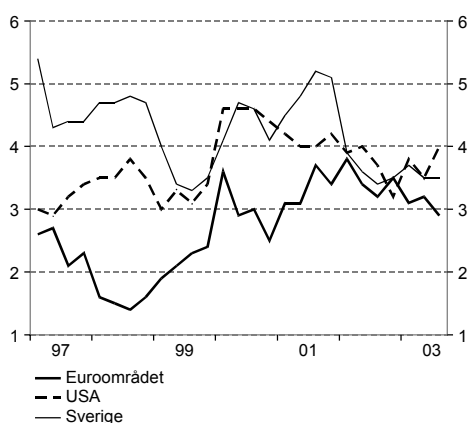
Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 125 Arbetskostnad inom näringslivet i euroområdet, USA och Sverige

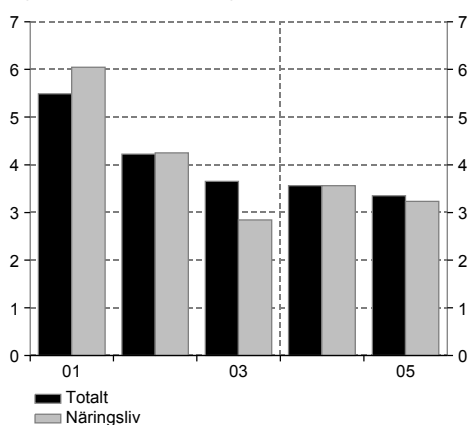
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Anm. Den svenska arbetskostnaden per timme enligt Eurostats definition är snarlik den svenska AKI. Källa: Eurostat.

Diagram 126 Arbetskostnad (NR) totalt och i näringslivet

Årlig procentuell förändring

Anm. Beräkningarna är korrigerade för olika antal arbetsdagar mellan åren. Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

till följd av låg inflation. Svaga prisökningar under prognosperioden medför alltså att de nominella timlöneökningarna kan ligga på en relativt låg nivå utan att konsumentreallönen minskar.

Låg efterfrågan minskar arbetskostnadsökningarna

Arbetskostnadsindex (AKI) för näringslivet ökade med 3,6 procent under 2003, dvs. något mer än timlöneökningen på 3,3 procent.²⁹ I detta mått ingår, förutom timlön, även lön för ej arbetad tid som exempelvis helglön, sjuklön och semesterlön. Dessutom ingår kostnader för andra kontanta ersättningar samt lagstadgade och avtalade arbetsgivaravgifter. I år beräknas AKI öka med 3,4 procent medan den genomsnittliga timlönen ökar med 3,1 procent (se tabell 25 och diagram 124). En orsak till att AKI ökar mer än timlönen är stigande avtalade arbetsgivaravgifter för tjänstemän. Även förlängningen av arbetsgivarens sjuklöneansvar från två till tre veckor från den 1 juli 2003 ger ett positivt bidrag till arbetskostnaderna i år. Sänkningen av att den lagstadgade arbetsgivaravgiften med 0,1 procentenhet i år verkar dock i motsatt riktning. Under 2005 ökar såväl AKI som den genomsnittliga timlönen med 3,0 procent.

I euroområdet ökade arbetskostnaden per timme i näringslivet med 3,1 procent under de tre första kvartalen 2003 jämfört med samma period föregående år (se diagram 125). Detta är nästan en halv procentenhet svagare ökningstakt än under 2002. Den internationella lågkonjunkturen har alltså även fått genomslag även på de europeiska kostnadsökningarna. Arbetskostnaderna i Sverige ökar därför fortfarande snabbare än i euroområdet. I USA har motsvarande arbetskostnader ökat med i genomsnitt 3,8 procent under de tre första kvartalen 2003, vilket är högre än i Sverige och i det närmaste oförändrat jämfört med året innan.

Tabell 25 Arbetskostnad per timme

Kronor per timme respektive årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

	2002	2002	2003	2004	2005
AKI näringsliv		3,6	3,6	3,4	3,0
NR näringsliv	227,6	4,2	2,8	3,6	3,2
NR totalt	218,8	4,2	3,7	3,6	3,4

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

Ett annat mått som mer fullständigt beskriver företagens arbetskostnader per timme är kvoten mellan nationalräkenskapernas (NR) lönesummor, inklusive kollektiva avgifter och löneskatter, och antalet arbetade timmar. I NR:s arbetskostnader ingår, ut-

²⁹ Utfallet för AKI har här justerats för högre avtalsenliga arbetsgivaravgifter för tjänstemän under 2002 än de som används av SCB. Publicerat utfall från SCB uppgår till 3,4 procent.

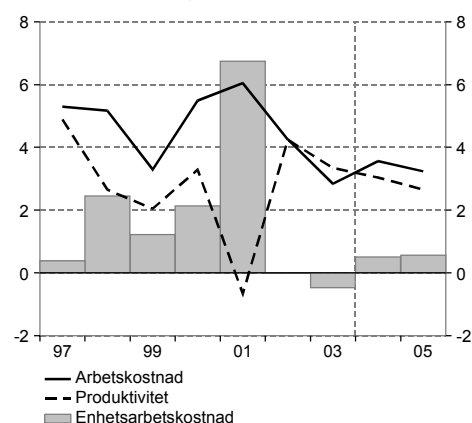
över de som inkluderas i AKI, flera andra typer av lönetillägg som t.ex. ackordsersättning, bonus och provision. I syfte att kunna jämföra dessa arbetskostnader med konjunkturlönestatistiken och AKI, där det antas att antalet arbetsdagar är lika mellan åren, presenteras här alla värden i kalenderkorrigerad form.³⁰

Under 2003 ökade arbetskostnaderna i näringslivet enligt NR med 2,8 procent (se tabell 25 och diagram 126). Liksom för timlönerna förväntas arbetskostnadsökningarna vara måttliga även framöver. Under 2004–2006 väntas arbetskostnaderna i näringslivet öka med i genomsnitt 3,5 procent per år. Som jämförelse kan nämnas att denna kostnadsökning prognostiserades till 3,7 procent i Konjunkturinstitutets senaste lönebildningsrapport medan den rekommenderade ökningen uppgick till 3,2 procent. Nedrevideringen av prognosen är en följd av det svagare arbetsmarknadsläget och indikerar således inte en samhällsekonomiskt bättre fungerande lönebildning.

Enhetsarbetskostnaden, dvs. arbetskostnad per producerad enhet, tar hänsyn till såväl arbetskostnad som produktivitet i näringslivet. Under 2003 ökade produktiviteten snabbare än arbetskostnaderna och enhetsarbetskostnaderna sjönk därför med 0,5 procent (se diagram 127). Under innevarande år och nästa bedöms arbetskostnaderna i näringslivet öka med i genomsnitt 3,4 procent per år medan produktiviteten ökar med 2,9 procent. Därmed ökar enhetsarbetskostnaden med historiskt sett måttliga 0,5 procent per år.

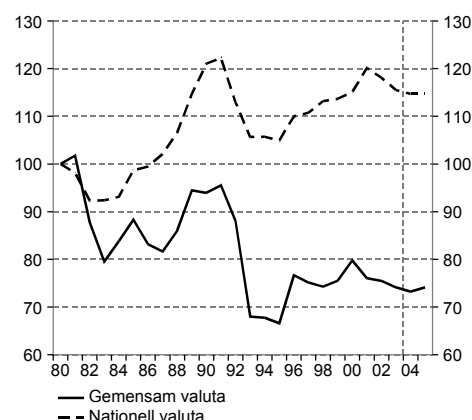
Ett vanligt mått på näringslivets internationella konkurrenskraft är den relativa enhetsarbetskostnaden mätt i gemensam valuta, som beaktar både enhetsarbetskostnadernas och växelkursens utveckling. De senaste åren har det svenska kostnadsläget sjunkit relativt euroområdet (se diagram 128)³¹. I år och nästa år beräknas näringslivets arbetskostnader per sysselsatt i euroområdet öka med 2,1 procent årligen, vilket är klart lägre än Sveriges. En stark svensk produktivitet utveckling bidrar ändå till att de relativa enhetsarbetskostnaderna fortsätter nedåt i år. Under 2005 väntas dock de svenska enhetsarbetskostnaderna öka något snabbare i förhållande till euroområdet på grund av högre arbetskostnadsökningar och en starkare krona.

Diagram 127 Enhetsarbetskostnad i näringslivet
Procentuell förändring

Anm. Beräkningarna är korrigerade för olika antal arbetsdagar mellan åren.
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 128 Enhetsarbetskostnad i näringslivet relativt euroområdet
Index 1980=100

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

³⁰ Ser fördjupningsrutan ”Kalendereffekter 2004” för en mer ingående analys.

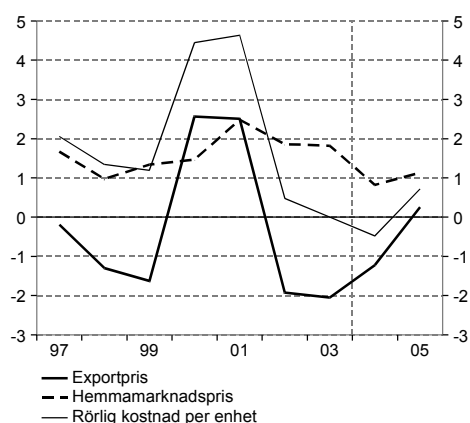
³¹ Under de senaste tio åren har Sveriges relativa exportpris sjunkit, vilket i hög grad uppväger den jämfört med 1980-talet nu låga relativa enhetsarbetskostnaden.

Diagram 129 Vinstandel i näringslivet exkl. finans- och fastighetsverksamhet
Procent

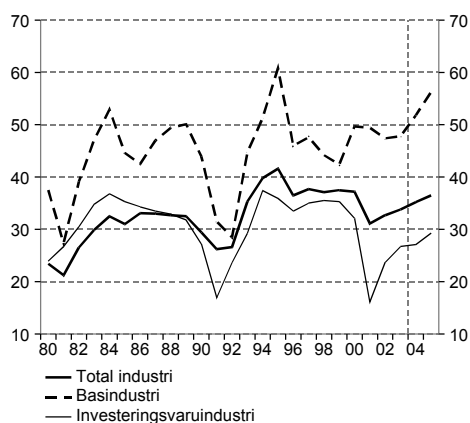
Källor. Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 130 Produktpriser och produktionskostnader i näringslivet
Procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 131 Vinstandelar i industrin
Procent

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Lönsamhet i näringslivet

Lönsamheten fortsätter att förbättras

Vinstandelen i näringslivet föll successivt mellan 1995 och 2001 (se diagram 129). Därefter vände vinstandelen upp 2002 och den fortsätter att öka framöver när konjunkturen förbättras.

Tabell 26 Produktionskostnader, priser och vinster i näringslivet

Årlig procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004	2005
Enhetsarbetskostnad (ULC)	6,9	0,0	-0,4	0,0	0,5
Arbetskostnad per timme	6,3	4,3	3,1	2,7	3,2
Produktivitet ¹	-0,6	4,3	3,5	2,7	2,7
Förbrukningskostnad per enhet ²	3,7	0,9	0,0	-0,5	1,1
Rörlig enhetskostnad	4,6	0,5	0,0	-0,5	0,7
Produktpris	2,7	0,7	0,7	-0,1	1,1
Vinstmarginal ^{3,4}	-1,5	0,2	0,6	0,3	0,3
Vinstandel ⁴	-3,0	0,4	1,2	0,6	0,6

¹ Produktivitetsutvecklingen i denna tabell är beräknad enbart för anställda dvs. företagarnas arbetstimmar beaktas inte.

² Kostnad för förbrukning av insatsprodukter per producerad enhet.

³ Bruttoöverskott dividerat med bruttoproduktionsvärdet. Motsvaras i företagsekonomisk redovisning närmast av rörelseresultatet före avskrivningar dividerat med omsättningen.

⁴ Förändring i procentenheter.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Enhetsarbetskostnaden, i näringslivet var oförändrad 2002 och minskade något 2003 till följd av en stark produktivitetökning båda åren (se tabell 26). Förstärkningen av kronan höll samtidigt tillbaka kostnadsutvecklingen för importerade insatsprodukter 2003. Sammantaget innebar detta att den rörliga enhetskostnaden ökade något 2002, men inte alls 2003 (se diagram 130). Produktpriserna ökade något både 2002 och 2003, vilket medförde att vinstandelen i näringslivet steg båda åren.

Vinstandelen har stigit i såväl industrin som tjänstbranscherna (se diagram 131 och 132). Inom industrin var återhämtningen starkast för investeringsvaruindustrin och delar av konsumtionsvaruindustrin, vilka hade en mycket stark produktivitetstillväxt. Däremot var utvecklingen i basindustrin fortsatt svag, eftersom världsmarknadspriserna för basindustrins produkter, främst skogsprodukter, utvecklades svagt. Inom tjänstbranscherna förbättrades lönsamheten främst för producenter av företagstjänster.

Under 2004 och 2005 förutses en starkare internationell efterfråga i kombination med en jämförelsevis god produktivitets-

tillväxt och måttliga löneökningar, lägga grunden för en viss ytterligare återhämtning av vinstläget i industrin. Exportpriserna bedöms få en gynnsammare utveckling än under de två senaste åren. Priserna för skogsprodukter och metaller stiger och efterhand stiger priserna även för investeringsvaror. Hemmamarknadspriserna bedöms fortsätta att öka snabbare än kostnaderna. Därmed ökar vinstandelen i tjänstebanscher liksom i hela näringslivet ytterligare 2004 och 2005.

Inflation

Snabb nedväxling av inflationen

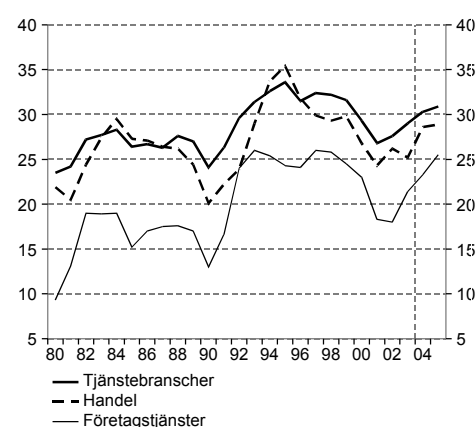
Under det senaste året har KPI-inflationen sjunkit tillbaka markant från 3,4 procent i februari 2003 till -0,3 procent i februari 2004. Nedgången hänger samman med ett lågt resursutnyttjande och ett svagt kostnadstryck. Lägre priser på olja och en successivt starkare kronkurs har också bidragit via lägre priser på importerade produkter. Effekten av de kraftiga elprishöjningarna under vintern 2002 och våren 2003 har nu också fallit ur tolv-månaderstalen, vilket bidrar till det stora fallet i inflationen.

KPI-inflationen har under det senaste året varit något lägre än det underliggande inflationsmättet UND1X. Det beror främst på lägre bostadsräntor som inte ingår i UND1X-inflationen. I UND1X exkluderas även ändrade indirekta skatter och subventioner (se diagram 133). Riksbanken har under det senaste året lagt stor vikt vid UND1X-inflationen rensat för energipriser i den penningpolitiska bedömningen. Den underliggande inflationen mätt på detta sätt uppgick till 0,7 procent i februari (se diagram 134), vilket är den lägsta siffran sedan 2000. Under 2001 steg detta underliggande inflationsmått kraftigt och ökningen hängde samman med en svag kronkurs, ett ansträngt resursutnyttjande och ett stigande kostnadstryck. Löner och priser steg snabbt bl.a. i tjänstesektorn. Under de senaste två åren har situationen varit den omvända med ett svagt resursutnyttjande, en allt svagare arbetsmarknad och en starkare växelkurs.

En uppskattning av den underliggande inflationen kan också göras med hjälp av statistiska metoder. Ett mått beräknas genom att exkludera de varugrupper vars priser har ökat mest respektive minst. En annan statistisk metod är att väga om KPI så att varugrupper med kraftiga prisfluktuationer ges en lägre vikt än varugrupper med en mer stabil prisutveckling. Även dessa mått har fallit tillbaka under de senaste två åren (se diagram 135).

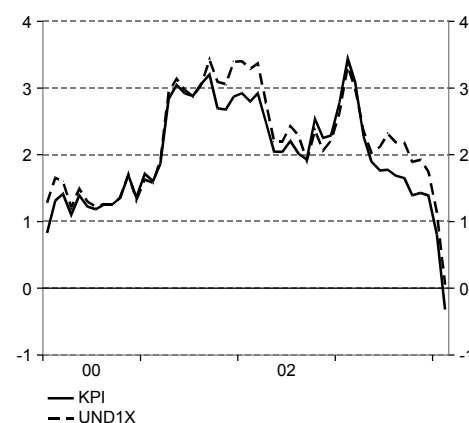
Sammantaget visar ett flertal mått på en successivt lägre underliggande inflation sedan 2001, samtidigt som produktionsgapet har blivit alltmer negativt (se diagram 136).

Diagram 132 Vinstandelar i tjänstebanscher-na exkl. finans- och fastighetsverksamhet Procent

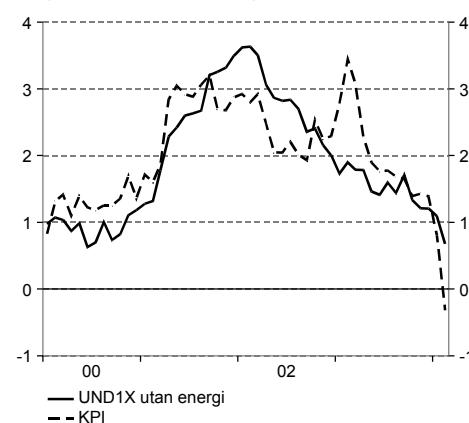
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 133 KPI och UND1X Årlig procentuell förändring

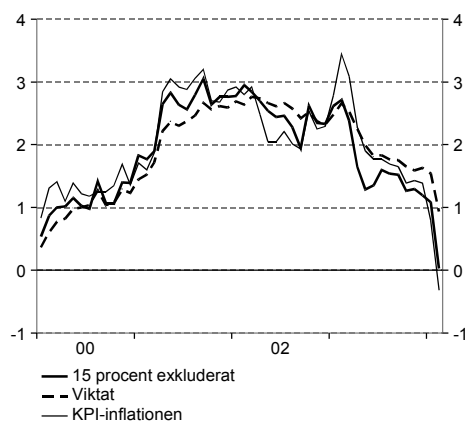
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 134 UND1X utan energi Årlig procentuell förändring, månadsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 135 Underliggande inflationsmätt
Årlig procentuell förändring, månadsvärden

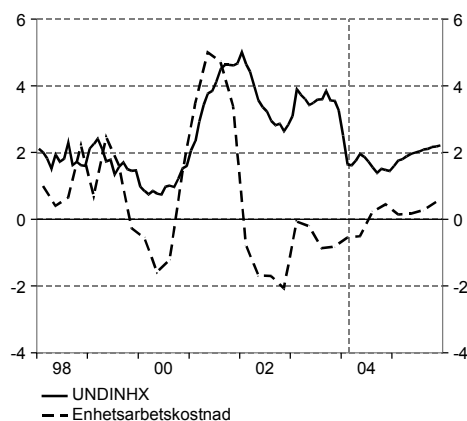
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 136 Produktionsgap
Procent av potentiell BNP, kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 137 Inhemsk inflation och kostnads-
tryck
Årlig procentuell förändring, månads- respektive
kvartalsvärden

Anm. Enhetsarbetskostnaden är baserad på konjunkturlönestatistiken och är en sammanvägning av el-, industri- och tjänstebranscher.
Källor: Statistiska centralbyrån, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Lägre inhemsk inflation 2004–2005

Inhemskt genererade prisökningar avspeglas i UNDINHX-inflationen, dvs. KPI-inflationen exklusive räntekostnader, indirekta skatter samt i huvudsak importerade varor och tjänster. Det var främst högre elpriser i konsumentledet som drev upp den inhemska inflationen under förra vintern (se diagram 137). Bidraget från elpriset uppgick som mest till 1,5 procentenheter i februari 2003. Under de senaste månaderna har effekten av elprishöjningarna i följd successivt fallit ur inflationstakten, mätt som prisförändring de senaste tolv månaderna. UNDINHX-inflationen uppgick till 1,6 procent i februari 2004, vilket är den lägsta ökningen sedan 2000.

Elpriserna på den nordiska elbörsen sjönk tillbaka relativt snabbt under våren och sommaren 2003 medan nedjusteringen av elpriserna i konsumentledet har gått långsammare. I februari drog elpriserna ned KPI-inflationen något och vissa prissänkningar framöver är aviserade. Bedömningen är således att elpriserna sänks ytterligare under våren och sommaren 2004.

Hyrorna, som har en stor vikt i UNDINHX, beräknas stiga med 2,8 procent 2004 och 2,5 procent 2005. De höjda hyrorna i år hänger till viss del samman med energiprisökningarna i följd.

En viktig komponent för att bedöma det inhemska pristrycket är enhetsarbetskostnaderna. Måttliga löneökningar samt en stark produktivitet utveckling i industrin och tjänstebranscherna medför att dessa fortsätter att sjunka i början av 2004 för att sedan öka svagt, vilket håller tillbaka inflationen (se diagram 137).

Det fortsatt låga resursutnyttjandet, med ett negativt produktionsgap verkar återhållande på inflationen. Den inhemska inflationen faller därför tillbaka ytterligare under våren 2004. Ökningstakten blir fortsatt måttlig om än gradvis stigande under 2005, i takt med att konjunktoren förbättras och enhetsarbetskostnaderna ökar snabbare.

Tabell 27 Inhemsk inflation (UNDINHX)

Årlig procentuell förändring. Årsgenomsnitt

	2002	2003	2004	2005
BNP ¹	2,1	1,7	1,9	2,6
Produktionsgap ^{1,2}	-0,4	-0,7	-1,2	-1,1
Enhetsarbetskostnad ³	-1,6	-0,5	-0,1	0,3
Hyror	2,6	2,6	2,8	2,5
EI	6,7	24,0	-0,6	-2,1
UNDINHX utan el	3,5	2,4	2,0	2,3
UNDINHX	3,5	3,6	1,7	2,0

¹ Korrigerade för olika antal arbetsdagar mellan åren.

² Procent av potentiell produktion.

³ Beräknad för el- industri- och tjänstebranscher.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Den importerade inflationen blir fortsatt låg

Förstärkningen av kronan under det senaste året har bidragit till fallande priser på importerade varor i producentledet och priserna fortsätter att falla under prognosperioden. Priset på drivmedel och villaolja föll markant under de första månaderna 2003. Sedan dess har emellertid priserna för oljeleraterade produkter återigen stigit men de bedöms falla tillbaka något under 2004 och 2005 (se diagram 138 och "Låga lager håller oljepriset uppe" i avsnittet "Internationell ekonomi").

Importpriserna i konsumentledet, UNDIMPX, väntas öka mer än importpriserna i producentledet under prognosperioden på grund av att genomslaget från den starkare kronan är såväl fördröjt i tiden som ofullständigt (se diagram 139). Under de närmaste månaderna bromsas fallet i UNDIMPX upp kraftigt, som en följd av att prissänkningarna på drivmedel och villaolja under våren 2003 faller ur inflationstakten.

UNDIMPX-inflationen beräknas uppgå till -1,6 procent 2004. En successivt svagare apprecieringstakt leder till att priserna UNDIMPX vänder uppåt och stiger något under 2005.

Tabell 28 Importerad inflation (UNDIMPX)

Årlig procentuell förändring. Årsgenomsnitt

	2002	2003	2004	2005
TCW-index	-1,8	-4,5	-1,1	-1,3
Importpriser (producentled)	0,0	-1,9	-3,2	-1,0
Olja	-1,5	-2,7	-10,3	-8,3
Prisökningdifferens ¹	0,5	1,8	1,7	0,9
UNDIMPX	0,5	-0,2	-1,6	-0,1

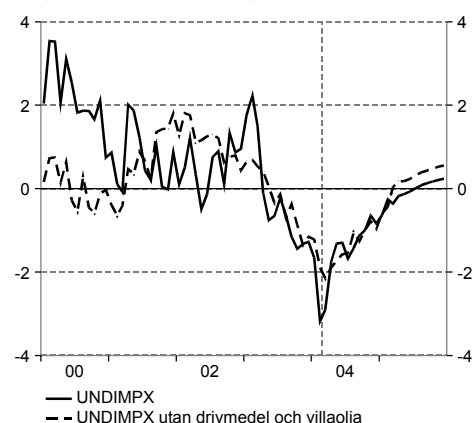
¹ Prisökningdifferensen är förändringen av importpriser i konsumentledet minus förändringen av importpriser i producentledet.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Svagt pristryck 2004–2005

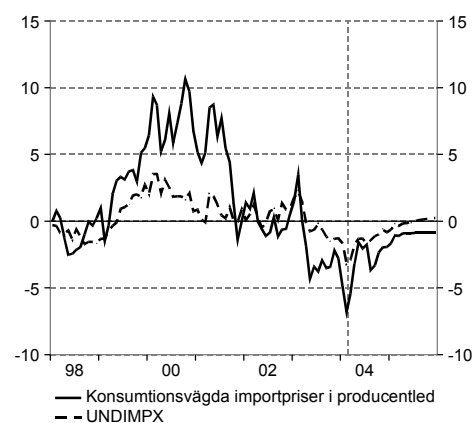
Den fortsatt svaga inhemska och importerade inflationen medför att sammanvägningen dvs. UND1X-inflationen blir fortsatt låg, men ökar i takt med att konjunkturen förbättras. UND1X-inflationen bedöms uppgå till 0,6 procent 2004 och 1,3 procent 2005, mätt som årsgenomsnitt. UND1X-inflationen utan energi blir fortsatt låg under större delen av 2004 för att sedan stiga under 2005. Mätt som årsgenomsnitt kommer detta underliggande inflationsmått att uppgå till 1,7 procent 2005 (se diagram 140). Räntekostnaderna ökar mot slutet av prognosperioden, som en följd av styrränthöjningar, vilket leder till att KPI-inflationen ökar snabbare än UND1X. KPI-inflationen väntas uppgå till 0,2 procent 2004 och 1,4 procent 2005, mätt som årsgenomsnitt.

Diagram 138 UNDIMPX utan drivmedel och villaolja
Årlig procentuell förändring, månadsvärden

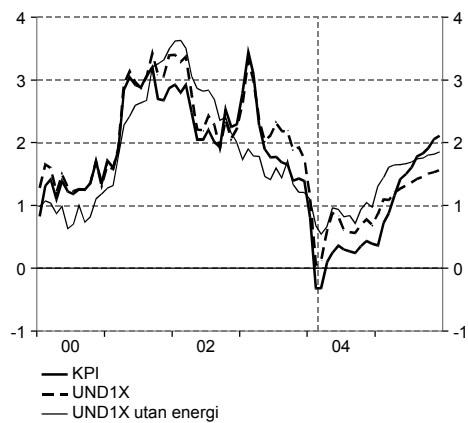
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 139 Importpriser i producent- och konsumentled
Årlig procentuell förändring, månadsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 140 Konsumentpriser
Årlig procentuell förändring, månadsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Tabell 29 Konsumentpriser

Årlig procentuell förändring

	2002	2003	2004	2005
Årsgenomsnitt				
UNDINHX	3,5	3,6	1,7	2,0
UNDIMPX	0,5	-0,2	-1,6	-0,1
UND1X	2,5	2,3	0,6	1,3
UND1X utan energi	2,8	1,5	0,9	1,7
Räntekostnader (bidrag till KPI)	0,2	-0,3	-0,5	0,2
Indirekta skatter (bidrag till KPI)	0,1	0,2	0,2	0,0
KPI	2,4	2,0	0,2	1,4
HIKP	2,0	2,3	0,9	1,3
Decembervärden				
UNDINHX	2,8	3,3	1,4	2,2
UNDIMPX	1,0	-1,3	-0,8	0,2
UND1X	2,2	1,7	0,7	1,6
UND1X utan energi	2,0	1,2	1,0	1,9
KPI	2,3	1,4	0,4	2,1
HIKP	1,7	1,8	1,0	1,5

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Inflation och BNP vid oförändrad reporänta

Den utveckling för reporäntan som presenteras i Konjunkturläget utgår från Riksbankens inflationsmål men bestäms utifrån Konjunkturinstitutets inflationsbedömning på ett till två års sikt. I egentlig mening görs alltså inte en prognos av Riksbankens penningpolitik. Det kommer därmed att förekomma avvikelser i förhållande till den förda penningpolitiken om Konjunkturinstitutet gör en annan inflationsbedömning än Riksbanken.

Ett sätt att illustrera de överväganden som ligger till grund för reporäntebedömningen är att jämföra Konjunkturinstitutets prognos med ett scenario baserat på en oförändrad reporänta. Detta ökar även jämförbarheten med Riksbankens prognoser, som görs med just detta antagande. Analysen utgår från UND1X-inflationen utan energipriser, som på senare tid har legat till grund för penningpolitikens uppläggning. Bakgrunden till detta är att de höga energipriserna under 2003 bedömdes vara av tillfällig natur och att penningpolitiken därför borde utformas efter ett inflationsmått där dessa prisökningar inte beaktades. Men nu när energipriserna bedöms utvecklas i mer normal takt är det inte självklart att dessa ska exkluderas i den penningpolitiska bedömningen. Uppläggningsen av penningpolitiken kan alltså snart återigen komma att ske utifrån en bedömning av UND1X-inflationen.

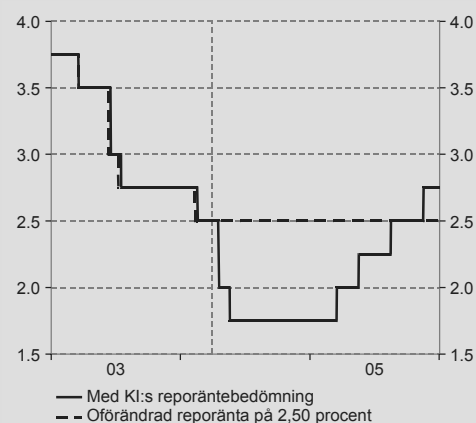
Jämfört med Konjunkturinstitutets bedömning av en lämplig reporäntebana skulle en oförändrad reporänta innebära en mindre expansiv penningpolitik fram till och med tredje kvartalet 2005. Under fjärde kvartalet skulle däremot en oförändrad reporänta vara lägre och därmed mer expansiv (se diagram 141).

Den stramare penningpolitiken med oförändrad reporänta leder till högre marknadsräntor och starkare växelkurs under 2004 och inledningen av 2005 (se diagram 142). Konjunkturåterhämtningen blir därför långsammare och produktionsgapet mer negativt under hela prognosperioden (se diagram 143). Med oförändrad reporänta blir därför inflationen lägre och UND1X-inflationen utan energipriser bedöms uppgå till i genomsnitt 0,8 procent 2004 och 1,5 procent 2005, dvs. underskrida inflationsmålet med en betydande marginal (se diagram 144).

Med oförändrad reporänta blir BNP-tillväxten ca 0,1 procentenheter lägre under 2004 och ca 0,2 procentenheter lägre under 2005 jämfört med Konjunkturinstitutets prognos. Detta skulle således medföra att tillväxten blir 2,4 procent båda åren. Detta medför en ännu svagare utveckling på arbetsmarknaden under 2004 och 2005. Den lägre tillväxten innebär att arbetslösheten blir 0,3 procentenheter högre 2005, vilket motsvarar ca 14 000 fler människor i arbetslöshet.

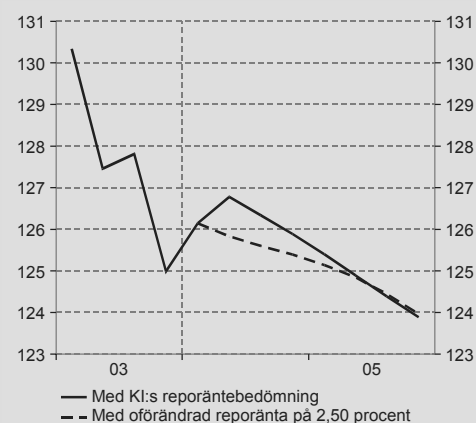
Sammantaget skulle en oförändrad reporänta på 2,50 procent under hela prognosperioden leda till att den i utgångsläget måttliga konjunkturåterhämtningen ytterligare försenas och att det

Diagram 141 Reporänta
Procent, dagsvärden

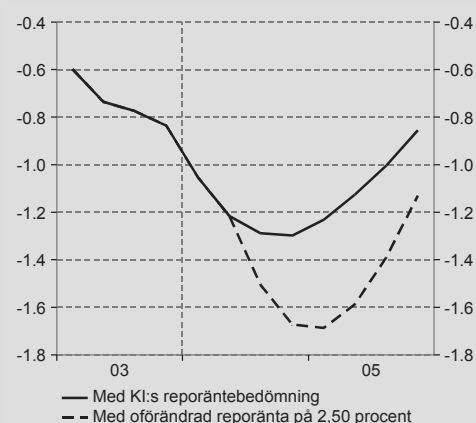
Källor: Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 142 Nominell växelkurs
TCW-index, kvartalsvärden

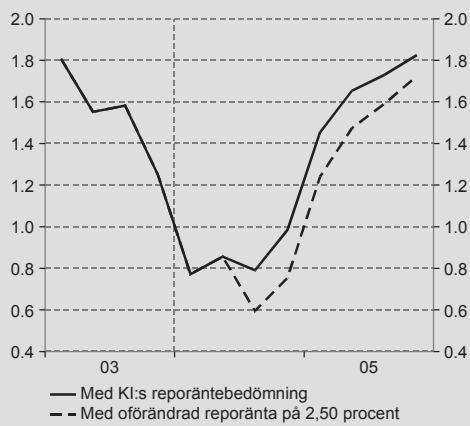
Källor: Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 143 Produktionsgap
Procent, kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 144 UND1X-inflationen utan energipriser
Arlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

låga inflationstrycket blir ännu lägre. Konjunkturinstitutet bedömer därför att reporäntan fortfarande är för hög och bör sänkas med 0,75 procentenheter till 1,75 procent under våren. Den mer expansiva penningpolitiken ligger i linje med inflationsmålet och bidrar dessutom till att understödja den långsamma konjunkturåterhämtningen. Först under nästa år är det lämpligt att ge penningpolitiken en mindre expansiv inriktning. I takt med att resursutnyttjandet stiger och inflationen ökar bör reporäntan då höjas gradvis till 2,75 procent i slutet av 2005.

Offentliga finanser

Överskottet i den offentliga sektorn som andel av BNP blir endast 0,2 procent i år och 0,5 procent nästa år (se tabell 30 och diagram 145). Justerat för konjunkturreffekter beräknas det offentliga finansiella sparandet vid beslutade regler uppgå till 1,8 procent 2005. Detta indikerar att de offentliga finanserna trots det låga faktiska överskottet ligger ganska nära riksdagens mål om två procents överskott i genomsnitt över en konjunkturcykel.

Enligt Konjunkturinstitutets bedömning finns i nuläget inte tillräckliga skäl försöka driva på konjunkturuppgången med hjälp av en expansiv finanspolitik. Till att börja med finns inte något utrymme för ofinansierade skattesänkningar eller utgiftshöjningar varken i år eller nästa år i förhållande till tvåprocentsmålet. Lågkonjunkturen är heller inte speciellt djup och ansvaret för stabiliseringspolitiken ligger främst på penningpolitiken. Lågkonjunkturen har medfört att inflationen nu underskrider Riksbankens mål med marginal och inflationsutsikterna för de två närmaste åren är dämpade. Tillväxten i ekonomin bör därför istället stimuleras av en mer expansiv penningpolitik.

Tabell 30 Den offentliga sektorns finanser

Miljarder kronor respektive procent av BNP, löpande priser

	2001	2002	2003	2004	2005
Inkomster	1 296	1 301	1 369	1 409	1 460
Procent av BNP	57,2	55,4	56,1	55,8	55,3
Varar skatter ¹	1 183	1 179	1 242	1 279	1 326
Procent av BNP	52,2	50,2	50,9	50,6	50,2
Utgifter	1 231	1 307	1 357	1 404	1 448
Procent av BNP	54,3	55,7	55,6	55,6	54,9
Finansiellt sparande	65	-6	12	5	12
Procent av BNP	2,9	-0,3	0,5	0,2	0,5

¹ Inklusivt skatt till EU.

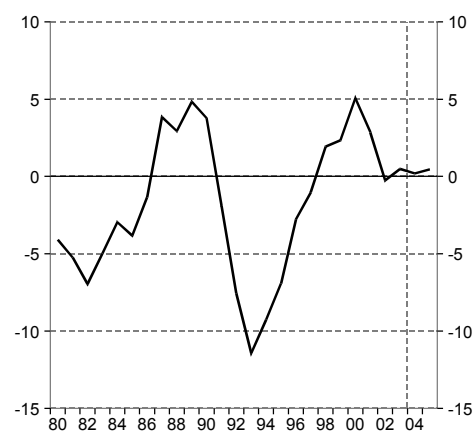
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Huvudorsaken till det svaga offentliga sparandet är att skatteintäkterna är nedpressade av lågkonjunkturen. Skatteintäkterna utvecklas också svagt framöver och som andel av BNP minskar skatterna med 0,7 procentenheter mellan 2003 och 2005 (se diagram 146). Detta beror bl.a. på att lönesumman utvecklas förhållandevis svagt i förhållande till BNP.

Bidragande till det svaga sparandet är även de fortsatt höga utgifterna för ohälsa. Visserligen minskar antalet sjukskrivna men samtidigt ökar antalet personer med aktivitets- och sjukersättning, vilket gör att kostnaderna hålls uppe.

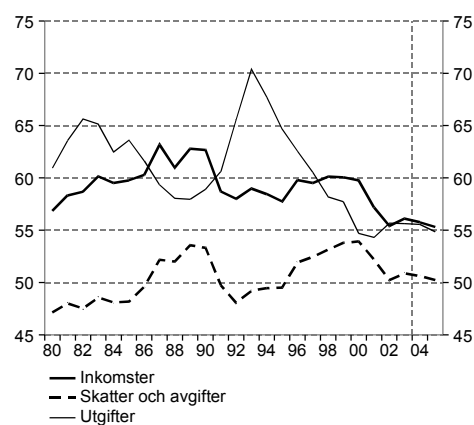
Som framgår av fördjupningsrutan ”Så påverkas hushållens inkomst vid sjukskrivning” så är hushållens nettoersättning hög vid kortvarig sjukdom, i genomsnitt ca 89 procent. Detta då hänsyn tas till såväl skatter och bidrag som avtalsreglerade ersättningar vid sjukdom.

Diagram 145 Offentliga sektorns finansiella sparande
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 146 Inkomster och utgifter i offentlig sektor
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

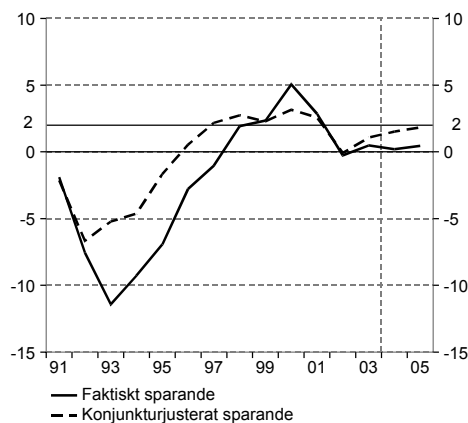
I kommunsektorn har omfattande besparingar genomförts samtidigt som skatterna höjts. Detta har förbättrat resultatet både i kommuner och landsting. Vid beslutade regler förväntas resultatet bli positivt i kommunsektorn både i år och nästa år.

Statens utgiftstak överskrids med 8 miljarder kronor i år och med 2 miljarder kronor nästa år om inga ytterligare åtgärder vidtas för att begränsa utgifterna.

Den låga tillväxten påverkar med viss fördröjning ålderspensionernas uppräknings. Uppräkningen som uppgick till 3,6 procent 2003 och 1,8 procent 2004 blir endast 0,5 procent 2005. Därmed får pensionärerna bära en del av kostnaderna för de senaste årens låga tillväxt.

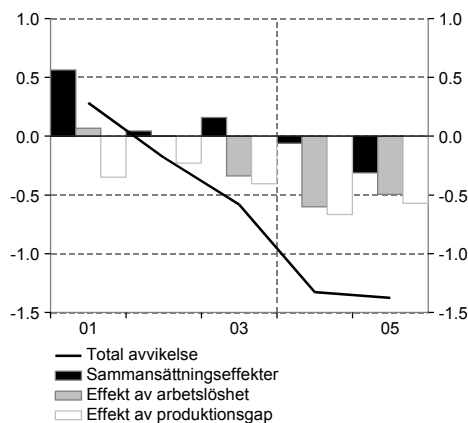
Finanspolitikens mål och inriktning

Diagram 147 Faktiskt och konjunkturjusterat finansiellt sparande
Procent av BNP respektive procent av potentiell BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 148 Avvikelse mellan faktiskt och konjunkturjusterat finansiellt sparande
Procent av BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

Konjunkturjusterat sparande lägre än målet

Riksdagen har som mål att det offentliga finansiella sparandet ska vara 2 procent av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel. Det faktiska finansiella sparandet är i år 0,2 procent medan genomsnittet 1997–2003 uppgår till ca 1,6 procent.

Ett mått som kan användas för att bedöma sparandet i förhållande till överskottsmalet är det s.k. konjunkturjusterade sparandet³², dvs. det sparande som vid beslutade regler skulle uppkomma vid normalt resursutnyttjande och normal sammansättning av BNP.

Tabell 31 Konjunkturjusterat finansiellt sparande
Procent av BNP

	2001	2002	2003	2004	2005
Finansiellt sparande	2,9	-0,3	0,5	0,2	0,5
Konjunkturjusterat sparande	2,6	-0,1	1,1	1,5	1,8
Produktionsgap	-0,7	-0,4	-0,7	-1,2	-1,1

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Det konjunkturjusterade sparandet är väsentligt lägre än 2 procent 2002–2004 (se tabell 31 och diagram 147). Nästa år ökar det konjunkturjusterade sparandet till 1,8 procent främst till följd av förhållandevis återhållsamma utgiftsökningar. Det konjunkturjusterade sparandet har justerats ned jämfört med Konjunkturinstitutets decemberrapport, bl.a. som en följd av det finanspolitiska stimulansprogram som regeringen och samarbetspartierna kom överens om strax före jul med bl.a. höjda bidrag till kommunerna samt ökade infrastrukturinvesteringar. Som framgår av diagram 148 är det faktiska sparandet lägre än det konjunkturju-

³² Se även fördjupningsruta i Konjunkturläget mars 2003.

sterade beroende på negativa produktionsgap, hög arbetslöshet samt ofördelaktiga sammansättningseffekter.

Finanspolitikens inriktning

Som en följd av omfattande skattesänkningar och utgiftsreformer var finanspolitiken expansiv fram till och med 2002. I följd höjdes i stället skatterna och finanspolitiken fick därmed en svagt återhållande effekt på efterfrågeutvecklingen.

Finanspolitikens inriktning mäts här med den s.k. politikberoende förändringen av det offentliga finansiella sparandet (se tabell 32). Förändringen är svagt positiv även 2004 och 2005, vilket indikerar att finanspolitiken håller tillbaka efterfrågeutvecklingen.

Tabell 32 Finanspolitikens inriktning

Procent av BNP, löpande priser

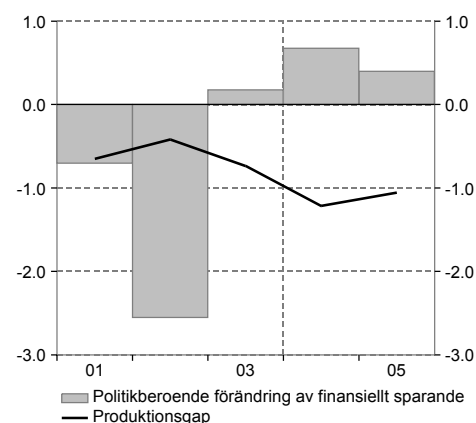
	2001	2002	2003	2004	2005
Finansiellt sparande, nivå	2,9	-0,3	0,5	0,2	0,5
Förändring, procentenheter ¹	-1,4	-3,1	0,7	-0,3	0,3
Därav politikberoende förändring	-0,7	-2,6	0,2	0,7	0,4

¹ Justerad för tillfälligt höga företagsskatter 2000.

Källa: Konjunkturinstitutet.

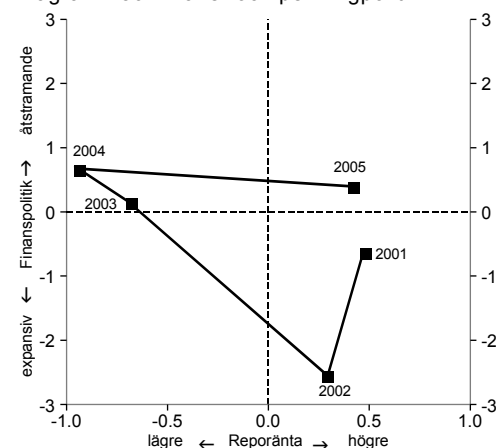
Som framgår av diagram 149, är resursutnyttjandet svagt och produktionsgapet understiger -1 procent både i år och nästa år. Finanspolitiken är vid nu beslutade regler svagt återhållande, vilket lämnar utrymme för en mer expansiv penningpolitik. Enligt Konjunkturinstitutets bedömning är den finanspolitiska inriktningen väl avvägd eftersom sparandet behöver förstärkas för att det konjunkturjusterade sparandet ska närma sig 2 procent 2005. Ansvar för stabiliseringspolitiken ligger främst på penningpolitiken. Lågkonjunkturen har medfört att inflationen nu underskrider Riksbankens mål med marginal och inflationsutsikterna för de två närmaste åren är dämpade. Tillväxten i ekonomin bör därför istället stimuleras av en mer expansiv penningpolitik. Konjunkturinstitutets bedömning är att reporäntan är för hög i nuläget och bör sänkas med 0,75 procentenheter under våren (se diagram 150). Först i början av nästa år när konjunkturåterhämtningen kommit en bit på väg är det lämpligt att börja höja reporäntan. Sammantaget är alltså en expansiv penningpolitik och en svagt återhållande finanspolitik en lämplig policymix i rådande konjunkturläge mot bakgrund av inflationsmålet och tvåprocentmålet för de offentliga finanserna.

Diagram 149 Finanspolitikens inriktning
Procent av BNP

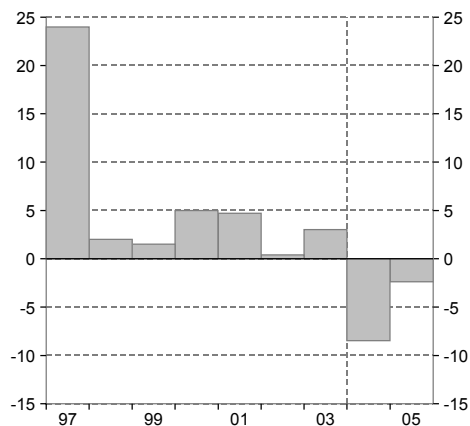
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 150 Finans- och penningpolitik

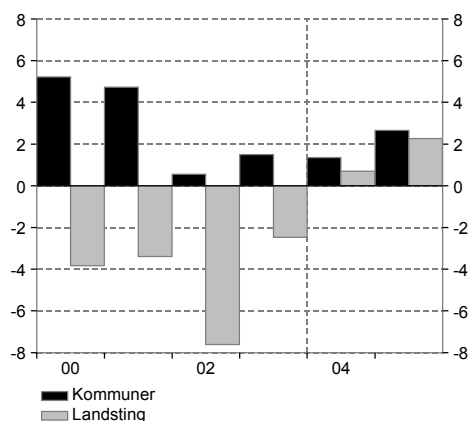
Anm. Med finanspolitik avses politikberoende förändringar av offentligt finansiellt sparande.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 151 Statens budgeteringsmarginal
Miljarder kronor, löpande priser

Källor: Ekonomistyrningsverket och Konjunkturinstitutet.

Diagram 152 Resultat i kommunsektorn exklusive extraordinära poster
Miljarder kronor, löpande priser

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Utgiftstaket kräver åtgärder även 2004

Statens takbegränsade utgifter var förra året 2,9 miljarder kronor lägre än utgiftstaket.³³ Utfallet är bland annat en följd av att 2,5 miljarder kronor av 2003 års EU-avgift betalades i januari i år.

I år kommer statens utgifter att öka på grund av den högre arbetslösheten. Utgifterna för sjukskrivningarna har börjat sjunka, men ökade utgifter för sjuk- och aktivitetsersättning medför ändå att utgifterna för den sammanlagda ohälsan ökar. Tillsammans med den senarelagda EU-betalningen beräknas därmed de takbegränsade utgifterna i år överstiga utgiftstaket med 8 miljarder (se tabell 33 Tabell 33 och diagram 151) om inga ytterligare åtgärder vidtas.

Tabell 33 Utgiftstak för staten

	2001	2002	2003	2004	2005
Summa takbegränsade utgifter	786	812	819	865	896
Utgiftstak för staten	791	812	822	856	894
Budgeteringsmarginal	5	0	3	-8	-2

Källor: Ekonomistyrningsverket och Konjunkturinstitutet.

Nästa år kommer de takbegränsade utgifterna att överstiga utgiftstaket med 2 miljarder kronor. Det är bland annat fortsatt höga arbetsmarknadsersättningar och ökande bidrag till kommunerna som utövar press på utgiftstaket.

Landstingen på väg mot balans

Enligt kommunallagen får budgeten för en kommun eller ett landsting inte visa underskott inför kommande år. Om det ändå uppkommer ett underskott ska detta balanseras med ett motsvarande överskott inom två år.

Förra året hade 65 procent av landstingen och 40 procent av kommunerna underskott, vilket var ungefär lika många som året innan. Det sammanlagda resultatet var -2,5 miljarder kronor i landstingen och 1,5 miljarder kronor i kommunerna (se diagram 152). Till följd av underskotten har många landsting stramat åt utgifterna och ökat inkomsterna genom höjda skatter och avgifter. Landstingen väntas därför uppvisa överskott under både 2004 och 2005. Därmed uppfylls balanskravet i högre grad.

Även kommunerna stramar åt utgifterna för att kompensera för svagare inkomstökningar och väntas som helhet fortsätta att uppvisa överskott.

³³ Enligt preliminärt utfall från Ekonomistyrningsverket.

Minskande sjukskrivningar men långt till ohälsomålet

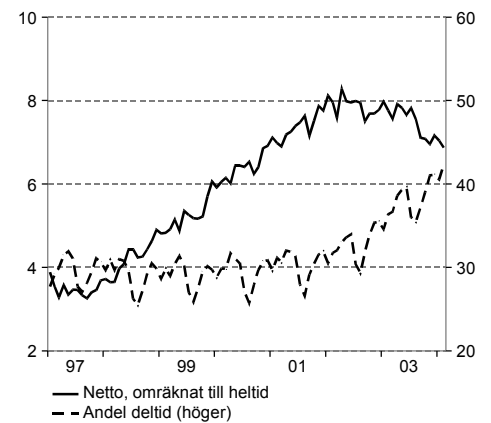
Antalet av försäkringskassan ersatta sjukpenningdagar började minska under hösten 2002. Nedgången har fortsatt i år. Såväl de korta som de långa sjukfallen har börjat minska, men en del av minskningen beror på att den period då arbetsgivarna betalar sjuklön ökat från två till tre veckor. Andelen deltidssjukskrivningar fortsätter att öka och överstiger nu 40 procent (se diagram 153). Sjukpenningdagarna bedöms fortsätta minska under 2004 och 2005.

De åtgärder som hittills har införts för att strama åt och göra sjukskrivningsprocessen mer precis ser alltså ut att ha fått effekt. Ytterligare åtgärder har aviserats för år 2005, bland annat ekonomiska drivkrafter för arbetsgivare med många sjuka. Dessa har inte beaktats i denna prognos då de ännu inte är fullt konkretiserade.

Personer med sjuk- och aktivitetsersättning fortsätter att öka genom att fler övergår från sjukpenning till sjuk- och aktivitetsersättning. Ett skäl är att försäkringskassorna numera måste pröva rätten till sjukpenning senast ett år efter sjukanmälningsdagen (se även fördjupningsrutan ”Allt fler försörjs med sociala ersättningar”).

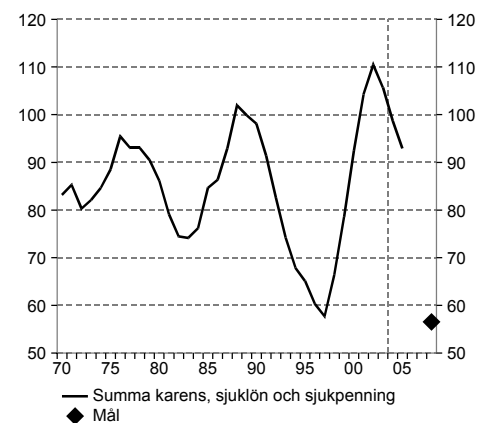
Ohälsomålet avser antalet sjukdagar med karens, sjuklön eller sjukpenning och detta antal är fortfarande mycket högt i förhållande till målet (se diagram 154).

Diagram 153 Ersatta sjukpenningdagar
Miljoner dagar respektive procent, månadsvärden

Källa: Riksförsäkringsverket.

Diagram 154 Sjukdagar
Miljoner dagar per år

Källor: Riksförsäkringsverket, Socialdepartementet och Konjunkturinstitutet.

Så påverkas hushållens inkomst vid sjukskrivning

De senaste åren har antalet sjukskrivna samt antalet med sjuk- och aktivitetsersättning ökat kraftigt vilket har hållit tillbaka arbetsutbudet och försvagat de offentliga finanserna. Mycket tyder nu på att ett trendbrott skett för sjukskrivningarna eftersom de har minskat något det senaste året. Detta är troligen en effekt både av att fler beviljas sjuk- och aktivitetsersättning och av en stramare sjukskrivningsprocess där arbetsförmågan står i fokus mer än tidigare. Det senare har bl.a. inneburit att fler personer sjukskrivs på deltid i stället för på heltid. Sammantaget har nu antalet personer som är sjukskrivna eller får sjuk- och aktivitetsersättning planat ut.

I den livliga debatten om sjukfrånvaron har åtskilliga förklaringsfaktorer diskuterats: normförskjutningar som innebär ökade sjukskrivningar trots bättre medicinsk folkhälsa, ett "anorektiskt" arbetsliv med allt mindre marginaler, samspelet mellan arbetslöshet och sjukfrånvaro, inadekvata incitament för olika parter m.m. När det gäller incitament betonas ofta att det gäller att skapa lämpliga drivkrafter för alla inblandade parter, dvs. den sjukskrivne, arbetsgivaren, landstinget och sjukskrivande läkare samt försäkringskassan. Incitamenten för arbetsgivarna har ändrats genom införande av tre veckors sjuklön samt för de sjukskrivna genom att sjukpenningersättningen efter tre veckors sjukskrivning sänkts från 80 procent till 77,6 procent av inkomsten. Nya regler har aviserats som innebär att arbetsgivarna ska bära en del av kostnaden även vid längre sjukskrivningar och att sjukpenningersättningen åter höjs till 80 procent.

Nedan analyseras nettoersättningsgraden vid sjukskrivning. Därvid beräknas hur sjukskrivning ändrar hushållets disponibla inkomst när hänsyn tas till sjuklön, sjukpenning, avtalsersättning, skatter och bidrag. Liknande beräkningar finns redovisade i Långtidsutredningens bilaga "Vem tjänar på att arbeta?"³⁴. Där beaktas dock inte avtalsersättningarna trots att dessa är betydelsefulla för den sammantagna ersättningen vid sjukdom.

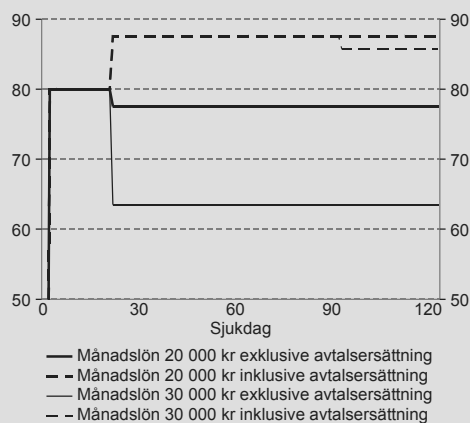
³⁴ SOU 2004:2, bilaga 14 till LU 2003/04. Se även denna rapport för en översikt över de ekonomiska incitamentens betydelse för arbetsutbudet.

Ekonomisk kompensation vid sjukskrivning

Enligt nuvarande regler 2004 ersätts den sjuke inte alls för den första sjukdagen. Därefter betalar arbetsgivaren 80 procent i sjuklön under dag 2–21. Från och med dag 22 utgår sjukpenning från försäkringskassan med 77,6 procent av lönen upp till ett tak på 24 500 kronor i månadslön.

Utöver denna lagreglerade ersättning tillkommer från dag 22 ersättningar som avtalats mellan arbetsgivare och arbetstagare. Innebörden är att arbetsgivaren betalar extra sjuklön eller att ett av arbetsgivaren betalt försäkringsskydd träder in. För lönedelar under taket på 24 500 kronor i månadslön är det vanligt med tillskott på ca 10 procent, medan det för lönedelen över taket är vanligt med ett större tillskott, upp till 90 procent.

Diagram 155 Bruttoersättning vid sjukskrivning för en kommunalanställd inklusive/exklusive avtalsersättning
Procent

Källa: Konjunkturinstitutet

Som framgår av diagram 155 är avtalsersättningarna betydelsefulla särskilt vid högre löner. Som exempel kan nämnas att avtalsersättningar höjer bruttoersättningen sjukdag 22 och framåt från knappt 65 procent till ca 87 procent för en kommunalt anställd med en månadslön på 30 000 kronor.

Förutom dessa direkta ekonomiska effekter vid sjukskrivning finns även indirekta effekter från det offentliga skatte- och bidragssystemet. Exempelvis får många personer med låga inkomster högre bostadsbidrag om inkomsten blir lägre på grund av sjukdom. Personer som har så höga inkomster att

de betalar statlig inkomstskatt har normalt en marginalskatt på 50–57 procent och påverkas därför förhållandevis lite av inkomstbortfallet.

Ytterligare en faktor är att i hushåll med flera försörjare, blir den relativa förlusten av hushållsinkomsten lägre än i ett hushåll med bara en försörjare. Skyddsmekanismerna vid sjukskrivning är alltså flera: lagreglerad ersättning, avtalsreglerad ersättning, dämpande effekter genom skatter och bidrag samt familjesituation.

Avtalsersättningar betyder mycket

Beräkningarna nedan gäller förändringen av den disponibla inkomsten vid sjukdom under ett helt kalenderår för personer som i annat fall skulle ha arbetat heltid hela året.³⁵

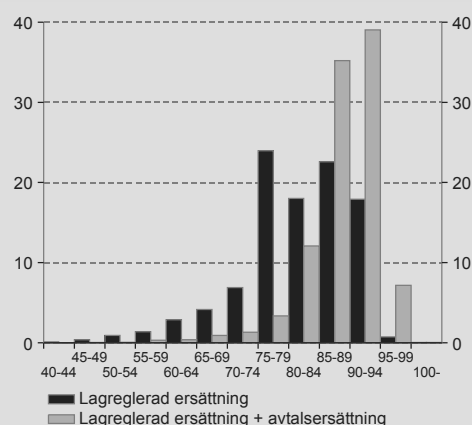
För varje hushåll beräknas den s.k. nettoersättningsgraden³⁶, dvs. hushållets disponibla inkomst när en individ är sjukskriven i förhållande till den disponibla inkomsten vid ett års arbete. Om nettoersättningsgraden är 100 procent är alltså hushållets disponibla inkomst opåverkad vid sjukdom. Om hushållet har två vuxna arbetande görs två separata beräkningar, vilket ger två olika nettoersättningsgrader beroende på vem som är sjuk.

Den genomsnittliga nettoersättningsgraden exklusive avtalsersättning blir i denna beräkning 82 procent. Nettoersättningsgraden ökar relativt mycket, till 89 procent, när även den avtalsreglerade ersättningen läggs till.

Uttryckt i kronor är medianförlusten ca 2 200 kronor per månad. För hushåll med en man och en kvinna som arbetar blir medianförlusten per månad för hushållet 3 200 kronor om mannen är sjuk och 2 000 kronor om kvinnan är sjuk ett år.

I diagram 156 visas fördelningen av nettoersättningsgraden exklusive respektive inklusive avtalsersättning. Exklusive avtalsersättning har ungefär 20 procent av gruppen en nettoersättningsgrad över 90 procent. Inklusive avtalsersättningar är motsvarande andel ungefär 50 procent.

Diagram 156 Hushållets nettoersättningsgrad vid sjukskrivning. Procent

Källa: Konjunkturinstitutet.

Anm. Hushållets disponibla inkomst när en individ är sjukskriven ett år i förhållande till disponibel inkomst vid ett års arbete.

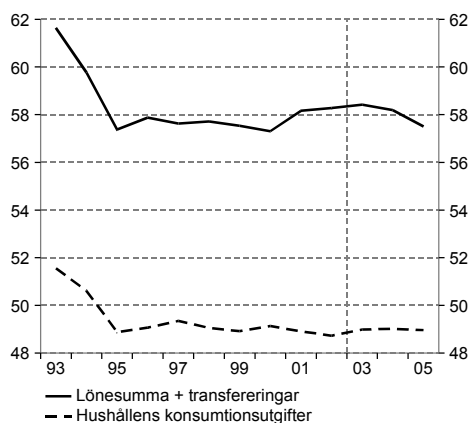
De avtalsreglerade sjukersättningarna bidrar alltså till att det sammantagna ekonomiska skyddet vid sjukdom är mycket högt. Detta gäller åtminstone vid sjukdomsperioder på upp till ett år. Därmed blir det kortsiktiga privatekonomiska utbytet av att arbeta i stället för att vara sjukskriven förhållandevis begränsat.

³⁵ Vid beräkningen har SCB:s mikrosimuleringsmodell FASIT använts med 2002 års HEK/HINK-undersökning som bas. I simuleringen ingår ca 7 000 urvalsindivider vilka uppräknade med stickprovsvikter motsvarar ca 1,6 miljoner personer som arbetar heltid hela året. Gruppen heltid/helår har valts för att göra experimentet så tydligt som möjligt. I de hushåll som har flera vuxna genomförs beräkningen stegvis för en vuxen i taget. I HEK finns ingen uppgift om avtalsersättningar. Relevanta regler har därför uppskattats med ledning av i vilken sektor och till vilken facklig centralorganisation individen hör. Vid beräkningen har en försiktighetsprincip tillämpats som innebär att avtalsersättningarna hellre under- än överskattats. Mer exakt gäller beräkningarna vid 360 dagars sjukdom. Från dag 361 är det vanligt att avtalsersättningarna minskar.

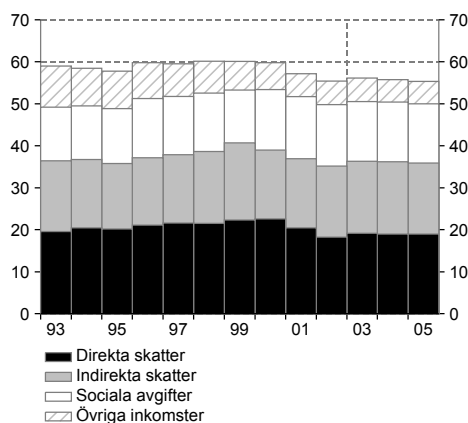
³⁶ Termen ”nettoersättningsgrad” brukar i internationella studier kallas ”net replacement rate”.

Diagram 157 Skattekvot
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 158 Viktiga skattebaser
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 159 Den offentliga sektorns inkomster
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Offentliga sektorns inkomster och utgifter

Lägre skattekvot 2004 och 2005

Skattekvoten, dvs. skatter och avgifter i procent av BNP, har sedan 2000 minskat med ca 3 procentenheter till följd av bl.a. skattesänkningar (se diagram 157). Trots en höjd kommunalskatt med 34 öre 2004 fortsätter skattekvoten att sjunka och hamnar på 50,2 procent nästa år (se tabell 34). En orsak är att den viktiga skattebasen lönesumma plus transfereringar utvecklas långsammare än BNP (se diagram 158). En annan orsak är svag utveckling av inkomsterna från alkohol-, tobaks- och energiskatterna (se tabell 34).

Tabell 34 Skatter och avgifter

Procent av BNP

	2001	2002	2003	2004	2005
Skattekvot	52,2	50,2	50,9	50,6	50,2
Varav					
Hushållens skatter och avgifter	20,3	18,9	19,7	19,5	19,5
Företagens direkta skatter	3,0	2,2	2,4	2,3	2,3
Arbetsgivaravgifter	14,7	14,6	14,4	14,3	14,2
Mervärdesskatt	9,0	9,2	9,2	9,2	9,2
Fastighetsskatt	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0
Energiskatter	2,4	2,5	2,5	2,6	2,4
Alkohol- och tobaksskatt	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7
Övriga indirekta skatter	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Varav till Kommunerna	15,9	16,1	16,5	16,6	16,4
Ålderspensionssystemet	6,0	5,9	5,8	5,8	5,8
Staten	29,8	27,7	28,2	28,0	27,8
EU	0,5	0,4	0,3	0,2	0,2

Anm. Enligt NR:s senaste beräkning har skatterna reviderats ned 2002 med 0,5 procent av BNP (genom en revidering av hushållens och företagens slutreglering, dvs. skillnaden mellan slutligt taxerad skatt och preliminärt debiterad skatt). Hushållens och företagens direkta skatter 2003, enligt NR:s preliminära beräkning, förväntas revideras ned med 0,2 respektive 0,1 procent av BNP. Endast den beslutade skatteväxlingen på ca 2 miljarder kronor 2004 är beaktad i beräkningarna.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Den offentliga sektorns totala inkomster har sjunkit som andel av BNP sedan slutet av 1990-talet (se diagram 159). I år och nästa år förväntas de totala inkomsterna minska ytterligare till 55,8 respektive 55,3 procent av BNP, främst som en följd av den sjunkande skattekvoten.

Ökad tillväxt står fortfarande i centrum vad det gäller förändringar inom skatteområdet. Regeringen för en diskussion med olika partsintressen och partier om förändringar av inkomst-, bolags-, förmögenhets-, arvs- samt gåvoskatterna. Riksdagen fattade den 17 mars beslut om regeringens föreslagna begränsningsregel för förmögenhetsskatten som innebär att den som får reducerad fastighetsskatt och som betalar förmögenhetsskatt för

sin permanentbostad också ska kunna få reducerad förmögenhetsskatt. Ytterligare förslag på förändringar av förmögenhetsskatten läggs fram av den statliga egendomsskattekommittén den 29 mars. I huvudsak föreslås att förmögenhetsskatten ska beräknas på hälften av värdet för olika tillgångar samt att sambeskattningen av makar slopas. Fribeloppet föreslås bli 900 000 kronor per person och skattesatsen ligger kvar på 1,5 procent. För att finansiera förändringen föreslås höjningar av stämpelskatten, skatten på vattenkraft, inkomstskatten (genom sänkt grundavdrag) och skatten på kapitalvinster vid försäljning av småhus och bostadsrätter.

Förmögenhetsskatten som andel av BNP har mer än halverats sedan toppnivån 1999 till följd av regeländringar och börsfall (se diagram 160). I år och nästa år förväntas förmögenhetsskatten uppgå till ca 0,15 procent av BNP, vilket motsvarar ca 4 miljarder kronor.

Utgiftskvoten minskar 2005

Trots väsentligt lägre ränteutgifter blev de offentliga utgifterna, som andel av BNP, i stort sett oförändrade i fjol. Detta berodde på att transfereringarna till hushållen steg markant som en följd av bl.a. höjda pensioner. Även i år beräknas utgifternas andel av BNP vara ungefär oförändrad, för att under 2005 minska något. En orsak är att konsumtionsutgifterna ökar något långsammare än BNP. En annan orsak är att transfereringarna till hushållen bromsas när kostnaderna för ohälsan inte längre ökar så snabbt och arbetsmarknadsläget förbättras (se tabell 35 och diagram 161).

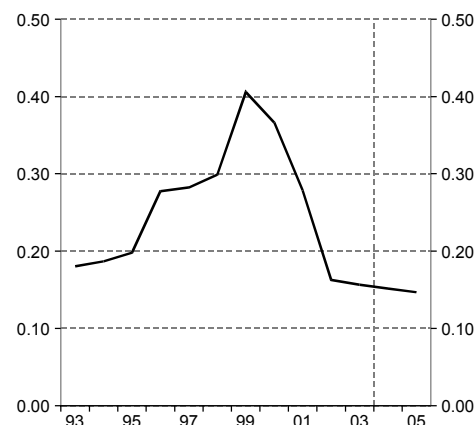
Tabell 35 Offentliga sektorns utgifter

Procent av BNP

	2001	2002	2003	2004	2005
Utgifter	54,3	55,7	55,6	55,6	54,9
Offentlig konsumtion	27,1	28,1	28,3	28,2	28,0
Offentliga investeringar	3,1	3,3	3,1	2,9	3,0
Transfereringar till hushåll	18,3	18,4	19,1	19,1	18,6
Transfereringar till företag	1,7	1,7	1,8	1,7	1,5
Transferringar till utland	1,2	1,1	1,3	1,4	1,5
Ränteutgifter	3,2	3,2	2,2	2,4	2,5

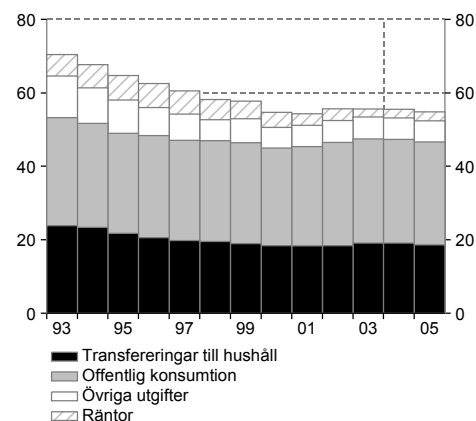
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 160 Förmögenhetsskatt
Procent av BNP

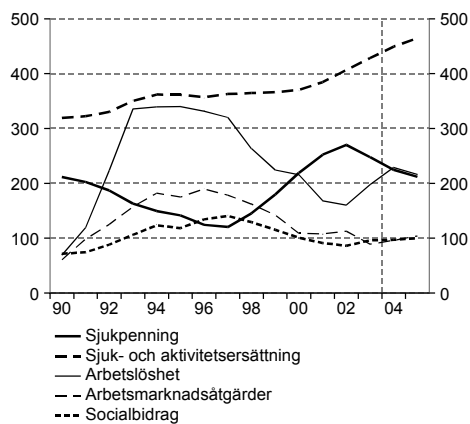
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 161 Den offentliga sektorns utgifter
Procent av BNP

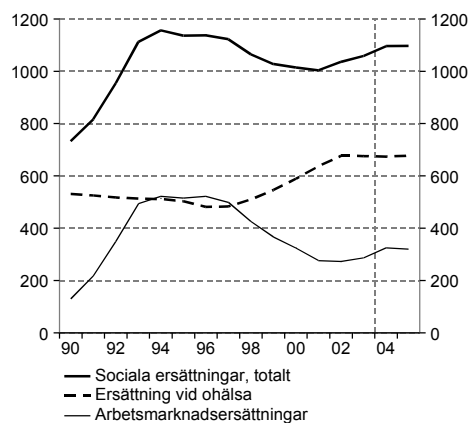
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 162 Sociala ersättningar, 20-64 år
Helårsekvivalenter i olika ersättningssystem
Tusental

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 163 Sociala ersättningar, 20-64 år
Helårsekvivalenter
Tusental

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Allt fler försörjs med sociala ersättningar

En stor del av de offentliga utgifterna består av transfereringar till hushåll. Som framgår av tabell 36 och diagram 163, försörjs i år fler personer genom sociala ersättningar än någon gång under de senaste 7 åren och antalet ökar ytterligare något nästa år.

Antalet personer med sjukpenning minskar under prognosperioden samtidigt som antalet personer med sjuk- och aktivitetsersättningar ökar. Personer med arbetsmarknadsersättningar och socialbidrag ökar som en följd av det försämrade arbetsmarknadsläget (se diagram 162). Som framgår av diagram 163 finns ett samspel mellan ersättningarna för ohälsa och arbetsmarknad. När konjunkturen förbättrades fram till 2000 sjönk arbetsmarknadsersättningarna medan ohälsan ökade. Under de senaste åren har ersättningar för ohälsa planat ut. Arbetsmarknadsersättningarna har däremot ökat men minskar 2005. Sammantaget ökar det totala antalet s.k. helårsekvivalenter³⁷ med 38 000 personer från 2003 till 2005.

Tabell 36 Personer försörjda med sociala ersättningar

Antal helårsekvivalenter 20-64 år, tusental

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Sjukpenning	219	252	270	248	225	212
Sjuk- och aktivitetsersättning	370	385	407	428	449	465
Arbetslöshet	216	168	160	198	229	216
Arbetsmarknadsåtgärder	109	108	113	89	96	104
Socialbidrag	101	91	86	96	97	100
Summa	1 015	1 004	1 036	1 059	1 096	1 097
Förändring från föregående år	-13	-11	32	23	37	1
Procentuell förändring	-1,3	-1,1	3,2	2,2	3,5	0,1

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

³⁷ En helårsekvivalent motsvarar en individ som försörjs med full ersättning ett helt år. Dvs. två personer som varit arbetslösa i ett halvår var blir en helårsekvivalent tillsammans.

Sparande i delsektorer

Det är enbart tack vare ålderspensionssystemet som det offentliga finansiella sparande är positivt. Som framgår av tabell 37 har ålderspensionssystemet ett stabilt finansiellt sparande på 2,0 procent. Kommuner och landsting beräknas nu efter besparingar och skattehöjningar uppnå balans även i det finansiella sparandet medan staten har ett kraftigt negativt finansiellt sparande.

Tabell 37 Finansiellt sparande i offentliga delsektorer

Procent av BNP

	2001	2002	2003	2004	2005
Konsoliderad offentlig sektor	2,9	-0,3	0,5	0,2	0,5
Staten	7,6	-1,7	-1,4	-1,9	-1,8
Kommuner	-0,1	-0,3	-0,1	0,0	0,0
Landsting	-0,1	-0,3	0,0	0,1	0,2
Ålderspensionssystemet	-4,6	2,0	2,0	2,0	2,0

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Den låga tillväxten bromsar pensionerna

Ålderspensionerna uppräknas numera med ett s.k. följsamhetsindex, vilket innebär att uppräknningen beror på tillväxten under de tre föregående åren. Den låga tillväxten under senare år tillsammans med låg inflation medför att uppräknningen i år och nästa år blir väsentligt lägre än under föregående år. Uppräknningen uppgår till 1,8 procent 2004 och 0,5 procent 2005 (se tabell 38).

Tabell 38 Uppräkning av pensioner och pensionsförmögenhet

Procentuell förändring respektive index

	2001	2002	2003	2004	2005
Pensioner		3,3	3,6	1,8	0,5
Varav Real inkomst ¹		2,2	3,4	1,8	1,9
Norm ²		-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
KPI ³		2,7	1,8	1,6	0,3
Pensionsförmögenhet		2,9	5,3	3,4	2,2
Inkomstindex	103,20	106,16	111,79	115,64	118,13
Inkomstbasbelopp⁴	37 700	38 800	40 900	42 300	43 200

¹ Genomsnittlig real inkomstutveckling under tre föregående år för alla personer 16–64 år med pensionsgrundande inkomst.

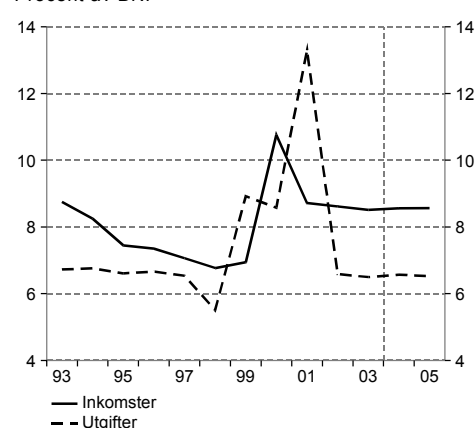
² Vid beräkning av pensionsbeloppets initiala storlek beaktas en tillväxt på 1,6 procent, som här borträknas.

³ KPI-inflation i juni föregående år i årstakt.

⁴ Används vid beräkning av taket för pensionsgrundande inkomst.

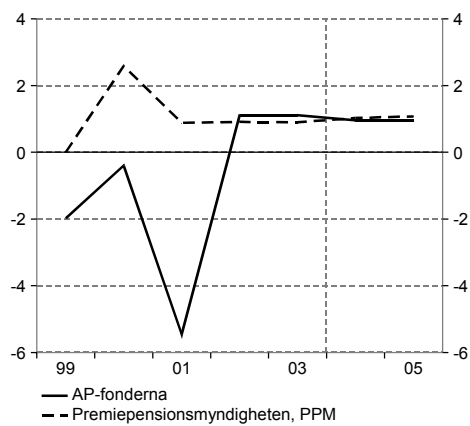
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 164 Ålderspensionssystemets inkomster och utgifter

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 165 Finansiellt sparande i ålderspensionssystemet
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Inkomsttagares under året intjänade pensionsrätter läggs till deras pensionsförmögenhet som räknas upp med inkomstindex. I år blir uppräknningen 3,4 procent och 2005 beräknas den bli 2,2 procent (se tabell 38).

Den nya uppräkningsmetoden bidrar till en stabil utveckling av utgifterna för ålderspensionerna i förhållande till BNP. Det finansiella sparandet i ålderspensionssystemet uppgår till ca 2 procent av BNP såväl i år som nästa år. Sparandet fördelas ungefär lika mellan AP-fonderna och Premiepensionsmyndigheten (PPM) (se diagram 164 och 165).

För närvarande räknas sparandet i PPM in i det offentliga sparandet. Med hänsyn till att hushållen bär hela risken för avkastningen på sparandet, har Eurostat föreslagit att det i stället ska räknas in i det privata sparandet. En omläggning av statistiken sker eventuellt i höst och skulle innebära att sparandet i offentlig sektor minskar med motsvarande ca 1 procent av BNP. Därtill skulle skattekvoten minska med ca 0,8 procentenheter då den del av arbetsgivaravgifterna som utgör PPM:s inkomster inte längre skulle räknas som skatt.

Statens finanser försämras och statskulden ökar

Statens finansiella sparande uppvisar stora underskott på knappt 2 procent av BNP för hela perioden 2002–2005 (se tabell 39 och diagram 166). Huvudorsaken är det låga kapacitetsutnyttjandet som medför låga skatteinkomster och höga utgifter för arbetsmarknadsersättningar.

Tabell 39 Statens finansiella sparande och budgetsaldo
Miljarder kronor, löpande priser och procent av BNP

	2001	2002	2003	2004	2005
Finansiellt sparande	173	-40	-34	-48	-47
<i>Procent av BNP</i>	7,6	-1,7	-1,4	-1,9	-1,8
Justeringsposter					
Inleverans från Riksbanken		20			
Försäljning av aktiebolag	0	0			
Överföring från AP-fonden	-109	9	13	4	2
Utlåning, återbetalning, netto	-28	-7	-10	-20	-16
Kurs- och valutaförluster	-17	-11	-8	-11	5
Periodiseringar, övrigt	-20	4	-7	11	18
Budgetsaldo	39	-1	-46	-64	-38
Inleverans från Riksbanken	20				
Överföring från AP-fonden	69				
Värdeförändring, övrigt	-4	34	-21	1	-2
Statsskuld, förändring	-124	-33	65	63	40
Statsskuld (konsoliderad)	1 154	1 122	1 186	1 249	1 289
<i>Procent av BNP</i>	50,9	47,8	48,6	49,4	48,8
Konsoliderad bruttoskuld (Maastricht)	1 232	1 234	1 265	1 308	1 332
<i>Procent av BNP</i>	54,4	52,7	51,9	51,7	50,5

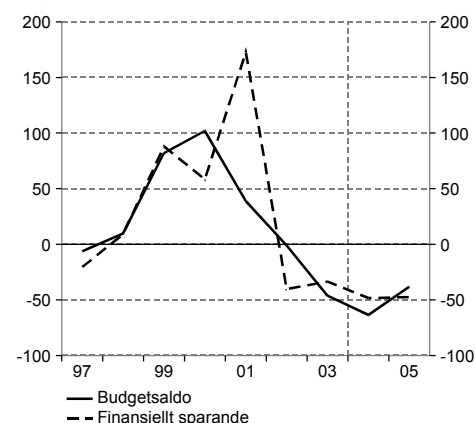
Anm. Ny definition på statsskulden 2003.

Källor: Statistiska centralbyrån, Riksgäldskontoret och Konjunkturinstitutet.

Statens budgetsaldo, som motsvarar lånebehovet med omvänt tecken, blir svagare än det finansiella sparandet 2004 på grund av hög utlåning hos Riksgäldskontoret. För 2005 blir budgetsaldot starkare än det finansiella sparandet delvis som en följd av en starkare krona.

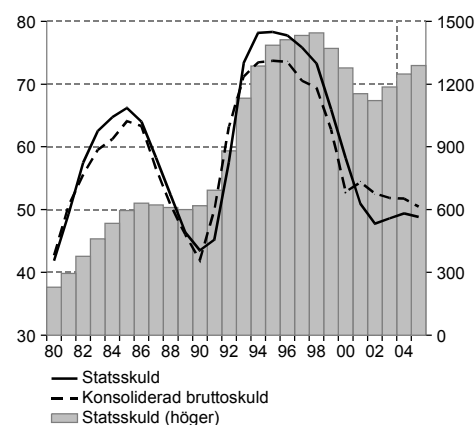
Statsskulden ökar som andel av BNP i år och sjunker tillbaka något 2005, medan den konsoliderade bruttoskulden (Maastrichtskulden) minskar svagt som andel av BNP (se diagram 167).

Diagram 166 Statens budgetsaldo och finansiella sparande
Miljarder kronor

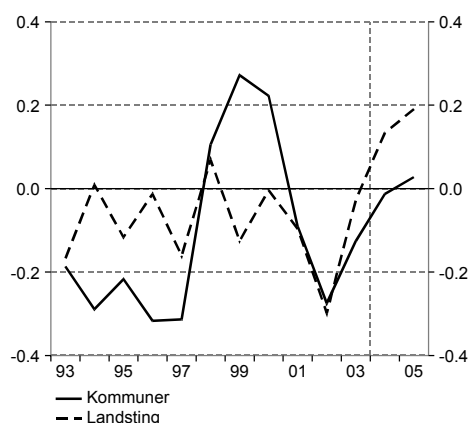
Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 167 Offentlig skuldsättning
Miljarder kronor respektive procent av BNP

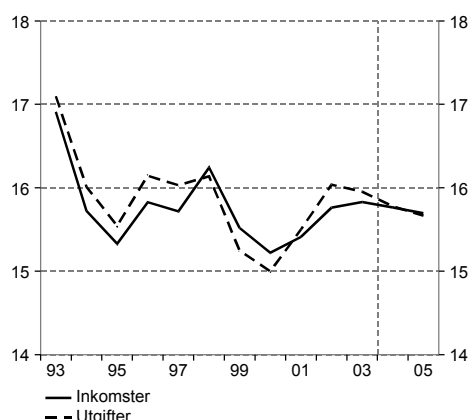
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 168 Finansiellt sparande i kommunsektorn
Procent av BNP

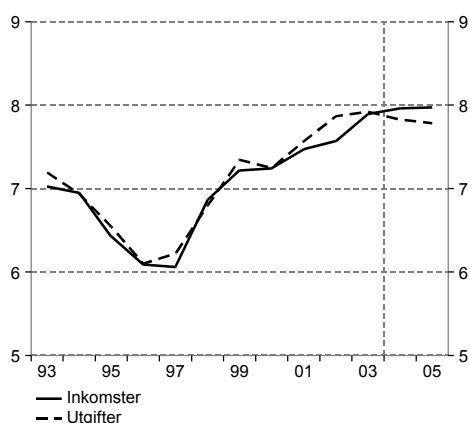
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 169 Kommunernas inkomster och utgifter
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Diagram 170 Landstingens inkomster och utgifter
Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Kommunerna har bromsat utgiftsökningen

Kommunerna kan inte räkna med att skatteinkomsterna ökar framöver i samma takt som tidigare. Orsaken är att sysselsättningen inte väntas öka framöver till skillnad från slutet av 1990-talet. För att få balans i finanserna krävs bromsade utgifter eller högre inkomster. Det senare kan kommunerna påverka genom skatte- eller avgiftshöjningar. Som en följd av det försämrade ekonomiska läget har många kommuner bromsat konsumtions- och investeringsutgifterna och de sammanlagda utgifterna minskar nu som andel av BNP (se diagram 169). Den svaga arbetsmarknaden medför dock relativt låga skatteinkomster och det dröjer därför till 2005 innan det finansiella sparandet blir svagt positivt (se diagram 168 och 169).

År 2005 omvandlas det tillfälliga sysselsättningsstödet och den s.k. 200-kronan till en permanent höjning av det generella statsbidraget med 4,7 miljarder kronor totalt till kommuner och landsting. I beräkningen antas att staten bidrar med ytterligare 4 miljarder kronor till kommunsektorn i enlighet med den överenskommelse som offentliggjorts av regeringen och samarbetspartierna strax före jul.

Åtstramningar och skattehöjningar i landstingen ger överskott

Även landstingen har stramat åt på utgiftssidan. Antalet sysselsatta i landstingen beräknas 2005 vara ungefär lika hög som 2003 medan antalet inhyrda personer minskar. Totalt sett minskar därmed personalstyrkan. Användningen av nya och effektivare läkemedel har i stället ökat, vilka i vissa fall ersatt tidigare personalkrävande insatser. Landstingens utgifter för läkemedel ökar därmed kraftigt. Framöver faller dock de totala utgifterna som andel av BNP (se diagram 170). Tillsammans med stora skattehöjningar 2003 och 2004, på i genomsnitt 48 respektive 24 öre, innebär det att det finansiella sparandet blir positivt både 2004 och 2005 (se diagram 168).

Prognosjämförelse

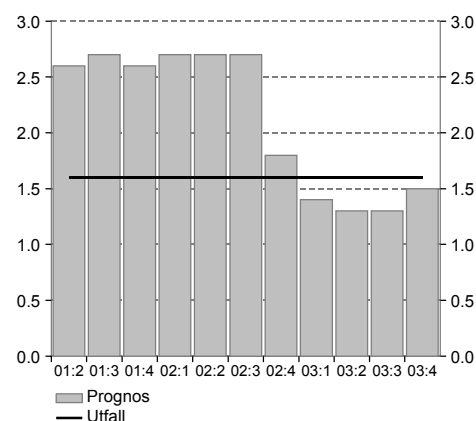
I detta avsnitt görs en utvärdering av Konjunkturinstitutets prognoser för 2003. Dessutom sammanfattas de revideringar som har gjorts för 2004 och 2005 i den nya prognosen.

Prognoser för 2003

När nya nationalräkenskaper finns att tillgå för ett kalenderår gör Konjunkturinstitutet en utvärdering av samtliga prognoser institutet gjort för detta år. Den här utvärderingen av prognoserna för 2003 utgår främst från de nationalräkenskaper som publicerades den 9 mars.

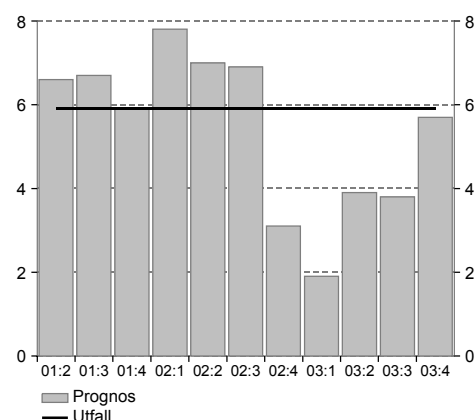
Den första prognosen för 2003 gjordes i juni 2001 och då prognostiserades BNP-tillväxten bli 2,6 procent (se diagram 1). Tillväxtutsikterna var svårbedömda. Prognoshorizonten var lång och den svenska ekonomin hade börjat bromsa in till följd av en global konjunkturedgång, men djupet och längden på denna var svår att bedöma. Bland annat var det då omöjligt att förutse terrorattackerna i USA i september 2001 och Irakkriget i början av 2003 och dessa händelsers återverkningar på tillväxten 2003. Vissa ekonomiska indikatorer talade dock redan för att svenska producenter fick allt svårare att sälja sina produkter på den internationella marknaden och att branscher där svensk industri normalt är stark, som t.ex. fordons- och telekommunikationsproduktion, påverkades förhållandevis mycket. Tillväxtprognosen var ungefär oförändrad fram till decemberprognosen 2002, då den reviderades ned relativt kraftigt. Nedrevideringen återspeglar bl.a. att den internationella konjunkturen, och därmed den svenska exporten, mattades av mer än förväntat och att den återhämtning som de flesta prognosticerat försenades (se diagram 2). Den svagare globala konjunkturen minskade framtidstron hos svenska hushåll och företag och kurserna på Stockholmsbörsen fortsatte att utvecklas svagt. Både hushållens konsumtion och företagets investeringar nedreviderades i decemberprognosen 2002 (se diagram 3 och 4). Även importen nedreviderades, vilket framför allt berodde på det stora importinnehållet i exporten, hushållens konsumtion och investeringarna (se diagram 5). I tabell 1 visas utfall samt Konjunkturinstitutets prognoser för 2003 fr.o.m. mars 2002.

Diagram 1 Prognoser för BNP 2003
Procentuell förändring

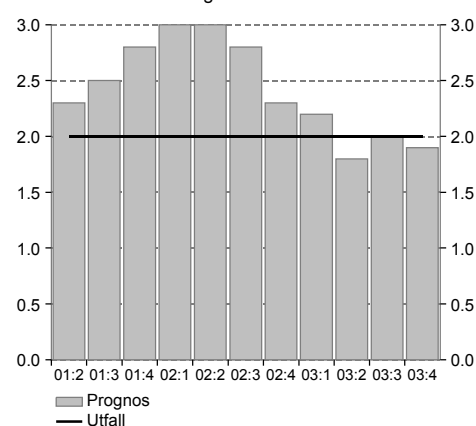
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 2 Prognoser för export av varor och tjänster 2003
Procentuell förändring

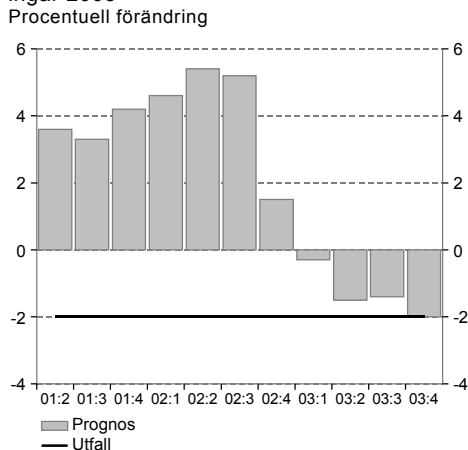
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 3 Prognoser för hushållens konsumtion 2003
Procentuell förändring

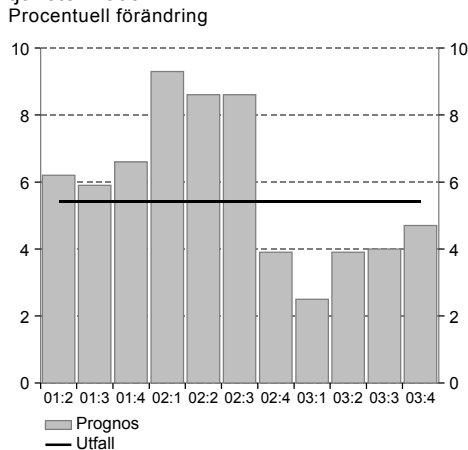
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 4 Prognoser för fasta bruttoinvesteringar 2003

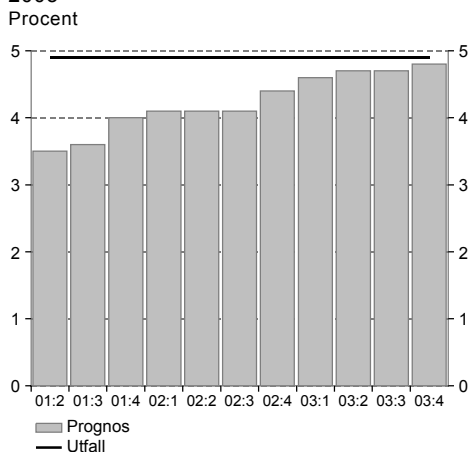
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 5 Prognoser för import av varor och tjänster 2003

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 6 Prognoser för öppen arbetslöshet 2003

Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 1 Försörjningsbalans 2003

Årlig procentuell förändring

	Mars 2002	Juni 2002	Aug. 2002	Dec. 2002	Mars 2003	Juni 2003	Aug. 2003	Dec. 2003	Utfall
BNP	2,7	2,7	2,7	1,8	1,4	1,3	1,3	1,5	1,6
Hushållens konsumtion	3,0	3,0	2,8	2,3	2,2	1,8	2,0	1,9	2,0
Offentlig konsumtion	0,3	0,4	0,8	0,9	1,0	0,9	0,7	0,9	0,7
Fasta bruttoinvesteringar	4,6	5,4	5,2	1,5	-0,3	-1,5	-1,4	-2,0	-2,0
Lagerinvesteringar ¹	0,3	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,1	0,2
Export	7,8	7,0	6,9	3,1	1,9	3,9	3,8	5,7	5,9
Import	9,3	8,6	8,6	3,9	2,5	3,9	4,0	4,7	5,4

¹ Förändring i procent av BNP föregående år.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Gradvis högre arbetslöshet

Som framgår av diagram 6 reviderades prognosen för den öppna arbetslösheten 2003 upp successivt från 3,5 procent i juni 2001 till 4,8 procent i december 2003 (se också tabell 2). Vid några tillfällen har arbetslösheten och tillväxten reviderats upp samtidigt (se diagram 7). Detta beror bl.a. på en oväntat stark produktivitetstillväxt. Den trendmässiga årliga ökningstakten i näringslivets produktivitet har reviderats upp i flera steg det senaste året, bl.a. från 2,4 procent i mars 2003 till 2,6 procent i den nuvarande prognosen.

Träffsäker KPI-prognos

Prognosen för KPI-inflationen har varit stabil och träffsäker (se diagram 8). I den första prognosen från i juni 2001 bedömdes att prisnivån skulle öka med 1,9 procent 2003. Prognosen låg därefter kvar vid ca 2,0 procent fram till mars 2003, då kraftigt stigande el- och oljepriser ledde till att prognosen reviderades upp något. Redan i juni 2003 reviderades inflationen åter ned som en följd av en snabb tillbakagång i energipriserna och ett svagare efterfrågetryck i ekonomin som helhet. KPI-utfallet för 2003 blev 2,0 procent.

Trots att KPI-prognosen har varit träffsäker innefattar den ett par inbördes motverkande prognosfel, nämligen en underskattning av prisutvecklingen för energi och en överskattning av räntekostnaderna för egna hem. Dessa prognosfel har i hög grad tagit ut varandra. Prognosen för den underliggande inflationen UND1X som exkluderar räntekostnaderna har således reviderats upp sedan juni 2001 (se diagram 10). Om även el- och oljepriserna exkluderas från UND1X hamnar prisökningstakten för

2003 på 1,5 procent, vilket är exakt den UND1X-prognos som gjordes i juni 2001.

Tabell 2 Konjunkturinstitutets prognoser för 2003

Årlig procentuell förändring och årsgenomsnitt

	Mars 2002	Juni 2002	Aug. 2002	Dec. 2002	Mars 2003	Juni 2003	Aug. 2003	Dec. 2003	Utfall
BNP	2,7	2,7	2,7	1,8	1,4	1,3	1,3	1,5	1,6
Sysselsättning	0,2	0,1	0,1	-0,2	-0,3	-0,4	0,0	-0,2	-0,3
Öppen arbetslöshet ¹	4,1	4,1	4,1	4,4	4,6	4,7	4,7	4,8	4,9
UND1X-inflation	1,9	1,8	1,8	2,2	2,4	2,1	2,3	2,3	2,3
Offentligt finansiellt sparande ²	1,6	1,7	1,3	0,6	0,6	0,4	0,4	0,3	0,5

¹ I procent av arbetskraften.

² I procent av BNP.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Små prognosfel

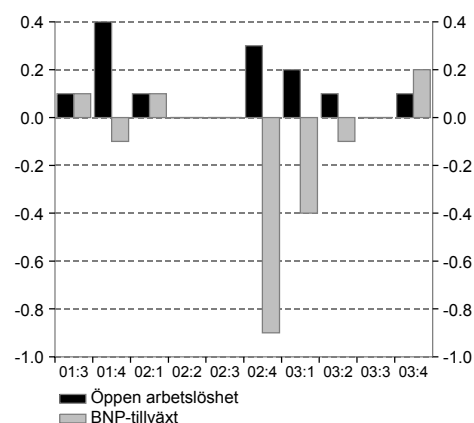
Under perioden 1994–2002 uppgick det absoluta medelfelet för BNP-prognosen nästkommande år till 1,2 procentenheter.³⁸ Som framgår av diagram 1 låg prognosfelen i de tre första prognoserna 2002 strax under denna nivå (de uppgick till 1,1 procentenheter), varefter felet sjönk till 0,2 procentenheter i decemberprognosen. De prognosfel som gjordes under 2002 för BNP-tillväxten 2003 var således normala i de tre första prognoserna samt lågt i den sista prognosen. Det absoluta medelfelet för BNP-prognosen för innevarande år var i genomsnitt 0,8 procentenheter 1994–2002, vilket kan jämföras med 0,2 procentenheter i genomsnitt för de fyra prognoser som gjordes under 2003.

För KPI-inflationsprognosen uppgår det absoluta medelfelet till 0,7 procentenheter för nästkommande år och 0,2 procentenheter för innevarande år. För KPI-inflationsprognoserna för 2003 uppgick dessa medelfel till 0,05 respektive 0,1 procentenheter, vilket således är mycket lågt.³⁹

³⁸ Det absoluta medelfelet är genomsnittet av de absoluta värdena av skillnaden mellan prognos och utfall.

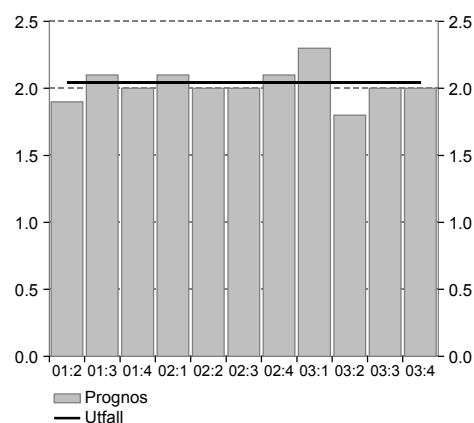
³⁹ Att Konjunkturinstitutets prognoser också står sig bra vid en jämförelse med andra prognosmakare framgår bl.a. i ett arbete av Blix, Friberg och Åkerlind, "An evaluation of forecasts for the Swedish economy", i Penning- och Valutapolitik, 3, 2002.

Diagram 7 Prognosrevideringar för öppen arbetslöshet och BNP-tillväxt 2003
Procentenheter

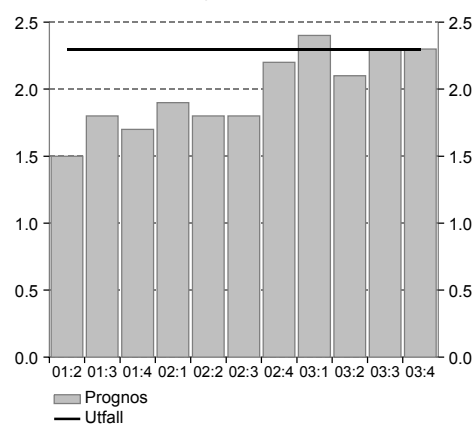
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 8 Prognoser för KPI 2003
Procentuell förändring, årsgenomsnitt

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 9 Prognoser för UND1X 2003
Procentuell förändring

Källa: Konjunkturinstitutet.

Prognoser för 2004 och 2005

Oväntat stark utveckling i Japan och USA

Den globala konjunkturen utvecklas i stora drag enligt decemberprognosen. USA ligger sedan länge före i den globala konjunkturåterhämtningen, och fungerar som draglok för övriga länder. Den internationella prognosen har reviderats för enskilda länder men revideringarna är i allmänhet små och ändrar inte den övergripande bilden av den globala konjunkturåterhämtningen.

Som framgår av tabell 3 upprevideras i år den amerikanska tillväxten med 0,4 procentenheter till 4,5 procent, och den japanska tillväxten med hela 1,2 procentenheter till 3,0 procent. Tillväxten i USA blir högre bl.a. som en följd av den oväntat stora försvagningen av den amerikanska dollarn. Dessutom ökade de amerikanska hushållen sin konsumtion mer än väntat under det fjärde kvartalet i fjol, vilket också påverkar tillväxten för i år. Revideringen för Japan beror på oväntat stora maskininvesteringar samt växande nettoexport och privat konsumtion. Även nästa år förväntas Japan och USA växa något snabbare än i förra prognosen.

Tabell 3 Nuvarande prognoser av BNP i omvärlden jämfört med i december 2003

Årlig procentuell förändring

	2004		2005	
	Mars -04	Differens	Mars -04	Differens
USA	4,5	0,4	3,8	0,2
Japan	3,0	1,2	2,0	0,2
Euroområdet	1,9	-0,1	2,5	-0,1
Tyskland	1,6	-0,2	2,1	-0,1
Frankrike	1,9	0,0	2,5	-0,1
Storbritannien	2,9	0,1	2,8	0,0
OECD	3,3	0,3	3,2	0,1
Världen	4,3	0,2	4,2	0,1

Anm. Differensen avser skillnaden mellan nuvarande prognos och prognosen i december 2003. Ett positivt värde anger en upprevidering.

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Tyskland svagare än väntat

Euroområdet har däremot utvecklats något svagare än väntat. Det är bl.a. den tyska ekonomin som har överraskat negativt. Nya utfall visar att utvecklingen under det fjärde kvartalet förra året var svagare än väntat och de tyska hushållen tycks ha blivit mer osäkra på styrkan i konjunkturuppgången. Det viktiga IFO-indexet, som steg gradvis under hela hösten i fjol, föll t.ex. tillba-

ka i februari i år. Eurons appreciering på senare tid, som försämrar de europeiska företagens konkurrenskraft och minskat deras vinstmarginaler, bidrar till den svagare utvecklingen.

Högre produktivitet och svagare arbetsmarknad i Sverige

Prognosen för den svenska BNP-tillväxten för i år har reviderats upp med 0,3 procentenheter genom högre offentlig konsumtionstillväxt, men revideringen beror enbart på en ny beräkningsmetod och innebär därför inte en starkare konjunktur (se fördjupningsrutan ”Kalendereffekter 2004”).

Övriga revideringar i försörjningsbalansen är små och tar i hög grad ut varandra vad gäller BNP-tillväxten (se tabell 4). Exporten utvecklas något starkare än väntat till följd av en högre världsmarknadstillväxt. Det är framför allt exporten av teleprodukter och med dessa förknippade tjänster som ökar oväntat snabbt. Effekten på BNP-tillväxten motverkas av att tillväxtbidraget från lagerinvesteringarna reviderats ned och att importtillväxten reviderats upp. Båda dessa revideringar beror i viss mån på den uppreviderade exporten.

BNP-tillväxten nästa år har reviderats upp marginellt. Orsaken är främst högre fasta bruttoinvesteringar som en följd av lägre räntor och nya politiska beslut om högre infrastrukturinvesteringar.

Arbetslösheten har på senare tid stigit snabbare än väntat. I februari var t.ex. 69 000 fler personer öppet arbetslösa än i februari i fjol, vilket drog upp den öppna arbetslösheten till 6,0 procent. Mot denna bakgrund har den öppna arbetslösheten i år reviderats upp med 0,4 procentenheter. Sysselsättningen har dragits ned med 0,3 procentenheter och beräknas därmed sjunka med 0,8 procent i år. Eftersom den konjunkturmässigt relevanta BNP-tillväxten inte förändrats motsvaras nedrevideringen av arbetsmarknadsläget av en upprevidering av årets produktivitetstillväxt. Produktivitetstillväxten har, efter fördjupad analys av utvecklingen under de senaste åren, reviderats upp även nästa år (se fördjupningsrutan ”Högre trendmässig produktivitet”). Sysselsättningsökningen nästa år har därför justerats ned med 0,2 procentenheter trots att BNP-tillväxten revideras upp marginellt.

Oväntat låg inflation i februari

Inflationen blev mycket låg i februari och ligger, oavsett vilket mått som används, under Konjunkturinstitutets tidigare prognoser. KPI-inflationen revideras därför ned med 0,4 respektive 0,3 procentenheter i år och nästa år. Den underliggande inflationen, mått med UNDI1X, revideras ned med 0,3 procentenheter i år och 0,1 procentenhet nästa år.

Årets löneavtal har hittills slutits ungefär på de nivåer som förväntades i decemberprognosen. De ligger därmed något lägre än vad facken hade önskat men samtidigt högre än vad arbetsgivarna hade hoppats på. Den oväntat svaga arbetsmarknaden medför ändå att timlöneökningen revideras ned med 0,2 procentenheter nästa år.

Bytesbalansen har bl.a. som en följd av nya utfall reviderats upp ganska mycket både i år och nästa år.

Det offentliga sparandet har reviderats ned med 0,3 procent av BNP 2004 och 0,5 procent av BNP 2005, i huvudsak till följd av högre utgifter för arbetsmarknadsersättningar samt politiska beslut om högre bidrag till kommunerna. Av samma skäl har statens budgetsaldo reviderats ned med 6 respektive 8 miljarder kronor 2004 och 2005.

Tabell 4 Nuvarande prognos jämfört med prognosen i december 2003

Årlig procentuell förändring när annat inte anges

	2004		2005	
	Mars -04	Differens	Mars -04	Differens
TCW-index ¹	125,7	0,9	123,7	-0,6
Reporänta ¹ , procent	1,75	-0,75	2,75	-0,50
Statsobligationer, 10 år ¹	4,80	-0,40	5,20	-0,10
BNP	2,5	0,3	2,6	0,1
Hushållens konsumtion	2,6	0,0	3,0	0,0
Offentlig konsumtion	1,0	0,8	0,4	0,2
Fasta bruttoinvesteringar	1,4	0,2	6,4	1,1
Lagerinvesteringar ²	-0,1	-0,2	0,0	0,0
Export	6,7	0,8	6,1	-0,5
Import	5,9	0,2	7,3	-0,3
Sysselsättning, antal	-0,8	-0,3	0,2	-0,2
Öppen arbetslöshet ³	5,6	0,4	5,3	0,4
Timlön	3,2	0,0	3,1	-0,2
KPI, årsgenomsnitt	0,2	-0,4	1,4	-0,3
UND1X, årsgenomsnitt	0,6	-0,3	1,3	-0,1
Real disponibel inkomst	1,8	-0,2	1,6	0,1
Industriproduktion	4,4	1,3	5,3	0,5
Bytesbalans ⁴	6,0	0,7	5,9	0,5
Statens budgetsaldo ⁵	-64	-6	-38	-8
Offentligt finansiellt sparande ⁴	0,2	-0,3	0,5	-0,5

¹ December respektive år.

² Förändring i procent av BNP föregående år.

³ I procent av arbetskraften.

⁴ I procent av BNP.

⁵ Miljarder kronor.

Anm. Differensen avser skillnaden mellan nuvarande prognos och prognosen i december 2003. Ett positivt värde anger en upprevidering.

Källa: Konjunkturinstitutet.